

PO WSPÓLNYCH SESJACH ECPR

e-Politikon

KWARTALNIK NAUKOWY OŚRODKA ANALIZ POLITOLOGICZNYCH
UNIwersytetu warszawskiego

Numer XIV, lato 2015

ISSN 2084-5294

Rada Redakcyjna

prof. Oksana P. Ovchinnikova (Orłowska Regionalna
Akademia Administracji Państwowej, Rosja)
prof. Stanisław Sulowski (Uniwersytet Warszawski)
prof. Szewach Weiss (University of Haifa, Izrael)
prof. Konstanty Wojtaszczyk (Uniwersytet Warszawski)

Kolegium Redakcyjne

dr Olgierd Annusewicz (Redaktor Naczelny)
dr hab. Ewa Maria Marciniak (Członek Kolegium)
prof. Dorota Piontek (Członek Kolegium)
Paweł Krasowski (Sekretarz Redakcji)

Redaktorzy numeru

dr Renata Mieńkowska-Norkiene
dr Olgierd Annusewicz

Redaktorzy tematyczni

dr Izolda Bokszczanin; dr hab. Rafał Chwedoruk;
dr Tomasz Godlewski, prof. Jolanta Itrich-Drabarek;
dr Marek Kochan; dr Krzysztof Księżopolski;
dr Anna Materska-Sosnowska;
dr Renata Mieńkowska-Norkiene;
dr Ewa Pietrzyk-Zieniewicz; dr Błażej Poboży;
dr hab. Tomasz Słomka; Jarosław Spychała;
dr Jerzy Szczupaczyński, dr Adam Szymański;
dr Marcin Tobiasz; prof. Andrzej Wierzbicki;
dr hab. Justyna Zając; dr Jakub Zajączkowski;
dr Jacek Zaleśny; dr hab. Piotr Załęski;
dr Aleksandra Zięba; dr hab. Jacek Ziółkowski

Redaktorzy językowi

Eva Allen (native speaker)
Joanna Dybek
Katarzyna Wojtak

Redaktorzy statystyczni

dr Tomasz Gackowski, Aneta Marcinkowska

Wsparcie redakcyjne

Patrycja Bytner, Daria Rupińska, Piotr Cierpucha

Projekt graficzny

Radosław Stachurski/ dreamstime.com

Copyright by

Ośrodek Analiz Politologicznych UW

Warszawa 2015

ISSN 2084-5294

Uniwersytet Warszawski

Ośrodek Analiz Politologicznych

ul. Nowy Świat 67

00-927 Warszawa

biuro@oapuw.pl, epolitikon@oapuw.pl

www.oapuw.pl, www.epolitikon.pl

Projekt realizowany
z Narodowym Bankiem Polskim
w ramach programu edukacji ekonomicznej

Spis treści

Wstęp	4

Adam Szymański

Nauki polityczne w Polsce i państwach „starej” UE	8

Agnieszka Rothert

Leonardo da Vinci, nieliniowość i nauki polityczne – w poszukiwaniu ponadlogicznej metody	32

Renata Mieñkowska-Norkiene

Teoretyczne podstawy badań integracji europejskiej w Polsce i na świecie na przykładzie wybranych aspektów koordynacji polityki europejskiej	51

Anna Sroka

Jakość demokracji – jako nowy obszar badań w naukach politycznych.....	86

Małgorzata Kaczorowska

Stan badań nad partiami politycznymi i systemami partyjnymi w Europie i w Polsce	104

Autorzy	139

Informacja na temat Wspólnych Sesji ECPR 2015	141

Contents

Introduction.....	4

Adam Szymański

Political Science in Poland and in „Old” EU States	8

Agnieszka Rothert

Leonardo da Vinci, Non-linearity and the Political Science – in Search of Trans-logic Method	32

Renata Mierkowska-Norkiene

Theoretical Base of the European Integration Research in Poland and in the World on the Example of Selected Aspects of Co-ordination of the EU Policy.....	51

Anna Sroka

Quality of Democracy – as a New Area of Research in Political Science.....	86

Małgorzata Kaczorowska

An Assesment of the Contemporary Polish and European Political Science Research on Political Parties and Party Systems.....	104

Autorzy	139

Informacja na temat Wspólnych Sesji ECPR 2015	141

Wstęp

Szanowni Państwo,

niniejszy numer „e-Politikonu” jest publikacją szczególną, ponieważ zarówno swoją tematyką, jak i zorientowaniem na kwestie metodologiczne w badaniach politycznych, nawiązuje do ważnego dla polskiej politologii wydarzenia – Wspólnych Sesji Europejskiego Konsorcjum Badań Politycznych (ECPR).

Trwające ponad cztery dni warsztaty po raz pierwszy w swej ponad czterdziestoletniej historii odbyły się w Europie Środkowo-Wschodniej – na Uniwersytecie Warszawskim. Stanowi to dla nas oczywisty powód do dumy i dowód dużego zaufania międzynarodowego środowiska politologów do naszej uczelni.

Wspólne Sesje ECPR miały na celu podniesienie jakości badań oraz kształcenia w obszarze nauk społecznych (nauk politycznych, ekonomii, stosunków międzynarodowych, socjologii) poprzez umożliwienie naukowcom i specjalistom spotkania się, wymiany opinii i informacji o najnowszych i najbardziej wartościowych dokonaniach w zakresie obejmującym ich zainteresowania badawcze, w europejskiej i światowej skali. Do najważniejszych kwestii omówionych podczas trwających cztery dni warsztatów należały: odpowiedzialność w podejmowaniu decyzji wyborczych, demokratyczne innowacje w poprawie jakości demokracji, udział w wyborach i edukacja obywatelska w czasach przełomu, strategie polityczne zarządzania w czasach kryzysu, konceptualizacja i porównanie grup interesów na poziomie lokalnym, krajowym, europejskim, systemy polityczne w Europie Środkowej, Wschodniej i Południowej – badania porównawcze, alternatywy dla państwa opiekuńczego, re-

dystrybucji dóbr i ubezpieczeń, współzależności przestrzenne i sieciowe w polityce oraz nowa polityka podatkowa w państwach europejskich.

Numer otwiera artykuł Adama Szymańskiego pt. *Nauki polityczne w Polsce i państwach >>starej<< UE*. Autor, wychodząc od doświadczeń uczestniczenia w międzynarodowych konferencjach, stara się spojrzeć na badania przeprowadzane w ramach politologii w innych państwach Unii Europejskiej niż Polska i wskazuje na zasadnicze różnice między polskimi naukami politycznymi a politologią niemiecką, brytyjską czy francuską. Z kolei Agnieszka Rothert w eseju *Leonardo da Vinci, nieliniowość i nauki polityczne – w poszukiwaniu ponadlogicznej metody* podejmuje kwestie, jakie (które) zdominowały naukę o polityce, także dotyczące tego, czym jest nauka o polityce. Zadaje w nim pytania: czy wolno przekraczać granice logiki, zdrowego rozsądku i liniowego myślenia? Czy wolno być kreatywnym, używać wyobraźni i wszystkich naszych zmysłów w celu poznania? Czy polityka to artefakt czy natura? Czy nauka o polityce może w ogóle być czymś wyodrębnionym, oddzielnym, i po co? A może *ex definitio-ne* musi być niebinarna, transdyscyplinarna i adaptująca się?

Trzy kolejne teksty odnoszą się do wybranych aspektów badań politologicznych. I tak Renata Mieñkowska-Norkiene (współredagująca niniejszy numer) analizuje *Teoretyczne podstawy badań integracji europejskiej w Polsce i na świecie na przykładzie wybranych aspektów koordynacji polityki europejskiej*. Analiza przynosi pewne wyjaśnienia dotyczące konsekwencji zastosowania poszczególnych podejść teoretycznych do koordynacji polityki UE na poziomie krajowym dla analiz efektywności i zasadności działania systemów koordynacji. Ponadto autorka nakłada ramy teoretyczne dla krytycznych dyskusji o tym, od czego procesy koordynacji są zależne, jak są prowadzone (czy są w większym stopniu kontrolowane przez państwa członkowskie, czy raczej

przez instytucje UE), wreszcie, w jakim kierunku zmierzają procesy koordynacji. W artykule zostają także wskazane różnice w badaniach procesów integracyjnych w kontekście nauk politycznych i studiów europejskich w Polsce i na świecie.

Artykuł Anny Sroki dotyczy problematyki jakości demokracji, nowego obszaru w badaniach z zakresu nauk politycznych. Autorka stara się odpowiedzieć na pytania o stan badań na świecie w zakresie jakości demokracji, a także analizuje, co sprawia najwięcej trudności w operacjonalizacji jakości demokracji i dlaczego nie udało się dotychczas wypracować na gruncie nauk politycznych jednej wspólnej koncepcji.

Numer zamyka artykuł Małgorzaty Kaczorowskiej, która podjęła się analizy stanu badań nad partiami politycznymi i systemami partyjnymi w Europie i w Polsce. Autorka analizuje kierunki współczesnych badań nad partiami politycznymi oraz systemami partyjnymi, jak również wskazuje dominujące trendy i ścieżki rozwoju oraz problemy powstające w badaniach.

Cieszymy się niezmiernie, że wiele wskazanych powyżej i aktualnych w światowych badaniach politycznych tematów było już podejmowanych w „e-Politikonie”. Z tym większą radością przedstawiamy Państwu niniejszy numer, który stanowi swoiste podsumowanie i diagnozę, a także zbiór pogłębionych analiz i rekomendacji o charakterze metodologicznym w zakresie znaczących obszarów badań politycznych, analizowanych podczas warszawskich Wspólnych Sesji Europejskiego Konsorcjum Badań Politycznych. Liczymy na to, iż przyczynią się one do wzbogacenia debaty na temat znaczenia i miejsca polskiej politologii w nauce krajowej i na świecie, a także zainspirują polskich ba-

daczy do podjęcia w ich własnej działalności naukowej ważnych tematów dla światowych badań społecznych.

Życzymy satysfakcjonującej lektury,

Renata Mieñkowska-Norkiene

Olgierd Annusewicz

Adam Szymański

NAUKI POLITYCZNE W POLSCE I PAŃSTWACH „STAREJ” UE

Słowa kluczowe:

politologia, Polska, Unia Europejska, internacjonalizacja, proces badawczy, metodologia, interdyscyplinarność/wielodyscyplinarność

Wprowadzenie

Polska politologia przeszła po 1989 r. znaczące przemiany. Bardzo duży wpływ miał na nie upadek „żelaznej kurtyny”, a w związku z tym nie tylko możliwość prowadzenia badań bez ograniczeń polityczno-ideologicznych, ale też prawo do swobodnego przemieszczania się i okazja do rozwoju kontaktów polskich uczonych z kolegami i koleżankami z państw, które znajdowały się wcześniej w bloku państw zachodnich. Szczególnie korzystnym uwarunkowaniem stał się w tym ostatnim przypadku proces integracji Polski z Unią Europejską, który umożliwił zlikwidowanie wcześniejszych barier w kontaktach oraz udział polskich uczonych w unijnych programach w dziedzinie edukacji i nauki, które z kolei stwarzały szanse na rozwój współpracy międzynarodowej dla uczelni w Polsce.

Interesującym zagadnieniem jest pytanie, jak zmieniły się polskie nauki polityczne na przestrzeni kilku dekad, również pod wpływem rozwoju kontaktów z uniwersytetami i uczonymi z krajów „zachodnich” oraz, w tym kontekście, na ile zbliżyły się one do politologii niemieckiej, francuskiej czy brytyjskiej. Niniejszy artykuł ma na celu porównanie politologii w Polsce i krajach „starej” UE, z uwzględnieniem takich zagadnień, jak: stan dyscypliny, kierunki i trendy

rozwoju badań (w tym kwestia praktycznego wymiaru), stosowane teorie, metodologia badań i relacje z innymi dyscyplinami. Autor będzie starał się udowodnić, że można zaobserwować wiele procesów, które wskazują na przejmowanie wzorców i praktyk z państw „starej” UE, zwłaszcza przez młodych badaczy, którzy często mają rozwinięte kontakty międzynarodowe. Jednak jednocześnie w wielu kwestiach przemiany są dosyć powolne. Zauważalne są tutaj wyraźne różnice w porównaniu z politologią niemiecką, francuską czy brytyjską, przemawiające na niekorzyść Polski – przede wszystkim w odniesieniu do jakości prowadzonych badań. Ma na to wpływ wiele czynników związanych zarówno z minionymi czasami, jak i z pewnymi problemami, które są specyficzne dla polskiej politologii (a także polskiej nauki w ogóle) i które niejednokrotnie utrudniają rozwój badań poprzez uwikłanie w jałowe spory, ważne wyłącznie z instytucjonalnego punktu widzenia.

Niniejszy tekst nie jest dogłębną analizą. Stanowi jedynie rozważania autora (mającego znaczące doświadczenie międzynarodowe), które można traktować jako kolejny głos w debacie na temat polskiej politologii oraz impuls do dalszych dyskusji i przygotowania bardziej szczegółowych studiów¹.

Stan dyscypliny

W środowisku polskich politologów mówi się od kilkunastu lat o kryzysie. Należy od razu odróżnić sytuację w naukach politycznych jako kierunku studiów od stanu dyscypliny naukowej, choć oczywiście te dwie dziedziny są ze sobą powiązane. O ile jednak sytuacja w przypadku studiów licencjackich, magisterskich i doktoranckich na kierunku politologia nie jest najlepsza – studia te są

---

¹ Debata na temat polskiej politologii wpisuje się jednocześnie w szerszą dyskusję dotyczącą tej dyscypliny w Europie Środkowej i Wschodniej. Szerzej zob. T. Sasińska-Klas, *Political Science in Poland: Roots, Stagnation and Renaissance*, [w:] R. Eisfeld, L. A. Pal (red.), *Political Science in Central-East Europe: Diversity and Convergence*, Barbara Budrich, Berlin 2010, s. 207-221.

coraz mniej popularne (co jest zjawiskiem występującym w wielu innych krajach, przede wszystkim pozaeuropejskich), program studiów jest nieatrakcyjny dla studentów, a kierunek ten nie daje w powszechnej opinii najlepszych perspektyw na pracę, o tyle w rozwoju polskiej politologii jako dyscypliny naukowej (w perspektywie porównawczej) można zidentyfikować zarówno pewne pozytywne zjawiska, jak i mankamenty.

Pozytywnym zjawiskiem jest wyraźna internacjonalizacja polskiej politologii. Uczeni, zwłaszcza z młodego pokolenia, w coraz większym stopniu włączają się w międzynarodową sieć instytucjonalną złożoną z wielu organizacji takich, jak IPSA (*International Political Science Association*) czy, na poziomie europejskim, ECPR (*European Consortium for Political Research*)². Chodzi tutaj o wzrastającą liczbę osób aktywnie biorących udział w konferencjach, seminariach, warsztatach i szkołach letnich organizowanych przez te instytucje, a także o zaangażowanie w działalność tych struktur na poziomie organizacyjnym. W pierwszym przypadku należy zaznaczyć, że czynnikiem motywującym jest wymóg uczestnictwa w międzynarodowych konferencjach, pozwalający uzyskiwać kolejne tytuły i stopnie naukowe. Przy drugiej kwestii można wskazać zarówno na pojawianie się polskich politologów w gremiach kierowniczych (IPSA – prof. Roman Bäcker z UMK w Toruniu, wcześniej prof. Teresa Sasińska-Klas z UJ w Krakowie; ECPR – dr hab. Anna Sroka z UW), jak i organizowanie przez polskie uczelnie przedsięwzięć w ramach tych organizacji, czego najlepszym przykładem jest zorganizowanie na przełomie marca i kwietnia 2015 r. warsztatów w ramach ECPR Joint Sessions na Uniwersytecie Warszawskim, z dwoma warsztatami kierowanymi przez polskich politologów (tj. autora ni-

---

² Zob. strony internetowe IPSA – www.ipsa.org oraz ECPR – www.ecpr.eu, 15.08.2015.

niejszego artykułu oraz prof. Radosława Markowskiego z SWPS w Warszawie)³. Oczywiście różnice w porównaniu z liczbą kolegów/koleżanek z Niemiec, Francji czy Wielkiej Brytanii nadal istnieją, na co wpływ mają problemy systemowe – obłożenie dydaktyką, co utrudnia wyjazdy na konferencje, finansowe (słaba kondycja finansowa wielu polskich uczelni i wydziałów, ograniczająca możliwości pokrywania kosztów wyjazdów) oraz lingwistyczne (brak wystarczającej znajomości języków obcych, przede wszystkim języka angielskiego). Jednak powoli likwidowana jest przepaść, zauważalna jeszcze kilkanaście lat temu.

Pozytywnym zjawiskiem przy słabej kondycji uczelni jest rozbudowa krajowych programów stypendialnych i grantowych (m.in. Narodowe Centrum Nauki i Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej⁴), które umożliwiają realizację projektów naukowych czy pobytów studyjnych z udziałem uczonych na różnych szczeblach kariery naukowej. W tym aspekcie Polska nie odbiega od innych państw UE. Wyzwaniem dla politologii jest więc priorytetowe traktowanie nauk ścisłych, przyrodniczych czy technicznych, co stanowi trend ogólnoeuropejski czy nawet światowy. Krytycznie można natomiast ocenić procedurę przyznawania grantów w Polsce (szczególnie jeśli chodzi o ocenę wniosków przez tzw. ekspertów) oraz często ich realizację, która pozostawia wiele do życzenia pod względem uzyskiwanych wyników. O wiele bardziej klarowne (oparte na jasnych kryteriach) i obiektywne są procedury grantowe w krajach „starej” UE, nie mówiąc już o ich realizacji.

Mankamentem jest jednak brak wykorzystania istniejących możliwości międzynarodowych i krajowych do rozwoju badań politologicznych w Polsce.

---

³ Szerzej zob. [43rd ECPR Joint Sessions of Workshops, University of Warsaw, Warsaw, 29 March - 2 April 2015, Academic Programme](http://www.ecpr.eu/Events/EventDetails.aspx?EventID=90), <http://www.ecpr.eu/Events/EventDetails.aspx?EventID=90>, 10.08.2015.

⁴ Zob. Narodowe Centrum Nauki. Konkursy, <http://www.ncn.gov.pl/finansowanie-nauki/konkursy>, 10.08.2015; Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej. Stypendia, Subsydia, Granty, http://www.fnp.org.pl/kategoria_szkolenia/stypendia/, 10.08.2015.

Na szczeblu krajowym przeszkody stanowi głównie wymiar instytucjonalno-systemowy. Choć rośnie liczba członków Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych (PTNP), to jednak wynika to głównie, choć oczywiście jest wiele wyjątków, z chęci dopisania tego członkostwa do swojego dorobku, co jest dobrze widziane z punktu widzenia procedury przyznawania tytułów i stopni naukowych, ale nie wiąże się z rzeczywistą chęcią działania w ramach poszczególnych oddziałów PTNP. Zauważalna jest bowiem mała aktywność w przedsięwzięciach Towarzystwa (poszczególnych oddziałów) oraz deficyt inicjatyw (organizowanie konferencji, seminariów, itp.). Brak zaangażowania dużej liczby członków PTNP wynika z polskich realiów. Jest to bowiem rodzaj działalności społecznej, na którą większość uczonych nie ma czasu, gdyż ograniczają się oni do działań wiążących się z wynagrodzeniem, a aktywność w PTNP nie przynosi innych wymiernych profitów.

W zupełnie innych realiach działają towarzystwa politologiczne w takich krajach, jak np. Wielka Brytania. Tutaj funkcjonuje przede wszystkim Political Studies Association (PSA), w ramach której aktywnie działa wielu politologów. Organizacja ta organizuje także przedsięwzięcia w skali międzynarodowej, w tym konferencje⁵.

W ramach PTNP brakuje realizacji projektów naukowych integrujących różne środowiska politologiczne, co wyraźnie odróżnia politologię polską od krajów zachodnich. Choć inicjowane są pewne dyskusje naukowe na tematy politologiczne, to jednak nie mają one zasadniczego znaczenia dla rozwoju badań naukowych. Nie przekładają się bowiem na wymierne efekty ze względu na to, że są próbą reagowania na tworzone na poziomie ministerialnym, często nieprzemyślane, rozwiązania formalno-instytucjonalne (jak np. kwestia włą-

---

⁵ Zob. PSA, <http://www.psa.ac.uk/>, 10.08.2015.

czania nauk politycznych do nauk społecznych, ale już nie humanistycznych), które w krajach „starej” UE nie występują, a także odzwierciedlają gorsze niż w tych krajach radzenie sobie ze współczesnymi wyzwaniami dla politologii, jak np. wspomniane stawianie na nauki ścisłe czy też wyodrębnianie się nowych dyscyplin, m.in. nauk o polityce publicznej. Dobrym przykładem jest uwikłanie w długotrwałe, ale nieco jałowe dyskusje na temat tożsamości politologii, którymi nie zaprzatają sobie głowy politolodzy zachodni, choć w tym przypadku są też prowadzone w Polsce interesujące badania⁶.

Na poziomie międzynarodowym brak jest przełożenia wspomnianej wzrastającej aktywności polskich politologów za granicą na publikacje w uznanych, indeksowanych periodykach z ministerialnej listy A oraz na udział w międzynarodowych projektach (granty unijne), zwłaszcza jeśli chodzi o odgrywanie roli koordynatora projektu. Przyczyn należy szukać w minionych latach. Zarówno w Polsce, jak i innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej nie widziano przed 1989 r. i zaraz potem potrzeby publikowania w językach obcych w uznawanych w Europie Zachodniej periodykach. Było to zresztą utrudnione przez realia polityczne. Kiedy było to już możliwe i stało się wymogiem w procedurach uzyskiwania tytułów i stopni naukowych, to trudno było zaistnieć polskim politologom w rozwiniętej od dawna sieci powiązań i kontaktów między politologami z państw „starej” UE. Można oczywiście wskazać na wyjątki, jak np. wspomniany prof. Markowski, który z powodzeniem publikuje teksty o wyborach w Polsce w uznanych zagranicznych periodykach i bierze udział w międzynarodowych projektach⁷. Inne polskie nazwiska autorów artykułów publiko-

---

⁶ Szerzej zob. np. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, P. Ścigaj, *Kim jesteś politologu?*, t. 1 i 2, Kraków 2011 i 2013; P. Ścigaj, *Granice w politologii jako wyznacznik tożsamości dyscypliny*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2010, nr 26, s. 32-50.

⁷ Zob. np. R. Markowski, *Polish Elections of 2005: Pure Chaos or a ... Some Structuring, Still a Lot of Chaos*, „West European Politics”, t. 31, nr 5, s. 1055-1068; Tenże, *The 2007 Polish Par-*

wanych w uznanych światowych periodykach należą niestety najczęściej do osób pracujących na uczelniach zachodnich, jak np. Karolina Pomorska⁸. Niska obecność polskich autorów w uznawanych międzynarodowych periodykach to także efekt funkcjonowania systemu akademickiego w Polsce – politolodzy, a także inni uczeni, obłożeni są przede wszystkim obowiązkami dydaktycznymi oraz organizacyjnymi i nie mają czasu na prowadzenie poważnych badań empirycznych, których rezultaty mogłyby zostać opublikowane w dobrych międzynarodowych periodykach. W Niemczech, Francji czy Wielkiej Brytanii obowiązków dydaktycznych jest znacznie mniej (zazwyczaj jeden czy dwa kursy na semestr), a zadania organizacyjne ograniczają się często do przygotowywania wniosków grantowych. Oczywiście pewne znaczenie mają także kwestie językowe oraz dosyć istotna niska jakość tekstów polskich autorów (o tym szerzej później), które są odrzucane przez poszczególne periodyki.

Kierunki i trendy rozwoju badań

Kolejnym istotnym zagadnieniem jest wskazanie, w jakim kierunku rozwija się politologia w Polsce i krajach „starej” Unii Europejskiej oraz jakie trendy możemy obserwować w odniesieniu do wybieranych przedmiotów badań (zagadnienia teoretyczno-metodologiczne będą rozpatrywane w kolejnym rozdziale). Stanowi to jednocześnie odpowiedź na pytanie, jak politologia odpowiada na współczesne zjawiska i procesy polityczne oraz czy stara się podejmować i wyjaśniać tematy ich dotyczące.

---

liamentary Election: Some Structuring, Still a Lot of Chaos, „West European Politics” 2008, t. 31, nr 5, s. 1055-1068.

⁸ Zob. np. K. Pomorska, A. Juncos, *Invisible and unaccountable? National representatives and Council officials in EU Foreign Policy*, „Journal of European Public Policy” 2011, t. 18, nr 8, s. 1096-1114; K. Pomorska, S. Vanhoonacker, *Poland in the Driving Seat: a Mature Presidency in Turbulent Times*, „Journal of Common Market Studies” 2012, t. 50, s. 76-84.

Jeśli porównamy polską politologię sprzed 15-20 lat i obecną, można dojść do wniosku, że uczeni z Polski starają się obecnie nadążać za trendami i kierunkami badań występującymi w politologii w Niemczech, Francji czy Wielkiej Brytanii. Nie wyprzedzają najczęściej kolegów/koleżanek z tych krajów w podejmowaniu nowych tematów (tak było niedawno m.in. z zagadnieniem polityzacji na poziomie Unii Europejskiej czy ostatnio z tzw. nieliberalną demokracją w Europie i na jej obrzeżach), jednak wybierają nowe kierunki (choć z lekkim opóźnieniem) i prowadzą na ten temat badania. Jest to różnica w porównaniu z okresem sprzed 15-20 lat, kiedy np. w Niemczech szeroko podejmowane były studia nad globalizacją, czego nie można było zauważyć w Polsce. Obecnie politologia polska na równi z „zachodnią” stara się podejmować nowe kierunki badań związanych przede wszystkim z obecnymi uwarunkowaniami, w których państwo przestaje być jedynym punktem odniesienia. Postępująca globalizacja i rozwijające się procesy transnarodowe zmuszają do redefinicji wielu pojęć i spojrzenia na nowo na kluczowe zagadnienia, takie jak demokracja, legitymizacja, odpowiedzialność, tożsamość polityczna, suwerenność czy nacjonalizm oraz na mechanizmy rządzenia politycznego czy podejmowania decyzji. To samo dotyczy sytuacji pojawiania się nowych istotnych zagadnień lub zyskiwania na znaczeniu we współczesnych realiach społeczno-politycznych już istniejących zjawisk i procesów. Chodzi tu m.in. o rolę technologii w polityce (np. Internet), nowe modele społeczeństwa (wielokulturowość) czy nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa⁹. To samo można powiedzieć o badaniach systemów politycznych państw bliskowschodnich po rozpoczęciu tzw. Arabskiej Wiosny. Wiele polskich ośrodków politologicznych podejmuje badania na ten temat, m.in. Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM

---

⁹ Szerzej zob. C. Hay (red.), *New Directions in Political Science. Responding to the Challenges of an Interdependent World*, New York 2010.

w Poznaniu (który analizował tematykę Arabskiej Wiosny oraz realizował grant NCN w ramach programu OPUS pt. *Unia Europejska wobec procesów transformacyjnych w Egipcie po roku 2011*) czy Instytut Nauk Politycznych UW, a dokładnie grupa badawcza powołana w jego ramach, która przygotowała już trzy publikacje na temat systemów politycznych Bliskiego Wschodu¹⁰.

Wychodzenie naprzeciw wyzwaniom współczesności dotyczy też kwestii praktycznego wykorzystywania wyników badań. Cenione i wspierane finansowo są te dyscypliny, które mają praktyczny wymiar. Nie jest to łatwe zadanie dla nauk społecznych, w tym politycznych. Jednak zarówno polska politologia, jak i politologia „starych” państw Unii Europejskiej” dąży, choć w różnym stopniu, do dostosowania się do uwarunkowań współczesności. Unijny program Horyzont 2020 obejmuje niezbyt wiele dziedzin *stricte* politologicznych¹¹. Stąd też polscy politolodzy na równi z tymi z krajów „starej” UE zaczynają prowadzić badania w ramach polityk publicznych, co przyniosło już efekt w postaci wyodrębnienia się na poziomie krajowym i międzynarodowym odrębnej dyscypliny – w Polsce nauk o polityce publicznej – oraz podejmują tematy ważne dla gospodarki i społeczeństwa, np. zagadnienia dotyczące polityki energetycznej, regionalnej, klimatycznej, ochrony środowiska oraz innowacyjności. Ośrodki politologiczne zbliżają się nieco do think tanków, starając się realizować projekty naukowe zawierające rekomendacje i prognozy, mogące być wykorzystane przez polityków i instytucje państwowe. Na gruncie polskim przykładem jest działający od kilku lat Ośrodek Analiz Politologicznych (OAP) istniejący przy

---

¹⁰ Szerzej zob. B. Przybylska-Maszner (red.), *The Arab Spring*, Poznań 2011; J. Danecki, S. Sulowski (red.), *Bliski Wschód – coraz bliżej*, Warszawa 2011; A. Rothert, J. Szymanek, A. Zięba (red.), *Zmiany polityczne w państwach arabskich. Wybrane zagadnienia ustrojowe*, Warszawa 2012; F. Ilkowski, S. Sulowski (red.), *Wybrane idee, partie i organizacje polityczne Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2014.

¹¹ Zob. Horyzont 2020, <http://www.nauka.gov.pl/horyzont-2020/>, 10.08.2015.

Instytucie Nauk Politycznych UW¹². Podobnie jest na uczelniach zachodnich. Przykładem na Uniwersytecie Ludwika-Maksymiliana w Monachium jest Centrum für angewandte Politikforschung (CAP), w którym działalność badawczą skierowaną na praktyczne wykorzystanie prowadzi m.in. znany politolog i znawca tematyki europejskiej prof. Werner Weidenfeld¹³. Z kolei w coraz częstsze łączenie politologii z nowymi technologiami i gospodarką angażują się polscy naukowcy z rozpatrywanej w tym artykule dyscypliny, np. w ramach istniejącej na Uniwersytecie Warszawskim struktury DELab¹⁴.

Jednak można odnieść wrażenie, że w Polsce swoiste przeprofilowanie badań politologicznych realizowane jest z większą pieczołowitością. W Niemczech, Francji czy Wielkiej Brytanii nadal z powodzeniem rozwijają się czysto teoretyczne studia politologiczne. Wynika to z odmiennych realiów finansowych, zachowania istoty uniwersytetu (wiele uczelni broni się z powodzeniem przed przekształceniem w „szkoły zawodowe”) oraz dominacji na gruncie polskim studiów empirycznych niemających rozbudowanych ram teoretycznych (o tej ostatniej kwestii szerzej poniżej).

Ponadto, obserwując pewne trendy w kwestii przedmiotu badań politologicznych, należy zwrócić uwagę na pozostawianie w tyle polskiej politologii w niezmiernie istotnych studiach porównawczych. Politolodzy w Polsce rozwinięli w ostatnich kilku dekadach studia nad systemami politycznymi wybranych państw europejskich i pozaeuropejskich. Jednak można zaobserwować dominację pojedynczych studiów przypadków. Jeśli są już podejmowane studia porównawcze, to są to raczej jakościowe badania ograniczonej liczby państw¹⁵.

---

¹² Zob. Ośrodek Analiz Politologicznych UW, <http://oapuw.pl/>, 10.08.2015.

¹³ Zob. CAP, <http://www.cap-lmu.de/>, 10.08.2015.

¹⁴ Zob. DELab, <http://www.delab.uw.edu.pl/>, 10.08.2015.

¹⁵ Przykładem jest praca autora niniejszego artykułu, zob. A. Szymański, *Zmiana polityki rozszerzania Unii Europejskiej – ujęcie instytucjonalne*, Warszawa 2014.

Świadczą o tym chociażby badania prezentowane w czasie wspomnianych ECPR Joint Sessions w Warszawie na przełomie marca i kwietnia 2015 r., w ramach warsztatu nr 11, prowadzonego przez autora niniejszego artykułu, pt. *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej oraz Europy Południowej – studia porównawcze*¹⁶. Liczba państw porównywanych przez polskich uczestników wynosiła od dwóch do trzech, podczas gdy w przypadku badaczy z państw „starej” UE oprócz porównywania dwóch państw prezentowane były statystyczne studia regionalne. Brakuje bowiem w Polsce zarówno regionalnych oraz globalnych studiów statystycznych obejmujących państwa z danego regionu lub z całego świata, jak i studiów rozwijających typologie i klasyfikacje¹⁷. Odzwierciedla to nie tylko problem finansowania takich przedsięwzięć, ale również brak podejmowania rozbudowanych badań ilościowych na gruncie polskiej politologii. O tym jednak będzie mowa w kolejnym rozdziale artykułu.

Warstwa teoretyczno-metodologiczna

Porównując politologię w Polsce i państwach „starej” Unii Europejskiej, największe różnice można dostrzec w odniesieniu do warstwy teoretyczno-metodologicznej. Niezmienną bolączką polskiej politologii i pokrewnych dyscyplin jest deskryptywny charakter wielu prac naukowych. Proces badawczy w ramach podejścia „empiryczno-analitycznego” w naukach społecznych

---

¹⁶ Zob. *Political Systems in Central and Eastern Europe and Southern Europe – Comparative Studies*, <http://www.ecpr.eu/Events/PanelDetails.aspx?PanelID=2484&EventID=90>, 10.08.2015.

¹⁷ B. Guy Peters, *Strategies for Comparative Research in Political Science*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York 2013, s. 11-23.

obejmuje etap opisu, wyjaśniania i prognozowania¹⁸. Nadal wielu polskich politologów zatrzymuje się cały czas głównie na etapie opisu wydarzeń, zjawisk i procesów politycznych, choć, słuchając wystąpień w czasie konferencji organizowanych w różnych ośrodkach akademickich w Polsce i czytając teksty publikowane w polskich periodykach politologicznych i książkach, można zaobserwować powolną zmianę w tym obszarze, tzn. występują teksty z mniej lub bardziej rozwiniętym elementem analitycznym. Gorzej jest z bardzo trudnym prognozowaniem na podstawie wyników przeprowadzonej analizy. Jednak wspomniane wymogi współczesności zmuszają do podejmowania tego wyzwania. Mimo wszystko jest to na razie zauważalne w większym stopniu w polskich badaniach polityki zagranicznej. Stosunki międzynarodowe mają w tym kontekście lepiej rozwiniętą warstwę metodologiczną i wypracowane metody, takie jak ekstrapolacja, analogia, metody heurystyczne, np. burze mózgów oraz analiza morfologiczna¹⁹.

Prognozowanie jest jednak stosunkowo rzadkim zabiegiem również w pracach politologów z państw „starej” UE. Wynika to z dużej niepewności co do sprawdzania się przewidywań, zwłaszcza gdy badane zagadnienie jest dynamiczne i związane z dużą zmiennością ważnych czynników. Inaczej jest z etapem wyjaśniania, który jest standardową częścią każdego procesu badawczego. Wie o tym dobrze student pierwszego roku uczelni niemieckich czy brytyjskich. Uczestniczy on w zajęciach metodologicznych, które ogranicza się w ostatnich latach w polskich uczelniach, gdyż te zajęcia są za mało praktyczne i nie przygotowują studentów do przyszłej pracy. Wyjaśnianie wydarzeń, zjawisk i procesów politycznych oraz odpowiedzi na pytania o rolę, znaczenie czy

---

¹⁸ U. von Alemann, E. Forndran, *Methodik der Politikwissenschaft. Eine Einführung in Arbeitstechnik und Forschungspraxis*, Stuttgart 2002, s. 50-53.

¹⁹ M. Sutek, *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*, Warszawa 2010, s. 61-86.

wpływ różnych czynników, z czym wiąże się przeprowadzanie dogłębnej, całościowej analizy, jest piętą achillesową wielu badaczy w Polsce. Wiąże się to przede wszystkim z częstym brakiem przyjmowania ram teoretycznych dla analizy. Przechodzi się po krótkim wstępie do warstwy empirycznej, nie mając żadnego teoretycznego punktu odniesienia lub mając ten punkt słabo zarysowany. Autor niniejszego artykułu musi przyznać, że stanowiło to również w jego przypadku główny punkt krytyki w czasie pierwszych naukowych konferencji międzynarodowych, w których brał udział (tzn. warstwa empiryczna była interesująca, ale trzeba było jeszcze popracować nad ramami teoretycznymi).

Zupełnie oczywiste dla badaczy francuskich czy brytyjskich, już nie mówiąc o niemieckich, austriackich czy holenderskich, jest to, że dany tekst naukowy musi mieć dobrze wypracowane ramy teoretyczne. To one bowiem pozwalają nie tylko na wyjaśnianie wydarzeń, zjawisk czy procesów politycznych, ale przede wszystkim na prawidłowe prowadzenie jakichkolwiek badań. Niezależnie od tego, czy mówimy o dedukcji czy indukcji, immanentną ich część stanowi warstwa teoretyczna. Możemy testować określone koncepcje i podejścia teoretyczne, tudzież teorie, poprzez badania empiryczne lub wypracowywać te pierwsze przez studiowanie empirycznych przypadków²⁰. Choć są to zupełne podstawy metodologiczne, to jednak często zapominają o nich polscy politolodzy.

Drugim mankamentem jest wybór metod badawczych. Badania politologiczne w Polsce opierają się cały czas głównie na metodach jakościowych, które dodatkowo często są jedynie sygnalizowane we wstępie, ale potem nie stosuje się ich albo są używane nie do końca prawidłowo. W krajach „starej UE” równie często stosowane są statystyczne metody ilościowe. W przypadku

---

²⁰ S. van Evera, *Guide to Methods for Students of Political Science*, Ithaca and London 1997, s. 7-88.

Polski nie chodzi o to, żeby nagle porzucić podejście jakościowe i wybierać metody ilościowe jako bardziej „naukowe”. Tak nie jest przecież w krajach „starej” UE. Oczywiście wszystko zależy od przedmiotu badań i tego, jaka metoda najlepiej pozwoli na osiągnięcie określonych rezultatów badawczych. Tak naprawdę częstym rozwiązaniem jest łączenie metod ilościowych i jakościowych²¹. Wielokrotnie bowiem do zbadania i porównania wpływu różnych czynników na dane zjawisko warto sięgnąć po analizy regresji, ale metody jakościowe będą pożyteczne do wyjaśnienia wyników badań statystycznych. W tym kontekście mogą zdumiewać komentarze uczonych z Polski, słyszane w czasie wspomnianych warsztatów ECPR w Warszawie, że należy wybierać jedną zmienną do badania, a nie porównywać różne zmienne. W przypadku polskiej politologii chodzi natomiast o to, żeby nie unikać metod ilościowych, zwłaszcza tam, gdzie mogą one przynieść lepsze rezultaty niż metody jakościowe, bez absolutyzowania tych pierwszych, gdyż to czasami prowadzi do absurdów lub braku wyjaśnienia badanego zagadnienia. Na to wielokrotnie wskazują badacze będący zwolennikami określonych metod jakościowych²².

Nie można powiedzieć, że nic się w tym przypadku nie zmienia. W ostatnich latach można obserwować rozwój politologicznych badań ilościowych na różne tematy w wielu ośrodkach badawczych. Należy wspomnieć m.in. o Uniwersytecie Warszawskim, na którym prowadzone są badania ilościowe pod kierownictwem prof. Jana Garlickiego, dotyczące roli Internetu w życiu politycznym oraz o Polskiej Akademii Nauk (Instytut Studiów Politologicznych) i SWPS, w których badania ilościowe na temat wyborów prowadzi wspomniany prof. Markowski oraz prof. Mikołaj Cześnik, będący członkami

---

²¹ Por. M. Read, D. Marsh, *Łączenie metod ilościowych z jakościowymi*, [w:] D. Marsh, G. Stoker (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków 2006, s. 233-250.

²² Zob. np. D. Beach, R.B. Pedersen, *Process-tracing Methods: Foundations and Guidelines*, Ann Arbor 2013.

zespołu badawczego Polskiego Generalnego Studium Wyborczego²³. Również indywidualni badacze w swoich podstawowych badaniach zaczynają stosować metody ilościowe. Przykładem są prace o rozliczalności w badaniach jakości demokracji dr hab. Anny Sroki (UW) czy o procedurach podejmowania decyzji w instytucjach unijnych autorstwa dr. Adama Kirpszy (UJ)²⁴. Chodzi jednak o to, żeby zmienić sytuację wyjątkowości badań ilościowych w politologii, których podejmowanie obecnie automatycznie jest traktowane jako wysoki poziom naukowy bez przyjrzenia się szczegółom badań i ich rezultatom. Nie będzie to łatwe z uwagi na to, że część badaczy nie jest przekonana do badań ilościowych (z powodu zbytniego zbliżania się do nauk ścisłych), a innym po prostu brakuje podstaw do prowadzenia analiz statystycznych. Ta ostatnia kwestia ujawnia głębszy problem. Brak odpowiedniej wiedzy praktycznej dotyczącej prowadzenia badań ilościowych wynika z okrajania programów studiów politologicznych z takich podstawowych przedmiotów, jak statystyka i wspomniana już metodologia badań.

Relacje z innymi dyscyplinami

Wyzwaniem dla współczesnej politologii jest badanie złożonych i wielowymiarowych zjawisk i procesów politycznych. Jedną z takich dziedzin jest Unia Europejska, w której całościowe ujęcie analizowanych zagadnień wymaga spojrzenia na nie z różnych punktów widzenia, nie tylko *stricte* politycznego, ale również prawnego, ekonomicznego, społecznego, psychologicznego i wielu innych.

---

²³ Szerzej zob. „Studia Politologiczne” 2011, t. 21, *Kultura polityczna internautów w Polsce*, red. Jan Garlicki oraz „Studia Politologiczne” 2012, t. 26, *Elity polityczne a internauci*, red. Jan Garlicki i Daniel Mider; „Studia Polityczne” 2011, t. 27, *Wybory parlamentarne 2007 roku w świetle danych PGSW*, red. Wojciech Roszkowski.

²⁴ Szerzej zob. A. Sroka, *Rozliczalność w badaniach jakości demokracji*, Warszawa 2014; A. Kirpsza, *Analiza zjawiska wczesnych nieformalnych porozumień legislacyjnych w zwykłej procedurze ustawodawczej*, „Studia Europejskie” 2013, nr 4, s. 101-132.

Ponadto współczesna rzeczywistość polityczna powoduje, że zacierają się granice między tematyką badań w ramach politologii i stosunków międzynarodowych. W epoce globalizacji oraz procesów transnarodowych i integracyjnych trudno wyznaczyć granice między tym, co wewnętrzne, a tym, co zewnętrzne, o czym najlepiej przekonują się badacze polskiej administracji i instytucji państwowych po przystąpieniu Polski do UE w 2004 r. Jeśli dodamy do tego wyzwanie dla politologii i innych nauk społecznych związane ze wspieraniem badań mających praktyczny wymiar, a więc związanych z gospodarką, sprawami społecznymi, innowacjami czy nowymi technologiami, to nie dziwi nasilenie się w ostatnich latach tendencji do interdyscyplinarności lub chociaż wielodyscyplinarności (czy multidyscyplinarności).

Z tym pierwszym elementem, wymagającym m.in. integracji dyscyplin oraz celowego, wzajemnego oddziaływania ich na siebie, wspólnego prowadzenia badań oraz wypracowania wspólnej metodologii będącej syntezą metodologii wszystkich dyscyplin, jest obecnie problem zarówno w politologii w Polsce, jak i krajach „starej” UE²⁵, choć w tych drugich próbuje się czasami wprowadzać rozwiązania, jakie istnieją w USA, na czele z Uniwersytetem Harvarda. Chodzi tu przede wszystkim o uczelnie brytyjskie, w których w ramach wydziałów politologicznych rozwijana jest działalność interdyscyplinarnych zespołów (ang. *clusters*). Przykładowo w Szkole Nauk Społecznych i Politycznych Uniwersytetu Edynburskiego istnieją zespoły lub instytuty interdyscyplinarne badające m.in. zagadnienia globalnej sprawiedliwości lub migracji i obywatelstwa²⁶.

---

²⁵ O wyznacznikach interdyscyplinarności za: W. Gagatę, *Dyscyplinarna analiza czy interdyscyplinarna synteza? Uwagi o europeistyce jako kierunku studiów uniwersyteckich*, [w:] J. Czaputowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Warszawa 2014, s. 339.

²⁶ Zob. Research Clusters. Politics and International Relations,

Problemem w rozwoju interdyscyplinarności przez wydziały politologiczne w Polsce i w mniejszym stopniu w innych państwach „starej” UE są pewne uwarunkowania systemowo-instytucjonalne. Jak napisał Wojciech Gagat, *dyscypliny nadal odpowiadają za przydział szeregu dóbr, takich jak awanse, określają standardy badań naukowych, są mocno zakorzenione w strukturze uniwersyteckiej oraz dydaktyce*²⁷. Tak jest również w przypadku politologii i jednostek naukowych prowadzących studia i badania w ramach tej dyscypliny. Poza tym trudno mówić o interdyscyplinarności w sytuacji rozwoju tendencji do wyodrębniania się nowych dyscyplin w samej tylko dziedzinie nauk społecznych (w ramach obszaru nauk społecznych są jeszcze dziedziny nauk ekonomicznych i prawnych) – istniejących, jak np. nauki o polityce publicznej czy nauki o bezpieczeństwie, a także planowanych, jak np. studia europejskie.

Tak więc zarówno na gruncie polskim, jak i państw „starej” UE można raczej mówić o podejmowaniu badań wielodyscyplinarnych, w ramach których zachowuje się odrębność dyscyplin przy wzajemnym ich docenianiu, prowadzi równoległe badania, stosuje się metodologię swoich dyscyplin, a rezultaty badań są sumą badań dyscyplinarnych²⁸. Jest to wyraźna tendencja w ramach międzynarodowych konferencji, takich jak generalne konferencje ECPR. Organizowane są tam panele, w ramach których podejmuje się złożone, wielowymiarowe zagadnienia. Przykładowo, w panelu o obywatelstwie europejskim biorą udział politolodzy, prawnicy czy socjolodzy, którzy prezentują inny punkt widzenia, metodologię, itd., co nieco utrudnia dyskusję, ale dzięki temu jako

---

http://www.sps.ed.ac.uk/research/research_centres/research_clusters_by_subject/politics_and_international_relations, 10.08.2015.

²⁷ W. Gagat, *Dyscyplinarna analiza...*, s. 337.

²⁸ Tamże, s. 339.

rezultat ukazuje się całościowy obraz zagadnienia (jednak nie dokonuje się syntezy metodologicznej czy działań integracyjnych).

Wydaje się, że na gruncie polskim takie działania powinny być immanentną cechą politologii, skoro dyscyplina naukowa nazywa się „nauki o polityce” (liczba mnoga). Jednak z uwagi na wspomniany czynnik systemowo-instytucjonalny i wyodrębnianie się nowych dyscyplin w dziedzinie nauk społecznych pochodzących z nauk o polityce czasami trudno jest o prowadzenie nawet badań wielodyscyplinarnych. Dodatkowo sprawę komplikują podziały w ramach nauk o polityce (przede wszystkim wyróżnianie stosunków międzynarodowych, co można również obserwować w niektórych państwach „starej” UE, jak np. Wielka Brytania) oraz element „ambicjonalno-personalny”. O ile nie ma problemów z prowadzeniem równoległych badań czy nawet wzajemnym wykorzystywaniem metod i podejść teoretycznych w dziedzinie nauk społecznych oraz dyscyplinie nauk o polityce, to jednak czasem powyższe względy prowadzą do sporów co do poruszanej tematyki w imię dążenia do wyłączności w danym obszarze badawczym, a co za tym idzie utrudniają wzajemne docenianie, współpracę i sumowanie badań dyscyplinarnych. Ma to miejsce również w ramach nauk o polityce. Badacze z odrębnych jednostek politologii i stosunków międzynarodowych toczą spory lub mają zastrzeżenia co do tego, kto co może badać, nie zauważając wspomianej już kwestii, że obecne uwarunkowania utrudniają podział na to, co wewnętrzne, i na to, co zewnętrzne.

Wspomniano już w kontekście zagadnienia wielodyscyplinarności, iż w grę wchodzi zapożyczanie metodologii czy podejść teoretycznych z innych dyscyplin. W krajach „starej” UE dotyczy to też, w ślad za rozwiązaniami amerykańskimi, innych obszarów niż nauki społeczne i humanistyczne, tj. nauk ścisłych, przyrodniczych czy technicznych.

Trochę inaczej wygląda to w polskiej politologii. Czasem uczeni z Polski zapominają, że np. podejście systemowe zarówno pod względem teoretycznym, jak i metodologicznym zostało zapożyczone przez politologię czy socjologię z nauk ścisłych – między innymi cybernetyki. Sprzeciwiają się praktykom tworzenia metodologiczno-teoretycznych powiązań z naukami ścisłymi, które według nich zagrażają tożsamości nauki oraz opierają się na zupełnie innym paradygmacie niż nauki społeczne. Ten sprzeciw jest związany wyraźnie z tematyką poprzedniego rozdziału. Awersja do metod ilościowych wynika między innymi z tego, że uważa się je za te, które nie pozwalają na wyjaśnienie zjawisk i procesów w naukach społecznych z uwagi na badanie zachowań ludzkich. Należy przypomnieć, że taka sama krytyka dotyczyła teorii i metody systemowej (nie uwzględniają one natury zachowań ludzkich, które mogą być nieprzewidywalne), jednak stały się one jednym z głównych podejść nie tylko w politologii, ale i w socjologii czy stosunkach międzynarodowych²⁹.

W państwach „starej” UE nie występuje problem czerpania z dorobku nauk ścisłych – matematyki, statystyki czy informatyki, z uwagi na szerokie korzystanie z metod ilościowych w badaniach zjawisk politycznych. Polscy politolodzy natomiast często sprzeciwiają się temu, co znajduje swój wyraz w czasie ogólnopolskich kongresów politologicznych oraz specjalnych konferencji, jak np. „Politologia eksperymentalna” – seminarium, które odbyło się w kwietniu 2013 r. na UW. W tym ostatnim przypadku zaproponowano m.in. wykorzystywanie programów komputerowych do przeprowadzania symulacji zjawisk i procesów politycznych (np. konfliktów). Oczywiście nie chodzi o przekraczanie wszelkich granic w zacieśnianiu relacji między politologią/naukami społecznymi a naukami ścisłymi, gdyż wtedy powstaje pytanie, czy nadal mamy do

---

²⁹ A. Szymański, *Analiza systemowa w badaniach politologicznych nad problematyką europejską*, „Przegląd Europejski” 2006, t. 13, nr 2, s. 94-107.

czynienia z tymi naukami. Jednak, z drugiej strony, nie można się odseparować zupełnie od nauk ścisłych, gdyż to oznaczałoby ugruntowanie wielu problemów polskiej politologii, na czele z dylematami metodologicznymi.

Konkluzja

Powyższe rozważania potwierdzają, że polska politologia zmienia się dynamicznie w ostatnich dekadach, w uwarunkowaniach stworzonych po zakończeniu zimnej wojny. Zmiany zbliżają tę dyscyplinę naukową w wielu dziedzinach do standardów obowiązujących w państwach „starej” Unii Europejskiej. Zauważalne jest to we włączaniu polskiej politologii w europejską sieć powiązań instytucjonalnych, zarówno w aspekcie partycypacyjnym, jak i organizacyjnym, podejmowanych kierunkach badań czy nadawaniu im bardziej praktycznego charakteru. Wynika to ze zmiany wymogów stawianych politologom i generalnie naukowcom w Polsce w związku z procedurami nadawania stopni i tytułów oraz z uwarunkowań zewnętrznych wspólnych dla wszystkich państw europejskich – zmieniającej się badanej rzeczywistości politycznej oraz wyzwań związanych z priorytetowym traktowaniem dziedzin nauk mających wyraźne zastosowanie praktyczne.

Jednocześnie nadal można obserwować wyraźne różnice pomiędzy polską politologią a tą dyscypliną w Niemczech, Francji czy Wielkiej Brytanii. Mniej lub bardziej wyraźne deficyty występują w Polsce w odniesieniu do obecności publikacji w dobrych, indeksowanych periodykach zagranicznych, prawidłowego prowadzenia badań z użyciem rozbudowanych ram teoretycznych i wyraźnym komponentem analitycznym, stosowania metod ilościowych w przypadkach, w których przynieść to może lepsze rezultaty niż metody jakościowe, oraz rozsądnego zapożyczania dorobku innych dyscyplin przez nauki o polityce. Jest to głównie rezultat pozostałości z okresu przed 1989 rokiem oraz czynni-

ków systemowych i strukturalnych, które utrudniają zbliżenie w wymienionych dziedzinach do sytuacji w państwach „starej” UE.

Nie oznacza to, że w obszarach deficytowych nie należy spodziewać się zmian. Pozostałości historyczne oraz czynniki systemowe można zmienić jedynie w dłuższej perspektywie, ale jest to możliwe. Jeśli spojrzymy na projekty badawcze, realizowane przez różne ośrodki naukowe w Polsce oraz na rozwój karier naukowych, zwłaszcza przedstawicieli młodego pokolenia polskich politologów, to można przewidywać, że w tej dyscyplinie będą zmniejszały się różnice pomiędzy Polską a państwami „starej” UE. Będzie to następować także w kwestiach obecności w międzynarodowym życiu naukowym, wykraczającym poza organizację czy udział w konferencjach, i prowadzeniu poważnych badań opartych na rozbudowanej i odpowiednio wypracowanej warstwie teoretyczno-metodologicznej.

Abstrakt

Uczestnicząc w międzynarodowych konferencjach, które dają okazję do spojrzenia na badania przeprowadzane w ramach politologii w innych państwach Unii Europejskiej niż Polska, można nadal dostrzec zasadnicze różnice między polskimi naukami politycznymi a politologią niemiecką, brytyjską czy francuską. Jednocześnie należy zauważyć pewne przemiany w polskiej politologii, inspirowane rozwojem tej dyscypliny w innych państwach UE. Niniejszy artykuł ma na celu próbę porównania politologii w Polsce i krajach „starej” UE, z uwzględnieniem takich zagadnień, jak: stan dyscypliny, kierunki i trendy rozwoju badań, stosowane teorie, metodologia badań, ich praktyczny wymiar czy relacje z innymi dyscyplinami. Tekst jest refleksją na podstawie doświadczeń między-

narodowych autora i może stanowić punkt odniesienia dla bardziej pogłębionych studiów.

POLITICAL SCIENCE IN POLAND AND IN “OLD” EU STATES

Abstract

While participating in international conferences, which gives one the opportunity to look at the research carried out within the area of political science in European Union states other than Poland, substantial differences between the Polish political science and the German, British or French still can be noticed.

At the same time some changes in the Polish political science, which are inspired by the development of this field in other EU states, ought to be recognized. This article is aimed at the attempt to compare the political science in Poland and countries of the “old” EU, taking into consideration such issues as: the state of the research, the directions and trends of development, theories used, research methodology, practical dimension of research and relationship with other fields. The text is a reflection based on the international experience of the author and can be a reference point for broader studies.

Bibliografia:

- D. Beach, R.B. Pedersen, *Process-tracing Methods: Foundations and Guidelines*, Ann Arbor 2013.
- J. Danecki, D. Sulowski (red.), *Bliski Wschód – coraz bliżej*, Warszawa 2011.
- W. Gagatke, *Dyscyplinarna analiza czy interdyscyplinarna synteza? Uwagi o europeistyce jako kierunku studiów uniwersyteckich*, [w:] J. Czaputowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Warszawa 2014.
- J. Garlicki (red.), „Studia Politologiczne” vol. 21: *Kultura polityczna internautów w Polsce*, Warszawa 2011.
- J. Garlicki, D. Mider (red.), „Studia Politologiczne” vol. 26: *Elity polityczne a internauci*, Warszawa 2012.
- B. Guy Peters, *Strategies for Comparative Research in Political Science*, Basingstoke, New York 2013.

- C. Hay, (red.), *New Directions in Political Science. Responding to the Challenges of an Interdependent World*, Basingstoke, New York 2010.
- F. Ilkowski, S. Sulowski (red.), *Wybrane idee, partie i organizacje polityczne Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2014.
- A. Kirpsza, *Analiza zjawiska wczesnych nieformalnych porozumień legislacyjnych w zwykłej procedurze ustawodawczej*, „Studia Europejskie” 2013, nr 4.
- B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, P. Ścigaj, *Kim jesteś politologu?*, t. 1 i 2, Kraków 2011 i 2013.
- R. Markowski, *Polish Elections of 2005: Pure Chaos or a ... Some Structuring, Still a Lot of Chaos*, „West European Politics”, t. 31, nr 5.
- R. Markowski, *The 2007 Polish Parliamentary Election: Some Structuring, Still a Lot of Chaos*, „West European Politics” 2008, t. 31, nr 5.
- K. Pomorska, A. Juncos, *Invisible and unaccountable? National representatives and Council officials in EU Foreign Policy*, „Journal of European Public Policy” 2011, t. 18, nr 8.
- K. Pomorska, S. Vanhoonacker, *Poland in the Driving Seat: a Mature Presidency in Turbulent Times*, „Journal of Common Market Studies” 2012, t. 50.
- B. Przybylska-Maszner (red.), *The Arab Spring*, Poznań 2011.
- M. Read, D. Marsh, *Łączenie metod ilościowych z jakościowymi*, [w:] D. Marsh, G. Stoker (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków 2006.
- W. Roszkowski (red.), „Studia Polityczne” 2011, t. 27: *Wybory parlamentarne 2007 roku w świetle danych PGSW*, Warszawa 2011.
- A. Rothert, J. Szymanek, A. Zięba (red.), *Zmiany polityczne w państwach arabskich. Wybrane zagadnienia ustrojowe*, Warszawa 2012.
- T. Sasińska-Klas, *Political Science in Poland: Roots, Stagnation and Renaissance*, [w:] R. Eisfeld, L. A. Pal (red.), *Political Science in Central-East Europe: Diversity and Convergence*, Berlin 2010.
- A. Sroka, *Rozliczalność w badaniach jakości demokracji*, Warszawa 2014.
- M. Sułek, *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*, Warszawa 2010.
- A. Szymański, *Analiza systemowa w badaniach politologicznych nad problematyką europejską*, „Przegląd Europejski” 2006, t. 13, nr 2.
- A. Szymański, *Zmiana polityki rozszerzania Unii Europejskiej – ujęcie instytucjonalne*, Warszawa 2014.
- P. Ścigaj, *Granice w politologii jako wyznacznik tożsamości dyscypliny*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2010, nr 26.
- van Evera S., *Guide to Methods for Students of Political Science*, Ithaca and London 1997.
- von Alemann U., Forndran E., *Methodik der Politikwissenschaft. Eine Einführung in Arbeitstechnik und Forschungspraxis*, Stuttgart 2002.

Źródła internetowe:

- 43rd ECPR Joint Sessions of Workshops, University of Warsaw, Warsaw, 29 March - 2 April 2015, Academic Programme,

- <http://www.ecpr.eu/Events/EventDetails.aspx?EventID=90>, 10.08.2015.
- CAP, <http://www.cap-lmu.de/>, 10.08.2015.
- DELab, <http://www.delab.uw.edu.pl/>, 10.08.2015.
- ECPR, www.ecpr.eu Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej. Stypendia, Subsydia, Granty, http://www.fnp.org.pl/kategoria_szkolenia/stypendia/, 10.08.2015.
- Horyzont 2020, <http://www.nauka.gov.pl/horyzont-2020/>, 10.08.2015.
- IPSA, www.ipsa.org, 10.08.2015.
- Narodowe Centrum Nauki. Konkursy, <http://www.ncn.gov.pl/finansowanie-nauki/konkursy>, 10.08.2015.
- Ośrodek Analiz Politologicznych UW, <http://oapuw.pl/>, 10.08.2015.
- Political Systems in Central and Eastern Europe and Southern Europe – Comparative Studies*, <http://www.ecpr.eu/Events/PanelDetails.aspx?PanelID=2484&EventID=90>, 10.08.2015.
- PSA, <http://www.psa.ac.uk/>, 10.08.2015.
- Research Clusters. Politics and International Relations, http://www.sps.ed.ac.uk/research/research_centres/research_clustersby_subject/politics_and_international_relations, 10.08.2015.

Agnieszka Rothert

LEONARDO DA VINCI, NIELINIOWOŚĆ I NAUKI POLITYCZNE – W POSZUKIWANIU PONADLOGICZNEJ METODY

Słowa kluczowe:

Leonardo da Vinci, nauka, kreatywność, technologia, rozwój, zabawa

Nie mam żadnych talentów – prócz namiętnej ciekawości

Albert Einstein

Wprowadzenie

Zacznę od wyjaśnienia celu, w jakim napisałam mój esej. Z premedytacją używam słowa esej, bowiem jest to refleksja wynikająca z ponad dwudziestoletniego doświadczenia naukowego, a nie relacja z moich badań. Celem jest prowokacja, być może zachęta do innego podejścia do nauki i wyrwania się ze skostniałego gorsetu konwencji. A zatem pytam (siebie i innych): czym jest nauka o polityce (a może w ogóle nauki społeczne) i czy wolno przekraczać granice logiki, zdrowego rozsądku i liniowego myślenia? Czy wolno być kreatywnym, używać wyobraźni i wszystkich naszych zmysłów w celu poznania i jak to robić?

A zatem otwórzmy się na „systemową ponad-racjonalność”. Michael J. Gelb napisał parę lat temu bardzo interesującą książkę *Myśleć jak Leonardo da Vinci. Siedem kroków do genialności*¹. Autor zajął się geniuszem Leonarda da Vinci, starając się odkryć jego istotę, i stwierdził, że jest to *codzienne sie-*

¹ M. J. Gelb, *Myśleć jak Leonardo da Vinci. Siedem kroków do genialności*, tłum. P. Turski, Poznań 2010.

dem kroków, by osiągnąć genialność. Obejmuje: *Curiosita, Dimostrazione, Sensazione, Sfumato, Arte/scienza, Corporalita, i Connessione*.

Curiosita – to nic innego jak niezaspokojona ciekawość życiowa i ciągły pęd do uczenia się. Oznaką wielkości i otwartości umysłu jest stałe zadawanie trudnych i nawet najbardziej dziwacznych dla nas samych pytań. A zatem ćwiczymy zadawanie pytań. Może wydawać się to proste, ale my w świecie nauki (w przeciwieństwie do dzieci) przyzwyczailiśmy się do stawiania tez i hipotez, zapominając często o pytaniu, pytaniu i jeszcze raz pytaniu.

Dimostrazione – doświadczanie i uczenie się na własnych błędach. Wytrwałość i elastyczność prowadzą do wiedzy. Należy umieć poddać w wątpliwość własne przekonania i wyciągać wnioski z doświadczeń.

Sensazione – nieustanne wyostrzanie zmysłów, zwłaszcza wzroku. Wizualizacja i używanie wyobraźni to doskonała metoda, która daje znakomite rezultaty. *Saper vedere* (wiedzieć, jak zobaczyć) jedno z ważniejszych dla prac artystycznych i naukowych mott Leonarda da Vinci.

Sfumato – „rozptywający się we mgle”. Zaufaj swojej intuicji, otwórz się na paradoksy. Zaakceptuj to, co nie do końca jest namacalne, oraz to, że nawet jeśli czegoś nie widać, to nie znaczy, że nie istnieje².

Arte/senza – rozwijanie w sobie harmonizowania nauki i sztuki oraz logiki i wyobraźni. „Myśl całym mózgiem”, to coś jak gdyby mapowanie swojego mózgu.

---

² Pisałam o tym w *Modelowaniu, władzy i światach – alternatywnych* (Warszawa 2013), że może najwyższy czas, by i w naukach społecznych (tak jak w fizyce – mechanice kwantowej) przyjąć założenia, które mogą być sprzeczne z intuicją, zdrowym rozsądkiem, by dostrzec i próbować zrozumieć zjawiska, które nie są widoczne. Mechanika kwantowa oczywiście (tak jak złożoność) nie jest żadną magią. Jest zdumiewającą i niesamowitą teorią dającą ogromny potencjał przyszłych technologii, a także otwierającą przed nami teoretyczne obszary poznawcze. Zwraca uwagę, że jeśli nawet czegoś nie widzimy, nie możemy dotknąć, a nawet sobie wyobrazić, to wcale nie znaczy, że nie istnieje.

Corporalita – sprawność fizyczna jest przydatna dla rozwoju intelektualnego i jasności myślenia. Chodzi tu także o ćwiczenie oburęczności, używanie zarówno prawej, jak i lewej ręki.

Connessione – „wszystko jest powiązane ze wszystkim”. To myślenie systemowe. Rozpoznawanie wzorców to jedno, ale jeszcze ważniejsze jest układanie i łączenie odmiennych elementów w nowe wzory. Na przykład ropucha i Internet lub matematyka i „Ostatnia Wieczerza”³.

Kluczem jest kreatywność, otwarcie się i elastyczność – myślenie całościowe i niezamknięte w jakichś sztucznie uformowanych granicach i „tożsamości” jednej dyscypliny. Nie patrzymy, tylko przyglądamy się, bo inaczej губimy istotne elementy znajdujące się dookoła nas. Kolejne ważne rzeczy, o których zapominamy, budując nasze poważne tezy i hipotezy naukowe, to kontekst i empatia – wczujmy się w opisywany przedmiot, stańmy się nim/nią/tym. W świecie stałej zmiany trzeba wnikać w otoczenie w każdy możliwy sposób.

Jeże i lisy

Zalety bycia w pewnym sensie „wirtuozem chwili” zostały opisane przez amerykańskiego politologa i psychologa Philipa Tetlocka, który zbadał różnicę w prognozowaniu między dwoma typami analityków. Nazwał ich lisami i jeżami. Określenia te zaczerpnął od słynnego filozofa Isaiaha Berlina, który uważał, że istnieją dwa rodzaje myślicieli – jeże, które znają jedną wiodącą rzecz/ideę, i lisy, które skaczą od konceptu do konceptu⁴. Choć w różnym stopniu, to jed-

---

³ M. J. Gelb, *Myśleć jak...*

⁴ Zresztą już mniej więcej 2700 lat temu grecki poeta Archiloch napisał: *lis wie wiele rzeczy, a jeź jedną niemałą*. W eseju Isaiaha Berlina z 1953 chodzi o przeciwstawianie sobie podejścia specjalistów i osób wszechstronnych.

nak Platon, Lukrecjusz, Pascal, Hegel, Dostojewski, Nietzsche, Ibsen i Proust są właśnie jeżami. Natomiast Herodot, Arystoteles, Montaigne, Erazm z Rotterdamu, Molière, Goethe, Puszkina, Balzak i Joyce to lisy⁵. W słynnym już badaniu Philip Tetlock i jego zespół przepytali setki „ekspertów” na bardzo różne tematy, poproszono o prognozy, a także o ocenę samego siebie – swojego stylu prognozowania, stosunku do nowych faktów czy skłonności do autorefleksji⁶. Potem podzielili badanych na różne kategorie: optymistów i pesymistów, prawicowych i lewicowych, lisy i jeże. Po jakimś czasie sprawdzono zebrane wypowiedzi i stwierdzono, że jedynym wiarygodnym czynnikiem różnicującym jest podział na lisy i jeże. Częściej są w błędzie jeże – trzymający się kurczowo „jednej wiodącej koncepcji” i ze skłonnością do agresywnej ekspansji tejże na nowe obszary. Rzadziej (ale tylko trochę) mylą się lisy – są sceptyczne wobec historycznych porównań, bardziej probabilistyczni w swoim myśleniu i łatwiej zmieniają swoje modele⁷.

Rzecz nie w tym, że lisy wiedzą więcej lub mniej na dany temat. Nie. Ważny jest sposób poznawania. I tu znów dochodzimy do nieposkromionej i nieograniczonej ciekawości oraz do naszych przekonań o dokładności wiedzy. Istota problemu tkwi zapewne w nadmiernej chęci jeży do konkluzji, są przywiązani do jednej koncepcji, ponieważ chcą poznać ją całkowicie, mieć poczucie osiągnięcia absolutnego zrozumienia. To jest jednak „śmiertelna ułuda” w szybko zmieniającym się i nieprzewidywalnym świecie. Jeże, jak się mylą, to mylą się BARDZO. Co może oznaczać, że osoby wszechstronne lepiej sobie radzą w sytuacjach nacechowanych niepewnością. W konkluzji Tetlock stwierdził,

---

⁵ I. Berlin, *The Hedgehog and the Fox*, Nowy Jork 1953.

⁶ Badania były prowadzone na próbie 284 ekspertów. Poproszono ich o prognozowanie prawdopodobieństwa wystąpienia różnych zdarzeń zarówno z ich obszaru specjalizacji, jak i spoza niego. Dokonano też analiz ponad 80 tys. prognoz.

⁷ P. Tetlock, *Expert Political Judgement. How Good is It? How Can We Know?* Princeton NJ, 2005.

że kiedy potrzebujemy dokładnej prognozy, lepiej zwrócić się do osoby przypominającej lisa, który zna wiele małych rzeczy, skacze od koncepcji do koncepcji oraz potrafi poruszać się w warunkach niejednoznaczności i sprzeczności⁸.

Przyszłość zawsze jest niepewna, ale nasza umiejętność poruszania się w tej przestrzeni została przytępiona wskutek nadmiernego nacisku na studiovanie rzeczy powierzchownych. Im bliżej znajdujesz się przedmiotu badania, tym bardziej mu wierzysz. W terminologii psychologów mówi się o zakotwiczeniu się w przekonaniach i nieodpowiednim dostosowaniu. Jeżeli mamy do czynienia z niepewnością, niestabilnością, to może warto posłużyć się odniesieniami do innych nauk (ściśłych), w których przekroczono już jakiś czas temu myślenie w kategoriach liniowych. Prawa fizyki zakładają pewność relatywną, a nie absolutną; istotna jest relacja między obserwatorem i tym, co jest obserwowane (obiektem), wskazująca, że wiedza o przedmiocie/podmiocie obserwacji ma charakter subiektywny. Po prostu analiza lub mierzenie czegokolwiek wymaga wyboru narzędzi (metod), które nieuchronnie wpływają na rozumienie obiektu. Wielość perspektyw nie można zredukować do jednego postrzegania prawdziwego dla wszystkich. W matematyce udowodniono (Kurt Gödel), że wszystko jest jednocześnie prawdą i kłamstwem – w aksjomatycznej niesprzecznej teorii matematycznej zawierającej pojęcie liczb naturalnych da się sformułować takie zdanie, którego w ramach tej teorii nie da się ani udowodnić, ani obalić.

Problem z tradycyjnym podejściem w naukach społecznych polega na tym, że ich istotą jest uchwycenie i opisanie rzeczywistości empirycznie namacalnej. Robimy to tak usilnie, że nie tyle nawet ją upraszczamy (opis wymaga

---

⁸ Tamże.

redukcji), ile w gruncie rzeczy zmieniamy. Przydatna i pouczająca może być zasada nieoznaczoności, opisywanej jako pomiar zmieniający stan systemu – nieważne, jak bardzo się starasz coś zobaczyć/zmierzyć/zbadać, nie możesz tego zrobić, ponieważ jest to nieokreślone. Rzecz w tym, że nie chodzi nawet o to, że sam akt pomiaru zmienia stan systemu, lecz o to, że mierzalne wielkości cząstek (pęd i położenie) nie istnieją. To podważa wszelkie nasze wyobrażenia o granicach rzeczywistości.

W końcu już Werner Heisenberg, Kurt Gödel, Alfred Tarski (nieprzewidywalność w matematyce), Benoit Mandelbrot (dynamika cieczy) udowodnili, że gdy już znajdziesz nowy model i jeśli jest on właściwy, to zaakceptowanie niepewności i nieokreśloności pozwala na zrozumienie tych elementów świata, których wcześniej nie można było pojąć. Problemy nie do ruszenia tradycyjnymi metodami przestawały być tak zagadkowe – radioaktywność, antymateria, ruch światła. Otaczający nas świat cechuje rosnące skomplikowanie, współzależność i nieliniowość zachodzących wydarzeń, w związku z czym tradycyjne i konwencjonalne metody analizy przyjęte w naukach o polityce nie zawsze pozwalają na odpowiednie ich poznanie. Coraz bardziej przydatne staje się zastosowanie kombinacji nowych idei oraz nowych metod i narzędzi badawczych, stanowiących nowatorskie interdyscyplinarne połączenie „twardej” i „miękkiej” nauki. Potrzebne jest nowe myślenie w naukach społecznych, politycznych, w kategoriach nie tego, co jest, ale co może być.

Kłamcy, paradoksy i fajka

W ten to skaczący i poplątany być może sposób doszliśmy do paradoksu kłamcy i fajek. Dawno temu Epimenides z Krety powiedział: *Kreteńccy zawsze kłamią*. Można zastanawiać się, na czym polega paradoks. Epimenides sam był Kreteńczykiem. Skoro Epimenides jest Kreteńczykiem, to twierdząc, że wszyscy

Kreteńcy to kłamcy, sam kłamię, czyli mówi prawdę. Paradoks ten jest wersją paradoksu kłamcy – „jestem kłamcą” – zdanie to jest fałszywe. Takie zdania łamią czysty podział między prawdą i fałszem, nie będąc przy tym całkowitą bzdurą.

Słynny francuski malarz surrealista Rene Magritte namalował obraz, na którym namalowana jest fajka, a całość podpisana jest *Ceci n'est pas une pipe* („To nie jest fajka”). Potem tuż przed śmiercią skomplikował problem, wpasowując wcześniejszy obraz „to nie jest fajka” w nowe dzieło, na którym namalowana jest fajka. Mamy zatem dwie fajki, słowa, paradoks i prowokację. Patrząc na to głupiejemy, bo nie wiemy, co myśleć. Douglas Hofstadter wyjaśnia, że aby się kompletnie nie zaplątać, trzeba przysunąć się bardzo blisko, tak by obie fajki stały się tylko kolorowymi smugami, wtedy zrozumiemy znaczenie napisu „to nie jest fajka”, ale, o ironio, gdy przytkniemy oko do obrazu, to i słowa się zamazują i tracą jakikolwiek sens⁹. Może nam się to wydawać abstrakcyjne i zawiłe, jednakże dotyczy sedna problemu, jakim jest znaczenie przekazu. Wszystko jest jednocześnie prawdą i kłamstwem, wszystko jest splatane w dziwny sposób – i gdziekolwiek byśmy nie doszli, to znajdujemy się tam, gdzie zaczęliśmy – to jest właśnie dziwna pętla. Dziwne pętle w ludzkiej świadomości przyjmują formę złożoności aktywnych symboli, które nieuchronnie prowadzą do tego samego rodzaju samo-odniesienia, które, jak udowodnił Kurt Gödel, jest nieodłącznym elementem każdego kompleksowego systemu. Gödel wykazał w matematycznie skomplikowany sposób coś, co intuicyjnie jest „proste” – „tego zdania nie da się udowodnić”. Inaczej mówiąc, w aksjomatycznej niesprzecznej teorii matematycznej zawierającej pojęcie liczb naturalnych da się sformułować takie zdanie, którego w ramach tej teorii nie da się

---

⁹ D. R. Hofstadter, *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid*, Nowy Jork 1999, s. 700-706.

ani udowodnić, ani obalić. Ponadto każdy system formalny¹⁰ zawiera nie tylko modele samego siebie/samej siebie, ale także nieskończoną liczbę innych systemów zarówno podobnych, jak i całkiem niepodobnych. Dziwna pętla to inaczej splątana hierarchia¹¹.

Problem moim zdaniem pojawia się wtedy, gdy „staramy się” uchwycić rzeczywistość empirycznie namacalną tak usilnie, że nie tyle nawet ją upraszczamy, ile w gruncie rzeczy ją zmieniamy. I kiedy już jesteśmy szczęśliwi, że posiadamy dowód, mamy naszą prawdę, okazuje się ona czymś nowym. I tak możemy gonić „naukowego białego królika” w nieskończoność (i to być może jest wspaniałe i pocieszające). Ujmując to bardziej poetycko, posłużmy się opowieścią o Żółtciu i Achillesie, znów ze wspaniałej książki Hofstadtera. Achilles i Żółć „ścigają się”, Żółć powoli posuwa się naprzód, Achilles szybko go dogania. Jednakże w tej samej chwili Żółć robi maciupki krok naprzód. Rzecz w tym, że aby Achilles mógł dogonić Żółcia, gra w „spróbuj mnie złapać” musi być odgrywana nieskończoną ilość razy, a Achilles i tak NIGDY nie może dogonić Żółcia¹².

Mamy zatem do czynienia z płynnością i stałym ruchem, wszystko kręci się w niewyraźnej „chmurze”, jest rozproszone i niepewne. Gdy chcemy to „złapać”, jak na przykład sens obrazu Magritte’a *Ceci n’est pas une pipe*, upierając się, że to jednak jest fajka – „no to spróbuj ją nabić” – jak powiedział sam malarz.

---

¹⁰ Systemy formalne w matematyce są tworzone i badane zarówno jako samodzielne abstrakcyjne twory, jak i systemy opisu rzeczywistości.

¹¹ D. R. Hofstadter, *Gödel...*

¹² Tamże, s. 32.

Problem komiwojażera, czarna skrzynka i zabawa?

Już słyszę ironiczne pytania: „O co teraz chodzi...komiwojażer!?” Spieszę wyjaśnić, że to klasyczna łamigłówka matematyczna. Komiwojażer ma do odwiedzenia pewną liczbę miast (np.15). Chciałby dotrzeć do każdego z nich i wrócić do miasta, z którego wyruszył. Dane są również odległości między miastami. Jak powinien zaplanować trasę podróży, aby w sumie przebył najkrótszą drogę? To może brzmieć jak dość proste pytanie, jednakże odpowiedź jest irytująco trudna. Nawet gdy mamy tylko 15 miast, dla komiwojażera oznacza to ogromną liczbę potencjalnych dróg. Problem jest prawie niemożliwy do definitywnego rozstrzygnięcia, wobec tego matematycy przyjęli założenie – droga ma być krótka, ale niekoniecznie najkrótsza (inaczej możliwie najkrótsza). Z pewnością wydaje się to nieco ezoteryczną kwestią, zważywszy na dzisiejsze realia, lecz istota tkwi w porównaniu, w naturze rewolucji technologicznej i komunikacyjnej – świat się digitalizuje, informacja wędruje po gigantycznej rozproszonej Sieci¹³.

Perspektywa technologiczna wiąże się ze zmianami w nauce, jakie zaszły w myśleniu o rzeczywistości w XX wieku. Najistotniejsze były teoria względności, fizyka kwantowa, kosmologia, teoria strun, teoria chaosu i złożoności. Współczesna nauka w dużym stopniu opiera się na koncepcjach połączliwości i sieciowości, czyli wiąże się z odejściem od liniowego Newtonowskiego postrzegania rzeczywistości. Wpasowują się w to m.in.: technologie komputerowe, robotyka, nanotechnologia, biotechnologia, technologia kosmiczna. Technologia jest siłą napędową rozwoju i przyszłości (przyrost wy-

---

¹³ S. Johnson, *Emergence. The Connected Lives of Ants, Brains, Cities and Software*, Nowy Jork-Londyn 2001, s. 228.

kładniczy¹⁴). Wchodzimy w erę „Rewolucji makro-industrialnej”, która (zgodnie z przyrostem wykładniczym) przyćmi rozmiarem, zasięgiem i skomplikowaniem wcześniejsze zmiany¹⁵. Rewolucja ma charakter wielowymiarowy i krzyżujący się, można wyróżnić przynajmniej trzy elementy zasadnicze dla rozwoju: fizyka kwantowa, informatyka, biologia molekularna. Te trzy dziedziny badań naukowych i wynalazków technologicznych są wzajemnie zależne i stanowią dla siebie bodziec przyspieszający dalszy rozwój¹⁶.

Przyrost wykładniczy widać bardzo dobrze w kontekście komputeryzacji, niewiele dziedzin przemysłu jest wolnych od jakiegokolwiek wpływu. Ponadto technologie powiązane (pamięć, twarde dyski, sieci, monitory) także rozwijają się kaskadowo. Digitalizacja (ucyfrowienie) przypomina wybuch wulkanu, któremu towarzyszy trzęsienie ziemi, które to z kolei powoduje osunięcie się półki kontynentalnej i stąd już tylko mały krok do potężnego tsunami. Można to postrzegać w kategoriach przejścia z epoki analogowej do epoki cyfrowej, porównywalne z tworzeniem przez ludzi pierwszych miast w początkach naszej cywilizacji. Digitalizujemy obecnie właściwie wszystko – dokumenty, muzykę, obrazy, wideo. To już nie tylko sfera komputerów, ale całej elektroniki. Weźmy przykład odtwarzaczy CD, są wszechobecne. Dlaczego? A dlatego, że nasza ulubiona muzyka została przeniesiona na płyty CD. Wytworzyło to lawinę ko-

---

¹⁴ Przyrost wykładniczy to jest coś, co jest prawie niemożliwe do zrozumienia, bo przekracza naszą wyobraźnię. Dobrze pojmujemy liniowość czyli stopniowy wzrost, znamy to dobrze z naszych codziennych doświadczeń. Eksplozja wykładnicza, np. popularność, nowy gadżet, liczba użytkowników Internetu, świńska grypa, to zupełnie inny rodzaj wzrostu – im coś jest większe, tym szybciej ogromnieje. Dobry przykład to zadanie, które dał mi do rozwiązania dr Paweł Kapłański (nauki ścisłe): szklanka z bakteriami – co sekunda bakteria dzieli się na dwie takie same jak bakteria-rodzic, po tygodniu mamy już pół szklanki bakterii. Pytanie – kiedy szklanka będzie pełna bakterii? (odpowiedzi nie podam – pogłótkujcie – podpowiem, że odpowiedź jest banalna, ale zazwyczaj przekombinowujemy, bo ludzki umysł ma problem z wyobrażeniem przyrostu wykładniczego).

¹⁵ M.G. Zey, *Seizing the Future: How Coming Revolution In Science, Technology and Industry Will Expand the Frontiers of Human Potential and Reshape the Planet*, Nowy Jork, 1994.

¹⁶ M. Kaku, *Visions: How Science will Revolutionize the 21st Century*, Nowy Jork, 1997.

lejszych cyfrowych gadżetów, kamery elektroniczne, skanery, wideokamery, telefony komórkowe, cyfrowe obrazy, cyfrowy dźwięk i cyfrowy tekst, itd. Digitalizacja rośnie zgodnie z przyrostem wykładniczym. Świat ulega cyfryzacji¹⁷.

Digitalizacja oznacza w gruncie rzeczy kompletne usieciowienie, co będzie prowadziło do rosnącej siły komputerów, tworzących około roku 2040 sieci superkomputerów 30 000 razy potężniejszych niż dzisiejsze i prawdopodobnie z inteligencją równą człowieczej¹⁸. Komputery odegrały kluczową rolę w procesie rozwijania się tych idei, ponieważ po prostu umożliwiły przetwarzanie danych, a także dały dostęp do struktur nieliniowych, rozproszonych, przypadkowych i uporządkowanych jednocześnie i wytłaniających się układów złożoności. To z kolei pozwala nam dostrzegać zjawiska (także społeczne) w skomplikowanych interakcjach, jako swoiste „żywe sieci”. Uczestniczymy w wielkim obiegu energii, materii oraz informacji. „Ożywiona technologia” będzie prowadziła do upowszechnienia (też około 2040 roku) „wszechobecnych komputerów”, zjawiska nazywanego technologią opanowania, to technika niewidzialna, tak sprzężona z naszą codziennością, że zostają zatarte wszelkie granice. Czyli że zamiast posługiwać się komputerem przenośnym lub stacjonarnym, zostaną one wmontowane w otoczenie.

Miniaturyzacja jest kolejnym elementem rewolucji technologicznej. Nanotechnologia to tworzenie maszyn w mikroskali. Maszyn bardzo często niewidzialnych dla naszego oka, mniejszych niż chociażby komórki ciała. Maszyn zbudowanych z atomów lub molekuł, czyli po prostu bardzo malutkich

---

¹⁷ P.B. Scott-Morgan, *The Reality of our Global Future*, Lexington, 2012, s. 35-39.

¹⁸ Czyli przejdą „test Turinga”. Alan Turing – genialny matematyk, który zginął w tajemniczych okolicznościach po spożyciu zatrutego jabłka(!) w latach pięćdziesiątych, sądził, że potrzeba około pięćdziesięciu lat, by maszyny myślące stały się czymś powszechnym, a wszystkie komputery przejdą test Turinga – ukryty komputer w trakcie konwersacji będzie potrafił skutecznie udawać człowieka.

robotów. Miniaturyzacja pójdzie w kierunku tworzenia maleńkich urządzeń (np. laboratorium medyczne na czipie) i najpewniej do wprowadzenia komputerów kwantowych (coś bardzo małego i opartego na sprzecznym z intuicją „efekcie kwantowym” – zjawiska w mikroskali). Inne nauki także podążają w tym kierunku. Chemiczy już od dłuższego czasu budują proste molekuly „od dołu”, a biolodzy w coraz większym stopniu robią to w przypadku tak skomplikowanych molekuł jak DNA. Miniaturowe cząstki staną się elementem wielu produktów nie tylko w sferze medycyny, lecz również wielu „zwykłych” dóbr codziennego użytku oraz wynalazków z zakresu energii słonecznej i elektryczności.

Wkraczamy w świat symulacji (połączony z trendami usieciowienia i miniaturyzacji). Symulacja (modelowanie działań lub procesów rzeczywistych w sztucznych warunkach) jest czymś, co towarzyszy człowiekowi od tysięcy lat. Już pierwsi greccy filozofowie zadawali sobie pytanie, czy jest możliwe tworzenie modeli wszechświata wyjaśniających zjawiska naturalne w kategoriach materii i sił fizycznych, nie zaś działań bogów. W tamtych czasach było to bez większego znaczenia, bowiem świat i jego mechanizmy były postrzegane przez pryzmat religii i magii. Idea i pragnienie pozostały, dziś też są czymś prawie tak samo rewolucyjnym. Modelowanie istnienia, rzeczywistości jest możliwe, choć budzi różnego rodzaju kontrowersje. Nie tylko potrafimy tworzyć wewnętrzne światy będące lustrzanym odbiciem świata zewnętrznego, lecz także zbadać, jak funkcjonują sztuczne światy, co się stanie, gdy zmienimy parametry, jak to odtworzyć w świecie rzeczywistym¹⁹. Symulacja stanowi przełom w wielu dziedzinach, lecz kluczowe są tutaj biotechnologie oraz energetyka.

---

¹⁹ P.B. Scott-Morgan, *The Reality of our Global Future*, Lexington 2012, s. 137.

Pobawmy się teraz przewidywaniami odnoszącymi się do sfery, nazwijmy to, „poznania”. Kwestią fundamentalną dla rozwoju człowieka jest edukacja kolejnego pokolenia i dokształcanie starszego. Nic więc dziwnego, że zagadnienie budzi zarówno nadzieje, jak i rozmaite obawy oraz spory na temat konsekwencji społecznych otwartego dostępu do informacji. Możliwości dotarcia do tego, co zostało wytworzone, są ogromne, ale czy będziemy wystarczająco bystrzy, by z tego skorzystać? Być może staniemy się otępiałymi osobnikami, nie mogącymi się skupić i pomyśleć, euforycznie ogłupionymi pornografią, komiksami i śmieciami z YouTube?

To wizja pesymistyczna, ale też jest to skondensowana synteza dość popularnego narzekania na temat ludzkiej kondycji, a zwłaszcza stanu człowieczego mózgu. Poza oczywistym odniesieniem do Internetu²⁰, dodatkowy impuls dają odkrycia naukowe dotyczące układu nerwowego (*Neuroscience*), mówiące o tym, że mózg jest bardzo plastyczny, czyli że zmiany układu zależą od tego, jak jest używany – i to jest interesująca informacja...

Jednakże może nie należy przesadzać z lamentem i czarnowidztwem, bo człowiek po prostu ma skłonność do strachu przed nowymi narzędziami. Dawno temu Platon krytycznie odniósł się do nauki pisania, ponieważ może unicestwić ona wysiłek uczenia się na pamięć i wiedza książkowa wyprze z trudem zapamiętaną mądrość²¹. Jasnym jest, że otoczenie technologiczne i kulturowe ma wpływ na zdolności poznawcze, ale nie bardzo wiemy, jakie ono będzie w przyszłości. Wcale nie musi to oznaczać wyginięcia „osobników” o zdolnościach analitycznych. Ponadto ludzie spędzający coraz więcej czasu na chociażby grach komputerowych nabierają innych umiejętności poznawczych, na

---

²⁰ Na ten temat napisano już mnóstwo (zresztą sama popełniłam kilka książek), i starczy.

²¹ Platon *Fajdros*, tłum. W. Witwicki, Kęty, 2002.

przykład zdolności wizualnych. Czy to jest użyteczne? Wszystko zależy od tego, co chcemy robić.

Większa zgoda panuje co do tego, że stary, oparty na faktach sposób edukowania będzie musiał się zmienić, gdyż zbiorowa skarbnica faktów jest otwarta. Można zatem snuć bardzo radykalne scenariusze. W przyszłości (nieodległej wcale) nie będzie nauczycieli, klas czy podręczników. Edukacją będzie wejście w wybrany wirtualny świat i tam uczenie się²². Pozostaje nierozstrzygnięta na razie kwestia procesu socjalizacji (to też dzieje się w realnej szkole), ale kto wie...?

Wyobraźmy sobie teraz „filmowe” konceptualne ujęcie nas jednostek żyjących w takim gigantycznym pulsującym info-ulu, stale rozwijającym i adaptującym się w systemie zbiorowej inteligencji. Częścią życia jednostki staje się symulowanie samoorganizującej się otaczającej ją energii poprzez zabawianie się, chociażby grę na komputerze, budowanie światów wirtualnych w połączeniu z tysiącami innych graczy na całym globie.

Od czasu wynalezienia chipu komputerowego dokonuje się rewolucja w naszym życiu, pracy i edukacji. Gospodarka oparta na wiedzy wymaga od nas zachowań przyczyniających się do tworzenia kreatywnych, innowacyjnych rezultatów, które mają z kolei zaskoczyć i zachwycić klientów i kolegów/koleżanki. Oczekuje się od nas nie tylko funkcjonowania, ale także projektowania nowych i lepszych produktów i usług, a najlepiej przełomowych i spektakularnych efektów. Kreatywność i inwencja to właśnie ta „czarna skrzynka” – nie bardzo wiemy, co w niej jest, może być cudowna i nowatorska, ale może równie dobrze być puszką Pandory.

---

²² J. Turney, *The Rough Guide to the Future*, Londyn 2010, s. 311-314.

Tu dochodzimy do „problemu” zabawy i tego, czy da się połączyć naukę/edukację z przyjemnością? Oto kilka sugestii do rozważenia:

Zabawa to coś nieuchwytnego, trudnego do zdefiniowania²³, ma charakter subiektywny i kontekstowy. Czy jest to zabawa, zależy zatem od osoby i kontekstu, ale kiedy zobaczymy, to wiemy. Brzmi znajomo i przypomina nam, że nadrzędne dla nauki o polityce pojęcie – władza – też jest nienamacalne, niewidoczne. Dotykamy tu istoty „zapętlenia epistemologicznego”. Co to jest poznanie i czym jest poznawanie? Przyzwyczailiśmy się myśleć w kategoriach liniowych i empirycznych. Rzecz w tym, że rzeczywistość może być pozaracjonalna i wielowymiarowa (chciałoby się rzec wielo-światowa²⁴).

A badanie zjawisk politycznych (władzy) czyż też nie na tym polega? Kiedy analizujemy rzeczywistość (także polityczną) w kategoriach systemowych, to władza (także polityczna, jakkolwiek byśmy jej nie definiowali) jest własnością systemu, a tym samym nie jest widoczna, dostrzegamy jedynie efekty działania, ślady, jakie pozostawia po sobie, wpływając na podmioty. Takie pojmowanie władzy pozwala nam na badanie jej struktury, form, hierarchii/układów, tego jak powstaje, rozwija się i niknie.

Pomyślmy nad tym: *Chodzi o to, że celem jest (...) znajdowanie >>zasad<<. To jest jak życie – gra, której sensem jest odkrywanie reguł, zawsze*

---

²³ Tak jak zresztą nadrzędne dla nauki o polityce pojęcie – władza. Dotykamy tu istoty „zapętlenia epistemologicznego”, ponieważ przyzwyczailiśmy się myśleć w kategoriach liniowych i empirycznych, szukamy śladów przyszłości w przeszłości. W naturalny sposób postrzegamy świat w kategoriach procesu ewolucji, ale punktem wyjścia jest to, co znamy, przestrzeń, jaką dostrzegamy. Rzecz w tym, że światy mogą być o wiele bardziej złożone i wielowymiarowe. Kiedy analizujemy rzeczywistość (także polityczną) w kategoriach systemowych, to władza (także polityczna, jakkolwiek byśmy jej nie definiowali) jest własnością systemu, a tym samym nie jest widoczna, dostrzegamy jedynie efekty działania, ślady, jakie pozostawia po sobie, wpływając na podmioty. Takie pojmowanie władzy pozwala na badanie jej struktury, form, hierarchii/układów, tego jak powstaje, rozwija się i niknie.

²⁴ Tworzeniem porównań i pomostów pomiędzy różnymi dyscyplinami i światami zajęłam się w: *Modelowanie, władza i światy alternatywne*, Warszawa 2013.

zmiennych i zawsze nieodnajdywalnych (...) Nazwałbym to grą, a w każdym razie >>zabawą<<. Z pewnością nie są to szachy czy kanasta. Raczej jak to, co robią kocięta i szczenięta(...). Być może. Nie wiem²⁵.

Zabawa to proces odkrywania przestrzeni możliwości, szukanie i znajdowanie wzorców, prawidłowości, modeli. Oznacza ćwiczenie mózgu w rozwiązywaniu zagadki i dotyczy POZNAWANIA i uczenia się analizowania modeli. Wreszcie, zabawa to neurochemiczna nagroda (system dostaje dawkę endorfiny i mózg czuje się dobrze), zachęcająca nas, by próbować i próbować, i jeszcze raz próbować²⁶.

Dodam jednakże, że zabawa/gra nie jest przeciwieństwem pracy. Bardzo często to poważne zadanie²⁷. Osoby i kontekst mają znaczenie. Wyobraźmy sobie szachistkę rozważającą skomplikowaną serię ruchów (dla niej to przyjemność) albo aktywistę biorącego udział w proteście (też „fun”)²⁸. I na koniec banał, ale przydatny w tym kontekście. Edukacja, nauka (tak jak i polityka) to aktywność społeczna.

Gra to po prostu przestrzeń, w której obowiązują dobrowolnie przyjęte zasady (gry), granice, przedmioty odnoszące się (zawierające informacje) do gry (np. piłka, pionki, miejsca na planszy, itp.) oraz cel – gracze muszą wiedzieć, rozumieć i być zgodni co do tego, kiedy się skończy (osiągnięcie wspólnych zamierzeń/celów gry).

Gra to również zjawisko rozwijające się etapowo, zaczynające się od wyobrażenia sobie pewnego świata/przestrzeni konceptów i możliwości; potem budujemy nasz „mały świat” (granice, zasady, przedmioty); następnie go

---

²⁵ G. Bateson, *Steps to an ecology of mind. Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology*, Londyn 1987.

²⁶ R. Koster, *Theory of Fun for Game Design*, Sebastopol 2013.

²⁷ M. Csikszentmihalyi, *Flow: The Psychology of Optimal Experience*, Nowy Jork 1991.

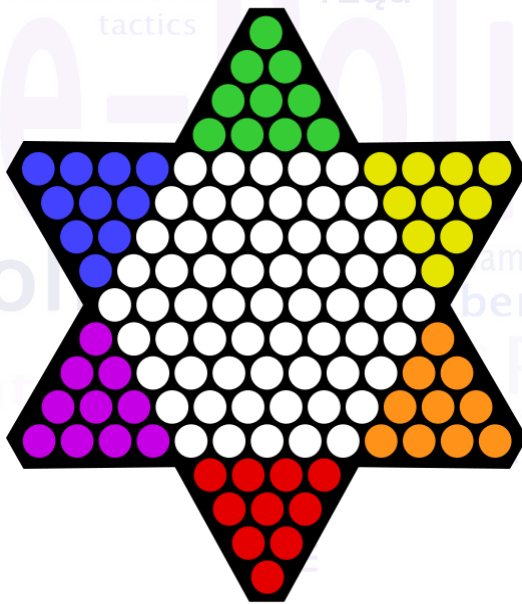
²⁸ Sporo na ten temat napisałam w *Cybernetycznym porządku politycznym*, Warszawa 2005, s. 103-148.

otwieramy i do gry przystępują (dobrowolnie i świadomie) gracze; wreszcie wchodzimy w fazę eksploracji i interakcji – gracze poszukują, „badają grunt”, zmieniają strategię, adaptują się do zmieniających się okoliczności, wszystko po to, by osiągnąć cel/e gry; na koniec zamykamy grę – i tu ciekawa rzecz – osiągnięcie celu daje satysfakcję, ale nie stanowi istoty gry – tym jest symboliczne (obrzęd, ceremonia) zamknięcie przestrzeni gry.

Gra, raz już zaprojektowana, może być podejmowana po wielokroć.

Czy to aby czegoś nie przypomina?

Rys. 1. Plansza Chińskie Warcaby – pozycja wyjściowa.

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chinese_checkers_start.svg (Commons: GNU Free Documentation License, version 1.2), 15.07.2015.

I w ten zapętlony sposób doszliśmy do końca i/lub początku moich rozważań – pytanie jest odpowiedzią. *Ceci n'est pas une pipe* („To nie jest fajka”). Wszystko jest jednocześnie prawdą i kłamstwem, wszystko jest splatane

w dziwny sposób – i gdziekolwiek byśmy nie doszli, to znajdujemy się tam, gdzie zaczęliśmy – to jest właśnie dziwna pętla.

Jedyną prawdziwą podróżą (...) byłoby nie iść ku nowym krajobrazom, ale mieć inne oczy, widzieć wszechświat oczami kogoś innego, stu innych, widzieć sto światów, które każdy z nich widzi, którym każdy z nich jest (...).

Marcel Proust²⁹

Abstrakt

Esej dotyczy uporczywych przekonań, jakie zdominowały naukę o polityce, a także tego, czym jest nauka o polityce. Autorka zadaje w nim pytania: Czy wolno przekraczać granice logiki, zdrowego rozsądku i liniowego myślenia? Czy wolno być kreatywnym, używać wyobraźni i wszystkich naszych zmysłów w celu poznania? Czy polityka to artefakt czy natura? Czy nauka o polityce może w ogóle być czymś wyodrębnionym, oddzielnym i po co? A może *ex definitione* musi być nie-binarna, transdyscyplinarna i adaptująca się? Tekst dotyczy zmian, jakie zaszły w nauce, w poznaniu otaczającego nas świata i w nas samych...(?)

LEONARDO DA VINCI, NON-LINEARY AND THE POLITICAL SCIENCE – IN SEARCH OF TRANS LOGIC METHOD

Abstract

The essay is about persistent beliefs that are dominating in social sciences. The following questions are asked : are we allowed to go beyond the boundaries of logic, common sense and linear thinking? Are we allowed to be creative,

---

²⁹ M. Proust, *W poszukiwaniu straconego czasu*, Tom 5 „Uwięziona”, tłum. T. Żeleński-Boy, Warszawa 1958, s. 285.

use our imagination and all our senses in order to know? Is politics an artifact or nature? Should political science be separate, and if so, what for? Or maybe *ex definitione* must be non-binary, transdisciplinary and adaptive. The text refers to the changes that have taken place in science, in understanding the world around us and in ourselves...(?)

Bibliografia:

G. Bateson, *Steps to an ecology of mind. Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology*, Londyn 1987.

I. Berlin, *The Hedgehog and the Fox*, Nowy Jork, 1953.

M. Csikszentmihalyi, *Flow: The Psychology of Optimal Experience*, Nowy Jork 1991.

M. J. Gelb, *Myśleć jak Leonardo da Vinci. Siedem kroków do genialności*, tłum.

P. Turski, Poznań 2010.

D. R. Hofstadter, *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid*, Nowy Jork 1999.

S. Johnson, *Emergence. The Connected Lives of Ants, Brains, Cities and Software*, Nowy Jork-Londyn 2001.

M. Kaku, *Visions: How Science will Revolutionize the 21st Century*, Nowy Jork 1997.

Platon, *Fajdros*, tłum. W. Witwicki, Kęty 2002.

R. Koster, *Theory of Fun for Game Design*, Sebastopol 2013.

A. Rothert, *Modelowanie, władza i światy alternatywne*, Warszawa 2013.

P. B. Scott-Morgan, *The Reality of our Global Future*, Lexington 2012.

P. Tetlock, *Expert Political Judgement. How Good is It? How Can We Know?* Princeton 2005.

J. Turney, *The Rough Guide to the Future*, Londyn 2010.

M. G. Zey, *Seizing the Future: How Coming Revolution In Science, Technology and Industry Will Expand the Frontiers of Human Potential and Reshape the Planet*, Nowy Jork 1994.

Renata Mieñkowska-Norkiene

TEORETYCZNE PODSTAWY BADAŃ INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ W POLSCE I NA ŚWIECIE NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH ASPEKTÓW KOORDYNACJI POLITYKI EUROPEJSKIEJ

Słowa kluczowe:

teorie integracji europejskiej, instytucjonalizm, międzyrządowość, koordynacja polityk unijnych

Wprowadzenie

Badania nad integracją europejską stanowią w ostatnim czasie dość szczególny przedmiot zainteresowania zarówno polskich prawników, jak i politologów, socjologów, a nawet ekonomistów, ponieważ wyodrębniają się coraz wyraźniej jako samodzielna dyscyplina w polskiej nauce, nazwana europeistyką¹. Ponieważ europeistyka jako dyscyplina od kilku lat toruje sobie drogę, jak twierdzi większość badaczy, w obszarze nauk politycznych albo, jak twierdzą inni, poza naukami politycznymi, ale w ramach nauk społecznych, trudno w pełni scharakteryzować jej tożsamość². Można natomiast stwierdzić, iż europeistyka zajmuje się, zarówno z perspektywy ontologicznej, jak i epistemologicznej, badaniem procesów integracji europejskiej. Oznacza to, iż zarówno z punktu widzenia przedmiotu badań, jak i metod badawczych oraz teorii leżących u podstaw badań procesów integracyjnych, europeistyka jest dla badań integracji euro-

---

¹ Por.: K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Studia europejskie: zagadnienia metodologiczne*, Warszawa 2010, por. także: W. Gagatęk, *Europeistyka jako nowa dyscyplina naukowa?*, „Studia Europejskie” nr 1 (2012), s.151–174.

² Por.: W. Gagatęk, *Europeistyka jako nowa dyscyplina naukowa?*, s.152.

pejskiej właściwą ramą naukową. Jednocześnie nie należy zapominać, iż koordynacja polityki europejskiej dotyczy nie tylko procesów integracji europejskiej, ale także elementów procesów systemowych typowych dla państwa narodowego (członkowskiego) i na jego poziomie realizowanych, stąd, ontologicznie, występuje niepełna przynależność badań koordynacji polityk unijnych do europeistyki. Epistemologicznie jednak wydaje się, iż badanie koordynacji bazuje na konkretnych podejściach do procesów integracji europejskiej oraz metodach analizowania tychże procesów typowych dla europeistyki, choć za-pożyczonych z politologii.

Przedmiotem badań w niniejszym artykule będą zatem główne teorie integracji europejskiej uznawane w Polsce i na świecie za odpowiednie do badania określonych aspektów procesów integracji europejskiej, w szczególności procesów koordynacji polityk unijnych w państwach członkowskich. Teoretyczne podstawy koordynacji będą badane z perspektywy ich adekwatności w świetle różnych czynników wpływających na procesy integracyjne i koordynacyjne, ale także, w dużo mniejszym stopniu, z perspektywy ich znaczenia dla nowo powstałej dyscypliny, jaką jest europeistyka.

Hipotezą postawioną w niniejszym artykule jest twierdzenie, iż w polskiej politologii w analizach procesów integracyjnych, w szczególności związanych z koordynacją polityk unijnych, dominującymi podejściami są trzy klasyczne i uznane już od początku lat dziewięćdziesiątych teorie, mianowicie: wspólnotowość, międzyrządowość i neofunkcjonalizm³, a także coraz bardziej

---

³ Por.: Teoriami tymi zajmują się w swych badaniach, np. Jacek Czaputowicz, Janusz Ruszkowski, Kazimierz Łastawski, Konstanty A. Wojtaszczyk. W szczególności ten ostatni autor, a także Janusz Ruszkowski zwracają w swoich pracach szczególną uwagę na dominację teorii międzyrządowej, wspólnotowej oraz funkcjonalizmu i neofunkcjonalizmu w badaniach integracji europejskiej. Por.: J. Ruszkowski, *Wstęp do studiów europejskich*, Warszawa 2007, a także: K.A. Wojtaszczyk, *Problemy rozwoju integracji europejskiej*, [w:] K. A. Wojtaszczyk, M. Mizerska-

krytykowana, ale wciąż stosowana teoria wielopoziomowego rządzenia⁴, podczas gdy w polskiej europeistyce jako wyodrębnionej z politologii dyscyplinie dominuje podejście instytucjonalne, w szczególności instytucjonalizm socjologiczny, czyli konstruktywizm⁵. Jednocześnie w światowej politologii tzw. *European studies* (studia europejskie) nie wyodrębniły się jako odrębna dyscyplina, a ich baza teoretyczna – w dużo większym stopniu niż w Polsce interdyscyplinarna – choć oparta na podobnych teoriach integracji jak polska europeistyka i politologia, zmierza w kierunku mocniejszego zakorzenienia się w wynikach badań empirycznych (coraz częściej ilościowych) oraz analizie „twardych” danych⁶. Należy jednak zauważyć, iż pod względem tematyki badawczej oraz pewnych „trendów”, zarówno polska, jak i światowa politologia oraz studia europejskie i europeistyka wykazują wiele podobieństw.

Wrotkowska, W. Jakubowski, *Polska w procesie integracji europejskiej: dekada doświadczeń (2004-2014)*, Warszawa 2014, s. 135-146. Młodszy badacz najczęściej stosują przywołane teorie jako punkt odniesienia i kontekst badań nad konkretnymi zagadnieniami w obszarze integracji europejskiej, np.: P. Wawrzyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej*, Warszawa 2014.

⁴ Por.: K. Tomaszewski, *Unia Europejska w poszukiwaniu skutecznego mechanizmu zarządzania. Analiza krytyczna modelu teoretycznego multi-level governance*, Warszawa 2013, por. także: J. Ruszkowski, L. Wojnicz (red.), *Multi-level Governance w Unii Europejskiej*, Warszawa-Szczecin 2013.

⁵ Por.: A. Skolimowska, *Konstruktywizm w badaniach integracji europejskiej, Przeszłość – Terazniejszość – Przyszłość. Problemy badawcze młodych politologów*, Kraków 2012, por. także: K. Ławniczak, *Metody jakościowe i ilościowe w badaniu organizacji i działania Unii Europejskiej*, Warszawa 2013.

⁶ Warto tu wskazać na takich światowych autorów, którzy pisali o tego rodzaju orientacji w badaniach europejskich, jak George Tsebelis, Vivien Schmidt czy Thomas Risse (w szczególności w pracy Vivien Schmidt, pt.: *Approaches to the Study in European Politics*), a także autorów, którzy odnosili się do osiągnięć interdyscyplinarnych, empirycznych badań w pojedynczych obszarach badań europejskich, (np.: D. Cohen, *Empirical and theoretical studies in EU lobbying*, „Journal of European Public Policy” 14/3, s. 333-345). Wyrazistymi przykładami prac, których autorzy wykorzystali w badaniach podejście empiryczne i interdyscyplinarne są np.: T. Exadaktylos, C. Radaelli (red.), *Research Design in European Studies Establishing Causality in Europeanization*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2012, a także: C. Calhoun, *European Studies: Always Already There and Still in Formation*, „Comparative European Politics” 1/2003, s. 5-20.

W artykule podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytania badawcze o stosowalność różnych teorii integracji do badania procesów koordynacji polityki europejskiej w państwach członkowskich, a także o to, jak w kwestii wykorzystania poszczególnych teorii różni się polska politologia i europeistyka od politologii światowej oraz *European studies* (studiów europejskich). Odpowiedź na to ostatnie pytanie zostanie sformułowana w oparciu o najważniejsze obszary dyskusji podczas Wspólnych Sesji Europejskiego Konsorcjum Badań Politycznych w Warszawie w 2015 r. oraz w oparciu o najnowsze prace znaczących politologów i naukowców w obszarze studiów europejskich. Należy jednak zaznaczyć, iż zasadniczy nacisk w artykule zostanie położony na kwestie metodologiczne i merytoryczne w zakresie stosowania poszczególnych teorii w badaniach koordynacji polityk unijnych, w mniejszym zaś stopniu będą odnosiły się do kwestii ich adekwatności w ramach takiej czy innej dyscypliny.

Artykuł jest adresowany głównie do tych badaczy (zarówno tych doświadczonych, jak i poszukujących punktu wyjścia do badania procesów integracyjnych w Europie), którzy poszukują odpowiedzi na pytanie o stan, tendencje oraz podejścia we współczesnych badaniach koordynacji polityk unijnych jako jednego z procesów integracji europejskiej, zarówno w polskiej politologii i europeistyce jako odrębnej dyscyplinie, jak i w światowych badaniach w tym zakresie.

Badania integracji europejskiej w Polsce i na świecie – stan i możliwe kierunki rozwoju

Niniejszy artykuł powstał z inspiracji tematami podejmowanymi podczas Wspólnych Sesji Europejskiego Konsorcjum Badań Politycznych (ECPR) w 2015 r. w Polsce, których współorganizatorami były Instytut Nauk Politycznych UW oraz Ośrodek Analiz Politologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, a także

głównymi zbiorczymi publikacjami ECPR – jednej z najważniejszych organizacji dla światowej politologii – w zakresie badań integracji europejskiej w 2014 i 2015 r. (m. in.: „European Political Science Review”, „The JCMS Annual Review of the European Union”, „European Political Science”). Inspiracja dotyczy głównie faktu, iż ostatnie lata rozwoju polskiej politologii i polskiej europeistyki wskazują na pewną ich rozbieżność w stosunku do badań światowych, podejmowanych w analogicznym okresie z perspektywy metodologicznej, pomimo podobieństw w podejmowanej tematyce (dotyczącej głównie kwestii kryzysu gospodarczego, wpływu poszczególnych państw w europejskich instytucjach, eurosceptycyzmu i wyborów do Parlamentu Europejskiego, wreszcie wpływów nieformalnych na proces podejmowania decyzji w UE, a także polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w UE). Tytuły warsztatów Wspólnych Sesji ECPR 2015, które zazwyczaj ściśle wiążą się z dominującymi tendencjami w światowej politologii i studiach europejskich, dotyczyły analizy zachowań parlamentarnych w kwestiach związanych z UE (*Analysing Parliamentary Behaviour in European Union Affairs*), a także kwestii polityki sąsiedztwa UE i bezpieczeństwa w tym kontekście (*The Civic Turn in European Immigrant Integration Policies, The EU and Contested Statehood in its Neighbourhood: Actorness, Presence and State-Building*). Tematyka pozostałych warsztatów była jedynie pośrednio związana z kwestiami europejskimi. Wydaje się, iż z uwagi na rozwój wydarzeń w Afryce Północnej i konieczności zareagowania UE na napływ migrantów z tego obszaru, tematyka ta będzie coraz częściej obecna w studiach europejskich na świecie, za czym niekoniecznie musi podążać polska europeistyka i ta część politologii, która zajmuje się analizowaniem procesów integracyjnych, ze względu na nieco mniejsze znaczenie tej tematyki dla polskich interesów (choć Polska jako kraj członkowski prawdopodobnie przyjmie część imigrantów).

Jeśli przeanalizujemy najważniejsze artykuły w publikacjach ECPR w zakresie integracji europejskiej, zauważymy, że dominują w nich w ostatnich dziesięciu latach kwestie związane z kryzysem, udziałem społeczeństwa obywatelskiego i lobbystów w podejmowaniu decyzji w UE, europejskimi rodzinami partii politycznych i samym PE, wreszcie bezpieczeństwem i polityką zagraniczną UE, w tym TTIP⁷, zagrożeniem ze strony Państwa Islamskiego i Rosji, konfliktami na świecie, które mogą wpłynąć na UE⁸. Wszystkie powyższe kwestie z pewnością zagoszczą na dłużej w badaniach europejskich. Dużo rzadziej i zwykle w kontekście prezydencji poszczególnych państw w UE pojawiają się kwestie związane z koordynacją polityk unijnych na poziomie państw członkowskich.

Warto zauważyć, iż, oprócz zastosowania odpowiedniego podejścia badawczego do kwestii integracji europejskiej szeroko pojętej (podejścia te będą analizowane w kolejnym rozdziale artykułu), w światowych badaniach występuje tendencja do wykorzystywania „twardych” danych oraz prowadzenia badań empirycznych, w tym coraz szerzej o charakterze ilościowym. Przykładowo, w artykułach dotyczących kryzysu pojawiają się liczne dane makroekonomiczne, w analizach eurosceptycyzmu występują odwołania do danych na temat poparcia dla partii eurosceptycznych oraz badania opinii, w badaniach legitymizacji i demokratyczności UE (choć stosunkowo rzadszych niż wyżej wymienione) analizowane są dane ilościowe dotyczące dynamiki preferencji wyborczych. W badaniach dotyczących koordynacji polityki europejskiej, dużo częściej niż w przypadku innych badań w światowej politologii, bazuje się na konkretnym podejściu teoretycznym, a badania empiryczne mają głównie ja-

---

⁷ TTIP – z ang. Transatlantic Trade and Investment Partnership (Transatlantyckie Partnerstwo w dziedzinie Handlu i Inwestycji).

kościowy charakter, rzadziej dotyczą analizy danych na temat zbieżności przyjętych europejskich aktów prawnych i stanowisk państw członkowskich albo też danych na temat wdrażania europejskiego prawa w krajach członkowskich.

W polskiej politologii i europeistyce wybór podejścia teoretycznego do procesów integracji zazwyczaj stanowi warunek niezbędny spójności dalszych analiz – najczęściej o charakterze teoretycznym z wykorzystaniem metody systemowej⁹, analizy porównawczej, instytucjonalno-prawnej czy decyzyjnej. Rzadziej, choć w ostatnim czasie coraz powszechniej stosuje się w polskiej europeistyce i politologii metody empiryczne, np. metodę *fuzzy set* (zbiorów rozmytych)¹⁰ czy analizę wskaźników demokratyczności¹¹. Jeszcze rzadziej polscy badacze stosują metody prognostyczną i scenariuszową, które należą do metod ilościowych i są dość ściśle związane z naukami ekonomicznymi, gdzie analizy trendów i rozwoju konkretnych zjawisk z przeszłości pozwalają na prognozowanie przyszłości¹². Jedynie nieliczni naukowcy w badaniach integracji europejskiej w Polsce stosują metody oparte na analizie trendów i prognozowaniu, a nawet jeśli, stosunkowo rzadko prognozy opierają się na analizie da-

---

⁹ K. Szczerski, *Specyfika systemu politycznego Unii Europejskiej jako główny problem politologicznego spojrzenia na integrację europejską*, [w:] J. Czaputowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Warszawa 2014, s. 59-62.

¹⁰ Por.: J. Ruszkowski, *Metoda fuzzy set w badaniach wielopoziomowego systemu politycznego UE*, „Przegląd Europejski” 1(20) 2010, s. 7-22. Metoda zbiorów rozmytych jest stosowana jako podstawa badań w obszarze polityki społecznej (w tym europejskiej, np. w badaniach Ryszarda Szarfenberga czy w takich pracach, jak np. M. Dziechciarz-Duda, K. Przybysz, *Zastosowanie Zbiorów Rozmytych Do Identyfikacji Pozafiskalnych Czynn timerów Ubóstwa*, [w:] K. Jajuga, M. Walesiak, *Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania*, „Prace naukowe UE we Wrocławiu”, Taksonomia 24, 2015), w ekonomii i badaniach nad kryzysem ekonomicznym (np.: A. Smejda, *Zastosowanie teorii zbiorów rozmytych do oceny zdolności jednostki do kontynuacji działalności*, „Bank i kredyt”, lipiec 2006, s. 60-70), wreszcie w badaniach wielopoziomowych systemów ponadnarodowych (np. w badaniach Janusza Ruszkowskiego).

¹¹ Por.: M. Cześnik (red.), *Niestabilność wyborcza w Polsce*, Warszawa 2010.

¹² Por.: I. Miedzińska, *Metoda prognozowania i jej zastosowanie w studiach nad Unią Europejską*, [w:] K. Ławniczak, *Metody jakościowe i ilościowe w badaniu organizacji i działania Unii Europejskiej*, s. 85-97.

nych empirycznych w ujęciu konkretnych trendów¹³. Ponieważ prognozowanie oraz metoda scenariuszowa (prognozowanie wariantowe) wymagają budowania modeli stosunkowo kompleksowych i mocno opartych na danych empirycznych z przeszłości i teraźniejszości, politolodzy, w tym badacze integracji europejskiej, nie są jej zagorzałymi zwolennikami i stosują ją raczej do zachowań wyborczych niż trendów w rozwoju systemów czy mechanizmów zjawisk integracyjnych.

Ostatnią kwestią, na którą warto tu zwrócić uwagę, jest pewna rozbieżność w tendencjach światowych i polskiej w zakresie interdyscyplinarności badań Unii Europejskiej¹⁴. Na świecie interdyscyplinarność stanowi już swego rodzaju standard, natomiast w Polsce, najprawdopodobniej z uwagi na fakt, iż europeistyka jest dyscypliną stosunkowo nową i konstytuującą swoją tożsamość, raczej istnieje tendencja do zachowywania pewnej „czystości” tej nowej dyscypliny i jej przywiązania głównie do metod politologicznych¹⁵.

¹³ Polskimi badaczami analizującymi przydatność prognozowania w badaniach politycznych, w tym procesów integracji europejskiej, byli, m. in.: T. Klementewicz, A. Rothert, T. Łoś-Nowak, A. Chodubski. Por.: T. Bodio, A. Chodubski, *Politologia jako futurologia*, [w:] B. Kaczmarek, *Metafory polityki. Tom 2*, Warszawa 2003, s. 343–367, J. Bratkiewicz, *Działania prognostyczne w polityce zagranicznej (metodologia i implementacja)*, „Sprawy Międzynarodowe” nr 4, 2007, s. 176–200, T. Łoś-Nowak, *Funkcja predykcyjna nauki o stosunkach międzynarodowych. Wyzwania i zagrożenia*, „Studia polityczne” 1–4 (5), 1993, s. 147–155, A. Rothert, *Modelowanie, władza i światy alternatywne*, Warszawa 2013.

¹⁴ Przykładowo w zestawieniu publikacji rekomendowanych przez ECPR w roku 2015 w ramach tzw. ECPR Press, 43 publikacje dotyczą polityki porównawczej, 24 demokracji, 24 teorii polityki, 21 socjologii politycznej, 13 Unii Europejskiej, 8 historii, 6 stosunków międzynarodowych, 5 ekonomii i 3 polityki równościowej (gender). A zatem prawie 1/3 rekomendowanych publikacji dotyczy obszarów nie będących stricte elementami nauk politycznych. Z 13 publikacji poświęconych Unii Europejskiej, zaledwie 2 dotyczą integracji europejskiej jako procesu politycznego, pozostałe natomiast dotyczą kwestii kryzysu (i zawierają wiele elementów ekonomii), sposobu postrzegania Unii Europejskiej (z wieloma elementami socjologii), kwestii koordynacji (z elementami nauki o administracji publicznej), kwestii polityki równościowej, wreszcie kwestii związanych z zarządzaniem miejskim (z elementami nauki o zarządzaniu).

¹⁵ Por.: W. Gagatęk, *Dyscyplinarna analiza czy interdyscyplinarna synteza? Uwagi o europeistyce jako kierunku studiów uniwersyteckich*, [w:] J. Czaputowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, s. 337–353.

Krytyka głównych teorii integracji europejskiej w kontekście koordynacji

Koordynacja, stanowiąca w niniejszym artykule pewne uszczegółowienie procesów integracyjnych. Ujmowana jest ona jako złożony proces polityczny¹⁶, mający doprowadzić do wypracowania (ustalenia, uzgodnienia) spójnego stanowiska podmiotów koordynacji na poziomie państwa członkowskiego UE (przedstawicieli ministerstw, parlamentu, społeczeństwa obywatelskiego i in.). Stanowiska dotyczą różnych kwestii, jakimi w danym momencie zajmują się instytucje unijne tworzące europejskie prawo. Koordynacja jest realizowana z wykorzystaniem określonych instrumentów i mechanizmów. Do procesu tego zalicza się także wdrażanie prawa europejskiego na poziomie krajowym¹⁷.

W niniejszym rozdziale termin „główne”, w odniesieniu do teorii integracji europejskiej, dotyczy teorii najczęściej wybieranych przez badaczy w analizach procesów integracji europejskiej¹⁸.

Teorie: wspólnotowa, międzyrządowa, neofunkcjonalizm

Sposoby ujmowania koordynacji polityk unijnych w politologii zależą w dużej mierze od metodologicznego podejścia do kwestii konstrukcji Unii Europejskiej oraz jej działania, a także od sposobu podejścia do procesu europejskiej integracji. Najczęściej we współczesnych badaniach nad integracją Unia Europejska była ujmowana jako system polityczny *sui generis* składający się z wielu pozio-

---

¹⁶ Proces polityczny jest tu rozumiany jako działanie polityczne lub szereg działań politycznych prowadzonych przez podmioty polityczne (podmioty władzy), mające na celu realizację określonych interesów politycznych, por.: A. Bodnar (red.), *Nauka o polityce*, Warszawa 1988, s. 15-35.

¹⁷ Por.: R. Mieñkowska-Norkiene, *Wstęp, Koordynacja polityk unijnych – konceptualizacja pojęć i znaczenie zagadnienia*, [w:] R. Mieñkowska-Norkiene (red.), *Koordynacja polityk unijnych w Polsce*, Warszawa 2009, s. 2-5.

¹⁸ W. Gagatęk, *Przydatność teorii integracji europejskiej w wyjaśnianiu konsekwencji kryzysu ekonomiczno-finansowego*, [w:] B. Góralczyk (red.), *Unia Europejska jako aktor na scenie globalnej. Razem czy osobno?*, Warszawa 2014, s. 11-23.

mów rządu, czyli tzw.: *multi-level governance*, przy czym poziomem wyjściowym dla analizy koordynacji jest zazwyczaj poziom krajowy. Podejście *multi-level governance* spotykało się w wielu badaniach z podejściem międzyrządowym. Jednocześnie jednak sam proces integracji nie był definiowany jako wyłącznie międzyrządowy czy też wyłącznie jako element wielopoziomowego rządu, ale określany był także jako wspólnotowy, czyli w dużej mierze zależny od instytucji europejskich. To ostatnie podejście podzielane było przez Gary'ego Marksa, Wayne Sandholtza, Aleca Stone'a-Sweeta, do pewnego stopnia także Konstantego Adama Wojtaszczyka¹⁹. A zatem współczesne teorie koordynacji można podzielić na te stricte bazujące na podejściach reprezentowanych w dyskusjach i postanowieniach ciał i instytucji zajmujących się kwestiami koordynacji i dążącymi do uregulowania kwestii z nią związanych, na przykład teoria tzw.: *Open Method of Co-ordination* (z ang. otwarta metoda koordynacji), oraz na teorie wynikające z teorii integracji i ogólnych podejść teoretycznych do kwestii funkcjonowania Unii Europejskiej i jej przyszłości, np. teoria międzyrządowa, także w jej wydaniu tzw. liberalnym Andrew Moravcsika²⁰, teoria wspólnotowa, w szczególności w tym jej aspekcie, który określa federację jako docelowy ustrój Unii Europejskiej, neofunkcjonalizm czy *multi-level governance*. Teorii należących do obu powyższych kategorii jest tak wiele, że nie sposób zanalizować tu ich wszystkich, nawet w ograniczonym zakresie. Z punktu widzenia istoty koordynacji i jej ujęć teoretycznych, najważniejsze

¹⁹ Por. m.in.: G. Marks, L. Hooge, K. Blank, *European Integration from the 1980s*, „Journal of Common Market Studies” 34/3 1996, s. 341-378, także: W. Sandholtz, A. Stone-Sweet, *European Integration and Supranational Governance*, Oxford 1998, także: K.A. Wojtaszczyk, *Unia Europejska – integralna wspólnota Europejczyków*, „Przegląd Europejski” 1 2000, s. 9-21 oraz J. Saryusz-Wolski, *Przyszłość Unii Europejskiej a Polska. Jaki system polityczny zjednoczonej Europy? Zapis dyskusji na konferencji zorganizowanej z okazji Piętnastolecia Fundacji „Polska w Europie” w dniu 13 grudnia 2001 roku*, „Polska w Europie” nr 4 (38) 2001, s. 65-87.

²⁰ Por.: A. Moravcsik, *Preferences and Power in the European Community: a Liberal Intergovernmentalist Approach*, „Journal of Common Market Studies”, 31 1993, s. 473-524.

teorie, które zostaną tu omówione, to: teoria międzyrządowa, teoria „fuzji” Wolfganga Wesselsa, *multi-level governance*, teoria wspólnotowa, neofunkcjonalizm, instytucjonalizm w jego kilku najważniejszych odmianach oraz kilka mniej znanych teorii integracji, np.: teoria zróżnicowanych prędkości, wreszcie otwarta metoda koordynacji. W każdej z powyższych teorii nacisk będzie kładziony przede wszystkim na przesłanki określonego kształtu koordynacji jako uzasadnionej w ramach konkretnej teorii, na jej mechanizmy, wreszcie na uwarunkowania jej skuteczności.

Teoria międzyrządowa, z którą utożsamiany jest także realizm oraz jego bardziej współczesna wersja, czyli neorealizm²¹, określa integrację europejską w kategoriach międzynarodowych i definiuje ją jako współpracę, która w każdej chwili może zostać przerwana, w której najważniejsze motywy dotyczą bezpieczeństwa i pochodnych bezpieczeństwu interesów państw członkowskich, inne natomiast są drugorzędne.²² Teoria międzyrządowa zakłada, że Unia Europejska jest, przede wszystkim, forum negocjacji państw członkowskich, w związku z czym to właśnie one są autorami europejskiego prawa i to one kształtują samą Unię. Międzyrządowe podejście akcentuje znaczenie koordynacji jako procesu przygotowawczego do negocjacji państw na forum Rady Europejskiej i Rady²³, dotyczącego jedynie instytucji w takie negocjacje zaangażowanych, natomiast umniejsza jej rolę jako procesu uzgadniania sposobu uczestniczenia przedstawicieli instytucji krajowych w pracach niemędzyrząd-

---

²¹ Por.: C. Giering, *Teorie integracji*, [w:] W. Weidenfeld, W. Wessels, *Europa od A do Z. Podręcznik integracji europejskiej*, Gliwice 2002, s. 338-338.

²² Por.: B. Rosamond, *Theories of European Integration*, [w:] J. Gover, *The European Union Handbook*, Nowy Jork, s. 42.

²³ Choć głównie mowa tu o Radzie Europejskiej oraz Radzie Unii Europejskiej jako instytucjach międzyrządowych (przy czym Rada Europejska nosi tu nazwę instytucji jedynie umownie, ponieważ oficjalnie nie należy do pięciu traktatowo określonych instytucji Wspólnot), do ciał międzyrządowych znaczących dla kształtu europejskiego prawa należą także konferencje międzyrządowe (z ang. IGC – Intergovernmental Conferences).

dowych instytucji europejskich oraz jako procesu współpracy instytucji krajowych w celu efektywnego uczestniczenia w politykach wspólnotowych. Koordynacja w świetle teorii międzyrządowej jest procesem jednokierunkowym, przebiegającym między instytucjami rządowymi, które określają interes kraju członkowskiego, a instytucjami Unii Europejskiej. Kiedy państwa członkowskie w ramach Rady Europejskiej i Rady Ministrów określają kształt danej polityki i decyzje jej dotyczące są podjęte, koordynacja zasadniczo nie jest potrzebna, ponieważ procesy implementacyjne opierają się już na dotychczasowych instrumentach realizacji polityki krajowej. Zatem główne mechanizmy koordynacji w ujęciu międzyrządowym to mechanizmy zbliżone do typowych mechanizmów realizacji założeń polityki krajowej, czyli określanie jej priorytetów, a następnie przekładanie ich na konkretne propozycje (głównie w ramach współpracy na linii rząd – parlament), gdzie jedyną znaczącą różnicą w porównaniu do mechanizmów polityki krajowej jest udział stałego przedstawicielstwa kraju przy Wspólnotach w procesie koordynacji w charakterze instytucji „racjonalizującej” stanowisko krajowe, zbierającej informacje na temat stanowisk innych państw i negocjującej z przedstawicielami innych krajów określone rozwiązania, a następnie prowadzącej negocjacje w obronie danego stanowiska na forum Rady. Efektywność koordynacji w świetle teorii międzyrządowej jest dość łatwo określić na podstawie wyników negocjacji państwa w Radzie Europejskiej i Radzie Unii Europejskiej. Dobre przygotowanie do reprezentowania stanowiska kraju na forum międzyrządowych instytucji Wspólnot, a w rezultacie podjęte w ramach tych instytucji decyzje zgodne z narodowym interesem państwa wskazują na efektywność koordynacji w tym przypadku²⁴. Wobec teorii międzyrządowej wielu badaczy tematu wysuwało liczne zarzuty.

²⁴ Por.: H. Kassim, B.G. Peters, V. Wright, *The National Co-ordination of EU Policy Volume 1 The European Level*, Oxford 2001, s. 4-5.

Te z nich, które dotyczą koordynacji i wydają się uzasadnione, to przede wszystkim niewłaściwe spojrzenie na administrację państwową w państwach członkowskich jako bezkrytycznego i pozbawionego samodzielności działania wykonawcę decyzji instytucji krajowych bezpośrednio lub pośrednio wyposażonych w mandat społeczeństwa²⁵, to także ignorowanie znaczenia uwspólnionych instytucji UE, w szczególności Komisji Europejskiej i ciał doradczych, czyli Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, i możliwości wpływu na nie w procesie koordynacji, to wreszcie nieuwzględnianie roli koordynacji we wdrażaniu prawa europejskiego, czyli od momentu przyjęcia aktu prawnego przez europejską instytucję.

Znacząca z punktu widzenia specyficznego podejścia do kwestii koordynacji jest teoria „fuzji” Wolfganga Wesselsa. Teoria ta podziela krytykę wobec teorii międzyrządowej przede wszystkim w kwestii ujmowania przedstawicieli państwa członkowskiego w Radzie jako obrońców narodowego interesu, zupełnie niezależnych od instytucji krajowych określających ten interes. Według Wesselsa nie jest właściwe ujmowanie Rady jako ciała międzyrządowego, ponieważ przedstawiciele państw członkowskich w Radzie to urzędnicy, którzy nie postrzegają swojej roli w tej instytucji jako wyłącznie wysłanników swojego kraju, ale jako dobrze przygotowanych do tego merytorycznie i proceduralnie aktywnych uczestników dyskusji i negocjacji w Radzie, broniących stanowiska państwa w zakresie, w jakim uważają to za zasadne, a niejednokrotnie broniących wypracowywanego przez Radę podejścia do danej kwestii przed własnym rządem i parlamentem. Teoria Wesselsa zdaje się bazować na podejściu do urzędników administracji państwowych reprezentujących interesy krajowe w Radzie jako do biurokratów podlegających procesowi socjalizacji w ramach

---

²⁵ Por.: Tamże, s. 5.

grupy podobnych urzędników reprezentujących różne kraje i zyskujących poczucie przynależności do tej grupy w znacznie większym stopniu niż do grupy wysłanników danego państwa i obrońców jego interesu. W ten sposób, z uwagi na intensywną współpracę urzędników służby publicznej z różnych państw członkowskich oraz ich poczucie bycia partnerami dla siebie nawzajem, dokonuje się swoista „fuzja” biurokracji z różnych krajów, prowadząca do sytuacji, w której urzędnicy przestają postrzegać procesy podejmowania decyzji na poziomie europejskim jako pole realizacji polityki zagranicznej państwa członkowskiego, a za swoje podstawowe zadanie zaczynają uznawać właściwe proceduralnie realizowanie założonych dla danego spotkania Rady celów i unikanie impasu w obradach²⁶. W istocie międzyrządowość Rady jest jedynie pozorna, w związku z czym koordynacja nie może ograniczać się jedynie do przygotowania „instrukcji” przedstawicielom administracji krajowej w Radzie, a musi obejmować znacznie szerszy zakres działań i uczestniczyć w niej muszą wszystkie instytucje, których dotyczą polityki europejskie. To ujęcie koordynacji, w znacznie większym stopniu niż teoria międzyrządowa, kładzie nacisk na socjologiczne aspekty funkcjonowania instytucji krajowych i europejskich w kontekście integracji. Procesy socjalizacji są tu ważniejsze niż aspekty formalnoprawne, choć te ostatnie nie są, oczywiście, zupełnie ignorowane.

Ważną, z punktu widzenia znaczenia koordynacji dla krajów członkowskich i samej Unii Europejskiej, teorią integracji jest teoria wspólnotowa, zakładająca, że integracja polega na przenoszeniu przez państwa członkowskie coraz większych uprawnień na poziom instytucji wspólnotowych, ponieważ instytucje te dobrze zabezpieczają interesy obywateli państw członkowskich

---

²⁶ Por.: W. Wessels, *An Ever Closer Fusion?*, „Journal of Common Market Studies” 35 (2) 1997, s. 267-299.

Unii Europejskiej²⁷. Niektórzy badacze teorii integracji europejskiej nie wymieniają tej teorii jako wspólnotowej, ale utożsamiają ją z federalizmem. Różne są teoretyczne podstawy teorii wspólnotowej – jedni jej zwolennicy głęboko wierzą w zasadność powstania jednego federalnego systemu politycznego Unii Europejskiej, w którym instytucje Wspólnotowe będą stały na straży ochrony praw obywateli, będą określały kierunki polityki Unii, będą dbały o rozwój gospodarczy Unii, natomiast państwa członkowskie będą stopniowo przenosiły swoje uprawnienia na poziom europejski w stopniu nie podważającym zasady subsydiarności, czyli w stopniu najlepszym z punktu widzenia obywateli europejskich²⁸. Inni zwolennicy uwspólnotowienia Unii opowiadają się za dążeniem do federacji, ponieważ nie widzą dla Unii w jej obecnym kształcie lepszej alternatywy²⁹. Integracja, ich zdaniem, osiągnęła już i tak wysoki poziom i nie ma już możliwości powrotu do sytuacji, w której państwa zupełnie się usamodzielniały, a prawo europejskie obejmuje już na tyle dużo obszarów, że korzystniej ekonomicznie i społecznie jest pogłębiać integrację w sposób zamierzony i przemyślany, ponieważ większe są szanse na wpływanie na ten proces oraz na kontrolowanie jego pośrednich rezultatów, na przykład tego, by federacja oparta była na wartościach liberalnej demokracji. Teoria wspólnotowa podlega od wybuchu kryzysu gospodarczego z 2008 r. coraz ostrzejszej krytyce w związku z wyraźnym wpływem państw członkowskich na procesy integracyjne (w szczególności wpływem Niemiec czy Grecji).

Neofunkcjonalizm jest dość złożoną teorią integracji, w nielicznych swych aspektach podobną do teorii wspólnotowej, choć nie tak daleko idącą

---

²⁷ W niektórych ujęciach teoria wspólnotowa mówi o obywatelstwie europejskim, a nie tylko obywatelstwie państw członkowskich Unii.

²⁸ Zwolennikami tego rodzaju uwspólnotowienia byli np.: Jean Monet czy Altiero Spinelli.

²⁹ Tego rodzaju pogląd wyraził np. Joschka Fischer w swym słynnym wystąpieniu na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie.

w kwestii gñębokości integracji oraz nie podkreślającą jej przemyślanego i zamierzonego charakteru, której klasyczna definicja, stworzona przez Michaela Hodgesa określa procesy integracyjne jako *tworzenie nowych systemów politycznych z dotychczas istniejących odrębnych systemów politycznych*³⁰. Często cytowana neofunkcjonalistyczna definicja innego zwolennika tej teorii, Ernsta Haasa, ujmuje natomiast integrację jako *proces, w którym aktorzy polityczni w pewnych określonych układach narodowych są przekonywani do przesunięcia ich lojalności, oczekiwań i działań politycznych w kierunku nowego centrum, którego instytucje posiadają lub oczekują jurysdykcji wobec istniejących wcześniej państw narodowych. Rezultatem końcowym procesu integracji politycznej jest nowa wspólnota polityczna, nadrzędna wobec istniejących przed nią*³¹. Obie powyższe definicje podkreślają znaczenie formowania się nowego systemu politycznego wraz z nowym ośrodkiem władzy instytucjonalnej. Występuje tu zatem pewne podobieństwo do teorii wielopoziomowego systemu politycznego, aczkolwiek jedynie z punktu widzenia ujęcia rezultatu integracji, czyli nowych poziomów decyzyjnych poza poziomami w ramach systemu politycznego państwa członkowskiego. Neofunkcjonalizm opiera się na teoriach m.in. Deutscha i Mitraný'ego, które składają się na koncepcję integracji stopniowej³². Koncepcja ta zakłada, że *świadomie rozpoczęta przez elitę polityczną współpraca w mało kontrowersyjnych dziedzinach polityki jest wskutek efektu >>spill-over<< rozszerzana na inne zakresy spraw i, tym samym, proces integra-*

³⁰ Tłumaczenie własne autorki, zob.: B. Rosamond, *Theories of Political Integration*, [w:] J. Gover (red.), *The European Union...*, s. 37.

³¹ Zob.: E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Stanford 1968, s. 16, cyt. za: B. Rosamond, *Theories of Political Integration*, London 2000, s. 12.

³² Por.: C. Giering, *Teorie integracji*, [w:] W. Weidenfeld, W. Wessels, *Europa od A do Z...*, s. 338-340.

cyjny ulega rozszerzeniu³³. Zasadniczym założeniem teorii neofunkcjonalistycznej jest w związku z tym przekonanie, że udana współpraca w pewnych dziedzinach czyni państwa członkowskie coraz bardziej zależnymi od siebie nawzajem, nie odstraszać ich jednak od przekazywania na ponadnarodowy szczebel coraz większej ilości swoich kompetencji. Neofunkcjonalizm wyjaśnia w ten sposób proces pogłębiania się integracji³⁴, w szczególności integracji ekonomicznej – od strefy wolnego handlu przez unię celną o cechach wspólnego rynku wewnętrznego, a w końcu do unii gospodarczej i monetarnej – a także wspieranie tego procesu przez organy Wspólnot oraz instytucje na poziomie narodowym³⁵. Koordynacja w świetle teorii neofunkcjonalistycznej jest bardzo ważnym złożonym procesem, dotyczącym zarówno poziomu krajowego, jak i europejskiego, przebiegającego zarówno „w górę”, jak i „w dół”, w ramach którego przedstawiciele państw członkowskich muszą być bardzo dobrze zorientowani w kwestiach interesów pozostałych państw członkowskich, a także instytucji Wspólnot, muszą uzgadniać na możliwie szerokiej płaszczyźnie interesy, a na ich podstawie stanowiska, własnego państwa i znać doskonale mechanizmy ich efektywnego reprezentowania na forum wspólnotowym, muszą wreszcie wiedzieć, w jaki sposób implementować prawo europejskie, by było to jak najkorzystniejsze dla reprezentowanego kraju. Koordynacja w świetle neofunkcjonalizmu jest całym oddzielnym podsystemem w systemie politycznym Unii Europejskiej, na który z kolei składają się systemy koordynacji poszczególnych państw członkowskich. Koordynacja w tym ujęciu wynika ze złożoności i pewnej samoistności procesów integracyjnych i ma na celu ich „okieł-

---

³³ Por.: Tamże, s. 340.

³⁴ Por.: T. Risse, *Neofunctionalism, European identity, and the puzzles of European integration*, „Journal of European Public Policy” 12 (2) 2005, s. 291–309.

³⁵ Por.: C. Giering, *Teorie integracji* [w:] W. Weidenfeld, W. Wessels, *Europa od A do Z...*, s. 338–340.

znanie” w taki sposób, aby państwa członkowskie mogły za nimi nadążać i z nich korzystać. Koordynacja w tym ujęciu może być realizowana jedynie przez osoby i instytucje, które dobrze rozumieją przebieg i formalne aspekty integracji europejskiej, w związku z czym system koordynacji polityk unijnych jest w świetle neofunkcjonalizmu pewną odrębną całością, w ramach której prawo europejskie jest „tłumaczone” na język prawa krajowego oraz w ramach której podejmowane są środki mające dostosować dotychczasowe krajowe rozwiązania instytucjonalno-funkcjonalne do wymogów prawa europejskiego. Neofunkcjonalizm w politologii można charakteryzować za pomocą terminologii zaczerpniętej z behawioryzmu w psychologii, głównie w kontekście ujmowania decyzji podejmowanych na poziomie europejskim jako bodźców (z ang. *stimula*), które wymagają reakcji (odpowiedzi) państwa członkowskiego na poziomie krajowym (odpowiedź to z ang. *response*). Po pewnym czasie, w którym państwo członkowskie w odpowiedni sposób reaguje na bodźce z poziomu europejskiego, można już mówić o pewnej automatyczności reakcji i pewnej ich samoistności, a zatem osiągnięciu efektu *spill-over*, czyli zasadniczego założenia teorii neofunkcjonalistycznej³⁶. Celem koordynacji w powyższym ujęciu jest zatem także wprowadzenie pewnej płynności w realizacji polityk europejskich przez państwa członkowskie oraz ograniczenie strachu instytucji realizujących polityki krajowe przed przenoszeniem coraz większej ilości swoich kompetencji na poziom europejski na skutek dostosowywania się do postanowień instytucji europejskich.

---

³⁶ Por.: B. Rosamond, *Theories of Political Integration*, [w:] J. Gover (red.), *The European Union...*, s. 38.

Institucjonalizm

Ważnym i coraz częściej, w szczególności w kontekście ostatniego światowego kryzysu gospodarczego, uznawanym za wiarygodne podejściem do integracji europejskiej jest instytucjonalizm, którego jest jednak tak wiele rodzajów, iż każdy z nich należałoby potraktować jako odmienną teorię³⁷. Instytucjonalizm, którego korzenie tkwią w naukach ekonomicznych, zakłada, iż instytucje mają znaczenie w procesach integracyjnych, a także, co bardzo ważne, „żyją one niejako własnym życiem” niezależnie od tego, czy spełniają w danym momencie kryterium użyteczności (bardzo rzadko są tworzone jedynie ad hoc na określony czas)³⁸. Instytucje rozumiane są tu w zależności od rodzaju instytucjonalizmu – jako struktury, w których operują racjonalni aktorzy, oparte na podstawie prawnej (regułach) w strukturalizmie racjonalnego wyboru albo jako formalna i nieformalna sfera współpracy organizacji w danej jednostce o charakterze politycznym w strukturalizmie historycznym, wreszcie jako struktura, aktorzy, normy formalne i nieformalne, a także tożsamość instytucji i wartości leżące u ich podstaw w instytucjonalizmie socjologicznym czyli konstruktywizmie³⁹.

Instytucjonalizm racjonalnego wyboru związany jest z kilkoma warunkami wynikającymi z teorii gier⁴⁰. Przede wszystkim podmioty polityczne zaan-

---

³⁷ Por.: K.Ł. Mazurek, *Wykorzystanie podejść instytucjonalizmu historycznego i racjonalnego wyboru w badaniu organizacji o charakterze międzyrządowym*, [w:] K. Ławniczak, *Metody jakościowe i ilościowe w badaniu organizacji i działania Unii Europejskiej*, s. 99-103, por. także: M. A. Pollack, *The New Institutionalisms and European Integration*, [w:] A. Wiener, T. Diez (red.) *European Integration Theory*, New York 2004, s. 137-156.

³⁸ Por.: P. J. Borkowski, *Polityczne teorie integracji międzynarodowej*, Warszawa 2007, s. 145-160.

³⁹ Por.: tamże, a także K.Ł. Mazurek, *Wykorzystanie podejść instytucjonalizmu historycznego i racjonalnego wyboru w badaniu organizacji o charakterze międzyrządowym*, [w:] K. Ławniczak, *Metody jakościowe i ilościowe ...*, s. 99-100.

⁴⁰ Chodzi tu przede wszystkim o teorię racjonalnego wyboru Tsebelisa, por.: G. Tsebelis, *Nested Games: Rational Choice In Comparative Politics*, Berkeley 1990.

gażowane w koordynację polityki europejskiej są racjonalne⁴¹, co oznacza, iż dokonują określonych wyborów ze świadomością, że przyniosą im one konkretne korzyści polityczne, czyli zrealizują ich polityczne interesy. W tym kontekście to racjonalne postępowanie dotyczy realizacji interesów jednostkowych danego podmiotu (podmioty mogą być złożone – chodzi o to, aby miały wyraźnie określone interesy). Najbardziej radykalne teorie racjonalnego wyboru zakładają, że podmioty mają pełną wiedzę o sytuacji i zdają sobie dobrze sprawę z tego, jakie konsekwencje może mieć każda z rozważanych przez nich strategii działania. Tymczasem jednak podmioty nie działają w zupełnym odrywaniu od innych podmiotów, czyli innych graczy, ponadto nie zawsze mają pełną wiedzę o sytuacji, co podkreślają z kolei inne teorie gier⁴². Na przykład różne ministerstwa zaangażowane w przygotowywanie stanowiska krajowego w sprawie dotyczącej kilku resortów zakładają, że pozostałe ministerstwa będą działały w celu realizacji własnego interesu, nie wiedzą jednak dokładnie, jakimi narzędziami będą dysponowały ani ile zasobów będą gotowe na to przeznaczyć. Słynny już w teorii gier dylemat więźnia pokazuje jednak, że w wielu sytuacjach podmioty są zmuszone do wyboru opcji najbardziej dla nich korzystnych, ale w warunkach, w których nie mają pełnej wiedzy o innych podmiotach⁴³. Właśnie ta wzajemna zależność podmiotów (z ang. *interdependence*)⁴⁴ stanowi podstawę wykorzystania teorii gier w naukach politycznych i tworzy kontekst dla ujęcia koordynacji jako racjonalnych działań podmiotów politycz-

⁴¹ Por.: P. Dunleavy, E. Gamble, G. Peele, *Developments in British Politics 3*, London 1990, s. 23.

⁴² Np. teoria „optymalnego rezultatu” (z ang. *optimal outcome*).

⁴³ Por.: A. Balicki, *Teoria gier w naukach politycznych*, „Rubikon” 1999, nr 1(4), <http://venus.ci.uw.edu.pl/~rubikon/Nr4/game.htm>, (5.12.2013), por. także: S. Hix, *The Political System...*, s. 10.

⁴⁴ Por.: *The Coordination of National Fiscal Policies in the Context of Monetary Union*, „Working Paper of Directorate General for Research”, Economic Affairs Series E-6, European Parliament, s. 55.

nych dla osiągnięcia ich jednostkowych celów, prowadzących jednak w efekcie do osiągnięcia celu wspólnego.

W instytucjonalizmie racjonalnego wyboru ważnym aspektem z perspektywy koordynacji jest fakt, iż teoria ta dotyczy w głównej mierze procesu ustawodawczego, a także relacji pryncypał-agent⁴⁵. Ponadto właśnie ten rodzaj instytucjonalizmu w największym stopniu przypomina te elementy wspólnotowej teorii integracji, które odnoszą się do zasadniczego wpływu instytucji UE tworzonych w toku integracji na funkcjonowanie UE, nawet niejako poza wolą lub pomimo woli państw członkowskich. Instytucjonalizm racjonalnego wyboru wydaje się być jednak mniej zorientowany na cel, jakim w przypadku podejścia wspólnotowego jest stworzenie docelowo systemu, w którym działania instytucji ponadnarodowych całkowicie zastąpią wpływ państw członkowskich. Przykładem zjawiska dobrze ilustrującego podejście instytucjonalizmu racjonalnego wyboru jest komitologia⁴⁶. Komitologia jako procedura, w ramach której zasadnicze znaczenie ma Komisja Europejska, a państwa członkowskie tylko wpływają na ostatecznie podejmowane decyzje, ma duże znaczenie z perspektywy efektywności i szybkości przyjmowanych rozwiązań dla państw europejskich⁴⁷. Ponieważ koordynacja polityki europejskiej dotyczy także procedur komitologicznych (a powinna dotyczyć głównie ich, ponieważ o ile w zwykłej procedurze współdecydowania powstaje w UE rocznie ok. 50 aktów prawnych o charakterze rozporządzeń, dyrektyw i decyzji, o tyle aktów wykonawczych przyjętych w ramach procedur komitologicznych powstaje ok. 2000, czyli czterdziestokrotnie więcej), można stwierdzić, iż głównym podejściem

---

⁴⁵ K. Mazurek, *Wykorzystanie podejść instytucjonalizmu historycznego i racjonalnego wyboru w badaniu organizacji o charakterze międzyrządowym*, [w:] K. Ławniczak, *Metody jakościowe i ilościowe ...*, s. 100, cyt. za: M.A. Pollack, *The New Institutionalisms and European...*, s. 138.

⁴⁶ Por.: tamże, s. 103 oraz: M.A. Pollack, *Delegation, agency, and agenda setting in the European Community*, „*International Organization*” 1997, nr 1, s. 99-134.

⁴⁷ Por.: D. Guéguen, *Comitology. Hijacking European Power?*, Brussels 2011, s. 62-67.

zarówno samych uczestników koordynacji, jak i europeistów oraz politologów do analizy procesów uzgadniania przygotowań stanowisk państw członkowskich oraz procesów wdrażania polityk UE powinien być instytucjonalizm racjonalnego wyboru. Zarówno bowiem procedury komitologiczne są zależne od instytucjonalnych uwarunkowań działania UE (a wręcz są najbardziej zależne ze wszystkich procedur podejmowania decyzji, ponieważ dotyczą aktów wykonawczych), jak i procesy decyzyjne inicjowane w Komisji, a procedowane głównie w Radzie i Parlamencie Europejskim, wynikają z budowy i uwarunkowań działania instytucji. Interesy państw członkowskich są w tym kontekście jedynie interesami „zakładników” kształtu instytucjonalnego UE, a nie jego autorów⁴⁸.

Instytucjonalizm historyczny jest w mniejszym stopniu niż racjonalnego wyboru adekwatny do analizy koordynacji polityki europejskiej w państwach członkowskich, ponieważ dotyczy historii integracji i wyjaśnia jedynie pewne mechanizmy tworzenia instytucji i ich działania, choć należy zauważyć, iż jedno z pojęć ściśle związanych z tym podejściem ma spore znaczenie dla koordynacji, mianowicie *path dependency* (z ang.) czyli zależność od „ścieżki”, którą jest już wcześniej obrana droga rozwoju instytucjonalnego⁴⁹. A zatem sposób koordynacji polityk unijnych miałby w świetle tej teorii być rozpatrywany z perspektywy zmian w już istniejących mechanizmach koordynacji, w odniesieniu do już istniejących struktur. W przypadku tzw. „nowych” państw członkowskich UE, do których należy Polska, tego rodzaju podejście nie wydaje się jednak do końca właściwe, ponieważ większość struktur i norm związanych z ko-

---

⁴⁸ K. Mazurek, *Wykorzystanie podejść instytucjonalizmu historycznego i racjonalnego wyboru w badaniu organizacji o charakterze międzyrządowym*, [w:] K. Ławniczak, *Metody jakościowe i ilościowe...*, s. 103.

⁴⁹ Por.: tamże, s. 104.

ordynacją została stworzona stosunkowo niedawno i podlega częstym znaczącym zmianom⁵⁰. Wiele zmian wynikłych z kryzysu gospodarczego w UE, jakim został poddany jej system instytucjonalny rozumiany szeroko, również pozostaje w pewnej rozbieżności z założeniami teorii instytucjonalizmu historycznego. Aczkolwiek należy zauważyć, iż w światowej literaturze politologicznej koncepcja *path dependency* była dość mocno rozpowszechniona do wybuchu kryzysu w UE.

Jednym z najczęściej stosowanych w ostatnim czasie podejść w integracji europejskiej jest instytucjonalizm socjologiczny, zwany także konstruktywizmem. Konstruktywizm stanowi pewien kompromis między pozytywistycznym podejściem do badań procesów integracji europejskiej, w pełni opartym na przekonaniu, iż możliwe jest pełne i obiektywne poznanie istoty i przyczyn tych procesów, a podejściem antypozytywistycznym, które kwestionuje możliwość obiektywnego poznania zjawisk związanych z integracją europejską, podkreślając znaczenie przyjętych przez badaczy założeń i teorii, które relatywizują wyniki badań⁵¹. Konstruktywizm zakłada, iż Unia Europejska rozwija się jak system polityczny *sui generis*, w czym przypomina teorię *multi-level governance*, przy czym w instytucjonalizmie socjologicznym struktury leżące u podstaw instytucji, wpływające na uczestników procesów politycznych, są zmienne i niezeterminowane w takim stopniu, w jakim zakładają to inne rodzaje instytucjonalizmu czy nawet *multi-level governance*. Konstruktywizm zakłada znacznie

---

⁵⁰ Por.: T. Kołodziej, *Rządowa koordynacja polityki europejskiej w Polsce. Ewolucja systemowa w okresie od aplikacji o członkostwo do prezydencji w Radzie Unii Europejskiej*, Warszawa 2012, s. 45, a także: J. Jakubek, *Czy istnieje polski model koordynacji polityk wspólnotowych?*, [w:] R. Mieñkowska-Norkiene, *Koordynacja polityk unijnych w Polsce*, Warszawa 2009, s. 71–80.

⁵¹ Por.: K. Ławniczak, *Potencjał konstruktywizmu w studiach nad Unią Europejską*, [w:] J. Czaputowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Warszawa 2014, s. 92–95.

większy udział wartości oraz kwestii społecznych w działaniach instytucji europejskich⁵².

Z perspektywy koordynacji polityki europejskiej, podejście konstruktywistyczne dobrze tłumaczy kwestie wpływu czynnika ludzkiego (urzędników europejskich instytucji oraz instytucji krajowych uczestniczących w koordynacji) na działanie instytucji i systemu koordynacji zarówno na poziomie europejskim, jak i krajowym.

Teorie zróżnicowanej integracji europejskiej

Teorie integracji europejskiej analizowane w poprzednich podrozdziałach dotyczyły pewnego całościowego spojrzenia o charakterze ontologicznym na to, czym jest Unia Europejska w sensie jej wewnętrznej konstrukcji i zasadniczych sfer wpływu między państwami członkowskimi a europejskimi instytucjami (międzyrządowość, teoria wspólnotowa, neofunkcjonalizm, instytucjonalizm).

W poniższym podrozdziale analizowane będą rzadziej wykorzystywane teorie (głównie z uwagi na fakt, iż w mniejszym stopniu kompleksowo opisują one konstrukcję Unii Europejskiej, a dynamikę procesów integracyjnych ujmują jedynie z wybranej perspektywy), które jednak pojawiają się w literaturze przedmiotu zwłaszcza w kontekście kryzysów w UE⁵³.

Dla kształtu oraz sposobu funkcjonowania koordynacji w państwach członkowskich UE znaczenie ma także kilka mniej znanych teorii integracji, których przytoczenie na forum europejskim wywołuje niejednokrotnie spore dys-

---

⁵² Por.: tamże, a także: S. Bell, *Do We Really Need a New „Constructivist Institutionalism” to Explain Institutional Change?*, „British Journal of Political Science”, 4/2011, s. 885.

⁵³ Por.: K. Ławniczak, *Dezintegracja, konsolidacja czy status quo? Kryzys modernizacji w Unii Europejskiej a poszukiwanie nowego paradygmatu integracji*, „Przegląd Europejski” 4 (34) 2014, s. 27-46, a także M. Witkowska, *Mechanizmy podejmowania decyzji w Unii Europejskiej w ujęciu neo-neofunkcjonalnym*, „Przegląd Europejski” 4 (30) 2013, s. 8-40.

kusje wśród elit politycznych państw członkowskich. Do teorii tych, najbardziej znaczących z punktu widzenia ujęcia w nich koordynacji, należą: teoria zróżnicowanych prędkości, teoria zmiennej geometrii, teoria tzw. „Europy *à la carte*”⁵⁴. Teoria zróżnicowanych prędkości⁵⁵ zakłada, że państwa członkowskie określają kształt instytucjonalno-prawny, a następnie realizują te same polityki, jednak każde z nich wdraża je w innym tempie. Oznacza to, że państwa członkowskie kosztem opóźnień w implementacji określonych polityk europejskich realizują swoje doraźne interesy narodowe. Proces integracji przebiega wówczas w różnych grupach państw członkowskich, formujących się na podstawie różnic w prędkościach realizacji wspólnotowych polityk⁵⁶. Nie oznacza to jednak, że państwa, które deklarują przynależność do grup „opóźnionych” wobec innych, nie muszą stosować zasady solidarności oraz nie muszą realizować celów Unii. Jest to szczególnie znaczące w świetle wyzwań związanych z przyjęciem imigrantów z Afryki Północnej przybywających do UE przez państwa europejskiego południa. Pomimo zróżnicowanych interesów różnych państw członkowskich wszystkie państwa są solidarnie włączane do odpowiedzialności za kwestię bezpieczeństwa rozumianą jako zagospodarowanie imigrantów, stworzenie im warunków do życia oraz działania na rzecz wzmacniania bezpieczeństwa poza granicami UE. Koordynacja w kontekście teorii zróżnicowanych prędkości ma służyć temu, aby właściwie zdiagnozować interesy i możliwości państwa członkowskiego na poziomie krajowym i reprezentować te interesy na poziomie europejskim w taki sposób, aby w ramach określonej grupy w możliwie najlepszy sposób realizować własne interesy i przyczyniać się do realizacji

---

⁵⁴ Por.: A. Zielińska-Głębocka, *Dynamika Unii Europejskiej w świetle teorii integracji*, „Studia Europejskie”, 3/1999, s. 24-32.

⁵⁵ Por.: A. Stubb, *A Categorization of Differentiated Integration*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 34, nr 2/1996.

⁵⁶ Zróżnicowanie prędkości może tu także wynikać z różnego stopnia uczestniczenia w realizacji postanowień podejmowanych w ramach II i III filaru Unii Europejskiej.

celów UE. A zatem Polska ma udział w procesach decyzyjnych związanych z kwestiami przyjęcia imigrantów, jednak musi uwzględniać przy tym inne swoje interesy w ramach innych obszarów działania UE. Jednocześnie koordynacja musi tworzyć system elastycznego reagowania w sytuacji, gdy następują konflikty między różnymi grupami państw lub między państwami w ramach danej grupy, a także musi być przygotowana na różnego rodzaju zmiany w sytuacji, gdy zmieniają się preferencje polityczne na poziomie krajowym, itp. Dużym minusem teorii zróżnicowanych prędkości jest trudność jej wprowadzenia w ramach obecnego systemu instytucjonalnego oraz konieczność dostosowania się państw członkowskich do nowych warunków integracji, jakie teoria ta zakłada, w szczególności podziału na państwa szybciej rozwijające się i kraje wolniejsze, mniej efektywne w dążeniu do osiągnięcia wysokiego poziomu rozwoju. W pewnych kwestiach teoria ta jest jednak uzasadniona, na przykład zdała egzamin w przypadku integracji ekonomicznej i wprowadzenia wspólnej europejskiej waluty⁵⁷.

Teoria zmiennej geometrii również dotyczy zróżnicowania głębokości integracji, ale w połączeniu z czynnikiem geograficznym, to znaczy zakłada, że niektóre państwa członkowskie mogą chcieć wzmocnić integrację w pewnych obszarach, np. w ramach określonych polityk. Anna Zielińska-Głębocka ujmuje teorię zmiennej geometrii jako uzasadnioną dla zagospodarowania europejskiej różnorodności⁵⁸, zdanie to nie wydaje się jednak w pełni zasadne, ponieważ tu również, podobnie jak w przypadku teorii zróżnicowanych prędkości, może dojść do nieodwracalnych podziałów w ramach Unii Europejskiej.

Koncepcja tzw. „Europy *à la carte*” jest najmniej znana i zdecydowanie najmniej popularna ze względu na swą kontrowersyjność oraz na niewielką

⁵⁷ Por.: A.Zielińska-Głębocka, *Dynamika Unii Europejskiej w świetle...*, s. 25.

⁵⁸ Por.: tamże, s. 26.

realną możliwość jej zastosowania w praktyce bez uszczerbku dla dynamiki integracji⁵⁹. Teoria ta dopuszcza wybór przez państwo członkowskie tych elementów *acquis communautaire*, które są dla niego znaczące, a rezygnację z tych, których przyjąć nie chce, stąd jej nazwa nawiązująca do wyboru z menu europejskiego jedynie preferowanych dań. Wobec tej teorii można wysunąć wiele zarzutów, włącznie z tym, że zasadniczo podważa ona samą istotę integracji europejskiej oraz znacząco zmienia układ celów traktatowych Unii Europejskiej. Koordynacja w świetle teorii „Europy *à la carte*” ma bardzo duże znaczenie głównie dla pełnej informacji w kwestii tego, które części *acquis* są zgodne z partykularnymi interesami państwa członkowskiego i, w związku z tym, które z nich warto przyjąć, które zaś należy odrzucić. Przed koordynacją stoi tu też duże wyzwanie „dopilnowania”, by proces integracji, mimo wybiórczego traktowania prawa europejskiego przez państwa członkowskie, nie został przerwany lub poważnie zachwiany.

Jedną z bardzo często analizowanych w literaturze przedmiotu teorii koordynacji jest tzw. „otwarta metoda koordynacji”, której skrót w anglojęzycznych pracach to OMC (z ang. *Open Method of Co-ordination*)⁶⁰. Otwarta metoda koordynacji to stosunkowo nowy twór teoretyczny⁶¹, dotyczący sfery koordynacji polityk wspólnotowych w skali makro, czyli na poziomie europej-

---

⁵⁹ Teoria ta została zastosowana w praktyce na przykład wobec Wielkiej Brytanii i Danii, kiedy państwa te nie musiały stosować niektórych protokołów Traktatu z Maastricht; por.: A. Zielińska-Głębocka, *Dynamika Unii Europejskiej w świetle...*, s. 27.

⁶⁰ Por.: S. Borras, K. Jacobsson, *The open method of co-ordination and new governance patterns in the EU*, „Journal of European Public Policy” 11:2.04.2004 r., s. 185-208.

⁶¹ Teoria ta wykształciła się w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, a zyskała na znaczeniu w świetle Strategii Lizbońskiej, zakładającej, że Europa dąży do bycia najbardziej konkurencyjną i szybko rozwijającą się światową gospodarką, opartą na trwałym rozwoju gospodarczym, wysokim zatrudnieniu oraz spójności ekonomiczno-społecznej; por.:

<http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=60940&from=&LANG=1>,

por. także: M. Mazińska, *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej – od Traktatu z Maastricht do Strategii Lizbońskiej*, „Przegląd Europejski” 2(9)2004, s. 53.

skim, jednak, poniewaŹ obejmuje on co najmniej kilka poziomów wielopoziomowego systemu politycznego Unii Europejskiej, w sposób nieunikniony dotyczy on takŹe koordynacji na poziomie krajowym w poszczególnych państwach członkowskich Wspólnot. Otwarta metoda koordynacji jest w pewnym sensie podobna do dwóch przedstawionych tu juŹ teorii integracji, mianowicie do teorii wspólnotowej⁶² oraz do neofunkcjonalizmu, choć w nielicznych tylko aspektach. O otwartej metodzie koordynacji mówi się czasami jako o metodzie wykraczającej poza metodę wspólnotową, podobną do niej w sensie podstawowych załoŹeń, jednak bardziej międzyrządową oraz w większym stopniu opierającą się na woli państw członkowskich uczestniczenia w procesach koordynacji⁶³. Neofunkcjonalizm akcentuje znaczenie integracji ekonomicznej jako wyjściowej dla dalszej integracji europejskiej w innych sferach, co więcej, sama integracja jest odpowiedzią na pewne problemy powstałe zwłaszcza w ramach dawnego pierwszego filaru Unii Europejskiej w kontekście funkcjonowania wspólnego rynku oraz integracji ekonomicznej⁶⁴. Otwarta metoda koordynacji wskazuje na konieczność podjęcia przez państwa członkowskie aktywności na rzecz skierowania koordynacji na poziomie krajowym na tory wzmacniania tych polityk unijnych, które w większym stopniu niŹ inne przyczyniają się do zwiększenia konkurencyjności Unii Europejskiej wobec innych światowych gospodarek, koncentruje się ona zatem na kwestiach z dawnego pierwszego filaru Unii Europejskiej. Ponadto teoria ta stara się nie tylko wytłumaczyć braki w legitymacji demokratycznej UE, ale takŹe znaleźć sposób na ograniczenie

⁶² Zwanej teŹ w literaturze metodą wspólnotową.

⁶³ Por. np.: A. Schaefer, *Beyond the Community Method: Why the Open Method of Coordination Was Introduced to EU Policy-making*, „European Integration online Papers” (EIoP) Vol. 8 (2004) Nr 13, dostępane takŹe na stronie: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-013a.htm>, 14.07.2007.

⁶⁴ Por.: S. Borras, K. Jacobsson, *The Open Method of Co-ordination and New Governance...*, s. 186.

tw. deficytu demokratycznego w Unii Europejskiej poprzez stosowanie w większym stopniu zasady subsydiarności⁶⁵. Ma to polegać głównie na włączeniu w większym stopniu administracji państw członkowskich do procesu koordynowania polityk wspólnotowych, w szczególności ich aspektów ekonomicznych, na poziomie europejskim oraz rozszerzeniu płaszczyzny społecznych konsultacji dotyczących wdrażania konkretnych rozwiązań w ramach danej polityki.

Główne procedury w ramach otwartej metody koordynacji to: wspólne wytyczne do realizacji w ramach polityk krajowych, połączone z monitorowaniem i ewaluacją postępów tej realizacji, a także procesy wzajemnego uczenia się na podstawie doświadczeń różnych państw, wyłaniające i wdrażające najlepsze praktyki w danych kwestiach⁶⁶. Otwarta metoda koordynacji jest porównywana z tzw. „miękkim” prawem Unii Europejskiej (z ang. *soft law*), ponieważ, z jednej strony, określa pewne ramy prawne dla procesów wdrażania polityk wspólnotowych w państwach członkowskich przy ich współpracy i w oparciu o szeroką płaszczyznę konsultacji międzyresortowych, społecznych oraz konsultacji między poziomem europejskim i krajowym, itd. Z drugiej strony jednak nie dotyczy ona konkretnych i wiążących regulacji prawnych, a jedynie prawa o charakterze wytycznych i ogólnych ram działania, gdzie Europejski Trybunał Sprawiedliwości nie ma możliwości stosowania sankcji wobec przypadków niestosowania lub naruszania tej metody⁶⁷. Teoria koordynacji w ujęciu otwartej metody koordynacji zakłada monitorowanie przebiegu procesów koordynacji przez krajowe podmioty polityczne i to możliwie najwyż-

---

⁶⁵ Por.: P. Syrpis, *Legitimizing European Governance: Taking Subsidiarity Seriously within the Open Method of Coordination*, „EUI Working Paper LAW” Nr 2002/10.

⁶⁶ Por.: S. Borras, K. Jacobsson, *The open method of co-ordination and new governance...*, s. 188.

⁶⁷ Por.: tamże, s. 188-189.

szych szczebli, zakłada ona także współpracę podmiotów koordynacji szczebla krajowego z podmiotami szczebla europejskiego, w szczególności przedstawicielami europejskich instytucji – głównie Rady i Komisji Europejskiej. Otwarta metoda koordynacji funkcjonuje na kilku poziomach wielopoziomowego systemu politycznego Unii Europejskiej i, choć dwa najważniejsze z nich to poziom instytucji centralnych państwa narodowego oraz poziom europejskich instytucji, w szczególności tych o charakterze prawotwórczym, to jednak metoda ta zakłada także szeroką płaszczyznę współpracy w swoich ramach z instytucjami szczebli regionalnych i lokalnych⁶⁸.

Podsumowanie i zakończenie

Koordynacja polityki europejskiej w państwach członkowskich jest zagadnieniem ściśle związanym z procesami integracji europejskiej i przynależnym z tego tytułu dziedzinie europeistyki, a w terminologii anglojęzycznej tzw. *European studies*. Metodologia badawcza w zakresie koordynacji jest więc zaczerpnięta z europeistyki, choć jest ona jednocześnie metodologią badań politologicznych, z których europeistyka się wywodzi, a według wielu badaczy pozostaje wciąż w jej ramach. Sposób badania koordynacji w różnych jej aspektach zakłada konieczność przyjęcia konkretnej perspektywy, ściśle związanej z teorią integracji europejskiej, przyświecającą założeniom i pytaniom badawczym. O ile w światowej politologii coraz częściej odchodzi się od dyscypliny w stosowaniu konkretnych podejść metodologicznych do integracji europejskiej, jako odrębnego obszaru badań, na rzecz interdyscyplinarności, stosowania metodologii badawczej z zakresu ekonomii, socjologii, nawet nauk ścisłych

---

⁶⁸ Por.: tamże, s. 189.

(choćby w obszarze teorii gier)⁶⁹, o tyle w polskiej europeistyce widać tendencję odwrotną – dążenia do dyscypliny w zakresie stosowania metod wyróżniających tę dyscyplinę wśród innych⁷⁰. Co również znaczące, w polskich badaniach integracji europejskiej z perspektywy politologicznej (szerszej niż wyłącznie europeistycznej) dominują wobec integracji europejskiej podejścia wspólnotowe, międzyrządowe i neofunkcjonalistyczne, podczas gdy europejści w Polsce znacznie częściej stosują podejście instytucjonalistyczne. Daje to europeistyce status dyscypliny traktującej procesy integracyjne jako rezultat działania instytucji europejskich co najmniej w takim samym stopniu, jak wpływu państw członkowskich. Co ważne, teorie integracyjne warunkujące badania nad procesami koordynacji polityk unijnych, wpływają na sposób ujmowania koordynacji i jej mechanizmów (jako części systemu politycznego państw członkowskich, jako elementów wielopoziomowego systemu UE i in.), niezależnie od tego, jakie metody badawcze są stosowane do badania elementów procesów integracyjnych. W kwestii tych ostatnich pewną różnicą występującą między badaniami światowymi a polskimi jest bardziej powszechne w światowej politologii i studiach europejskich stosowanie metod ilościowych i badań empirycznych w ogóle.

W artykule analizowane są teorie integracji europejskiej i ich zasadność w kontekście badania procesów koordynacji. Solidne umocowanie teoretyczne tego rodzaju badań ma znaczenie dla sposobu interpretacji zarówno samych mechanizmów koordynacji, jak i jej efektywności. Z tej perspektywy teorie są użyteczne zarówno ontologicznie, jak i epistemologicznie, a ich właściwy dobór w badaniach nie tylko znajduje uzasadnienie, ale jest wręcz niezbędny.

---

⁶⁹ Przykładami na tendencję wzmacniającą interdyscyplinarność w badaniach w światowej europeistyce są np. prace dotyczące kryzysu finansowego i gospodarczego w UE łączące europeistykę, ekonomię i prawo.

⁷⁰ Por.: W. Gagatęk, *Europeistyka jako nowa dyscyplina naukowa?*, s. 71-174.

Ponieważ artykuł ma charakter głównie metodologiczny, analiza adekwatności doboru teorii integracji ma w nim większe znaczenie niż interpretacja mechanizmów i funkcji koordynacji z perspektywy tychże teorii.

Abstrakt

W artykule podejmowane są próby przeprowadzenia rzetelnej analizy teorii integracji europejskiej z punktu widzenia procesów koordynacji polityk unijnych. Analiza przynosi pewne wyjaśnienia dotyczące konsekwencji zastosowania poszczególnych podejść teoretycznych do koordynacji polityki UE na poziomie krajowym dla analiz efektywności i zasadności działania systemów koordynacji. Ponadto analiza nakłada ramy teoretyczne dla krytycznych dyskusji o tym, od czego procesy koordynacji są zależne, jak są prowadzone (czy są w większym stopniu kontrolowane przez państwa członkowskie, czy raczej przez instytucje UE), wreszcie, w jakim kierunku zmierzają procesy koordynacji. W artykule zostają także wskazane różnice w badaniach procesów integracyjnych w kontekście nauk politycznych i studiów europejskich w Polsce i na świecie.

THEORETICAL BASE OF EUROPEAN INTEGRATION RESEARCH IN POLAND AND IN THE WORLD IN THE EXAMPLE OF SELECTED ASPECTS OF COORDINATION OF THE EU POLICY

Abstract

In the article an effort is made to critically analyze the theories of European integration from the point of view of the processes of co-ordination of the EU policies. The analysis brings some explanations of suitability of applying specific approaches towards co-ordination of the EU policies on a domestic level.

Furthermore, it places a theoretical framework for critical discussions on what the processes of co-ordination are dependent on, how they are conducted (whether they are led more by member states or rather by EU institutions), finally which direction the processes of co-ordination go. The research gives an overview of what differences there are in political research of the EU integration processes in Poland and in the world.

Bibliografia:

- T. Bodio, A. Chodubski, *Politologia jako futurologia*, [w:] B. Kaczmarek, *Metafory polityki. Tom 2*, Warszawa 2003.
- A. Bodnar (red.), *Nauka o polityce*, Warszawa 1988.
- P. Borkowski, *Polityczne teorie integracji międzynarodowej*, Warszawa 2007.
- J. Czaputowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Warszawa 2014.
- M. Cześnik (red.), *Niestabilność wyborcza w Polsce*, Warszawa 2010.
- C. Giering, *Teorie integracji*, [w:] W. Weidenfeld, Wessels Wolfgang, *Europa od A do Z. Podręcznik integracji europejskiej*, Gliwice 2002.
- J. Gover, *The European Union Handbook*, Nowy Jork.
- E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Stanford 1968.
- D. Guéguen, *Comitology. Hijacking European Power?*, Bruksela 2011.
- H. Kassim, Peters Guy, Wright Vincent, *The National Co-ordination of EU Policy Volume 1 The European Level*, Oxford 2001.
- T. Kołodziej, *Rządowa koordynacja polityki europejskiej w Polsce. Ewolucja systemowa w okresie od aplikacji o członkostwo do prezydencji w Radzie Unii Europejskiej*, Warszawa 2012.
- K. Ławniczak (red.), *Metody jakościowe i ilościowe w badaniu organizacji i działania Unii Europejskiej*, Warszawa 2013.
- K. Ławniczak, *Potencjał konstruktywizmu w studiach nad Unią Europejską*, [w:] J. Czaputowicz (red.), *Studia europejskie. Wyzwania interdyscyplinarności*, Warszawa 2014.
- R. Mieńkowska-Norkiene (red.), *Koordynacja polityk unijnych w Polsce*, Warszawa 2009.
- M. Pollack, *The New Institutionalisms and European Integration*, [w:] A. Wiener, T. Diez (red.), *European Integration Theory*, New York 2004.
- A. Rothert, *Modelowanie, władza i światy alternatywne*, Warszawa 2013.
- B. Rosamond, *Theories of Political Integration*, London 2000.
- J. Ruszkowski, L. Wojnicz (red.), *Multi-level Governance w Unii Europejskiej*, Warszawa-Szczecin 2013.

- W. Sandholtz, *Stone-Sweet Alec, European Integration and Supranational Governance*, Oxford 1998.
- A. Skolimowska, *Konstruktywizm w badaniach integracji europejskiej, Przeszłość – Teraźniejszość – Przyszłość. Problemy badawcze młodych politologów*, Kraków 2012.
- K. Tomaszewski, *Unia Europejska w poszukiwaniu skutecznego mechanizmu zarządzania. Analiza krytyczna modelu teoretycznego multi-level governance*, Warszawa 2013.
- K.A. Wojtaszczyk, M. Mizerska-Wrotkowska, W. Jakubowski, *Polska w procesie integracji europejskiej: dekada doświadczeń (2004-2014)*, Warszawa 2014.

Artykuły i working papers:

- S. Borras, K. Jacobsson, *The open method of co-ordination and new governance patterns in the EU*, „Journal of European Public Policy” 11:2.04.2004.
- B. Eberlein, D. Kerwer, *Theorising the new modes of European Union governance*, EIoP 6(5)2002, <http://eiop.or.at/eiop/texte/2002-005a.htm>, 30.09.2006.
- K. Jacobsson, *Employment policy co-ordination. A new system of EU governance. Paper presented at the Scancor Workshop*, Stanford, June 2001.
- G. Marks, L. Hooge, K. Blank, *European Integration from the 1980s*, „Journal of Common Market Studies” 34/3 1996.
- A. Moravcsik, *Preferences and Power in the European Community: a Liberal Intergovernmentalist Approach*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 31 1993.
- T. Risse, *Neofunctionalism, European identity, and the puzzles of European integration*, „Journal of European Public Policy” 12 (2) 2005.
- J. Ruszkowski, *Metoda fuzzy set w badaniach wielopoziomowego systemu politycznego UE*, „Przegląd Europejski” 1(20) 2010.
- J. Saryusz-Wolski, *Przyszłość Unii Europejskiej a Polska. Jaki system polityczny zjednoczonej Europy? Zapis dyskusji na konferencji zorganizowanej z okazji Piętnastolecia Fundacji >>Polska w Europie<< w dniu 13 grudnia 2001 roku, >>Polska w Europie<< nr 4 (38) 2001.*
- A. Schaefer, *Beyond the Community Method: Why the Open Method of Coordination Was Introduced to EU Policy-making*, „European Integration online Papers (EIoP)” Vol. 8 (2004) Nr 13, dostępne także na stronie: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-013a.htm>, 14.07.2007.
- A. Stubb, *A Categorization of Differentiated Integration*, „Journal of Common Market Studies”, vol. 34, nr 2/1996.
- P. Syrpis, *Legitimizing European Governance: Taking Subsidiarity Seriously within the Open Method of Coordination*, „EUI Working Paper LAW” nr 2002/10.
- W. Wessels, *An Ever Closer Fusion?*, „Journal of Common Market Studies” 35 (2) 1997.
- K.A. Wojtaszczyk, *Unia Europejska – integralna wspólnota Europejczyków*, „Przegląd Europejski” 1 2000.
- A. Zielińska-Głębocka, *Dynamika Unii Europejskiej w świetle teorii integracji*, „Studia Europejskie”, 3/1999.

A. Zybertowicz, *Konstruktywizm jako orientacja metodologiczna w badaniach społecznych*, „Kultura i historia” nr 1/2001.

Akty prawne

Raport końcowy Grupy Refleksyjnej (tzw. Raport Westendorpa), „Monitor integracji europejskiej”, nr 6/1996.

Anna Sroka

JAKOŚĆ DEMOKRACJI – JAKO NOWY OBSZAR BADAŃ W NAUKACH POLITYCZNYCH

Słowa kluczowe:

jakość demokracji, demokracja, obszar badań, politologia

Wprowadzenie

O zainteresowaniu problematyką jakości demokracji, która pojawiła się ponad dekadę temu na gruncie nauk politycznych, może świadczyć między innymi uznanie jej przez International Political Science Association (IPSA)¹ za nowy obszar badań. Nie sposób zatem wymienić wszystkich barometrów jakości demokracji ani prób jej konceptualizacji i operacjonalizacji, ponieważ obecnie praktycznie każdy znaczący ośrodek naukowy zajmujący się badaniami nad demokracją stara się stworzyć własny jeszcze doskonalszy indeks. To między innymi liczba badań prowadzonych na całym świecie dotyczących tego nowego obszaru świadczy o mocy wyjaśniającej tej nowej koncepcji. W chwili obecnej w literaturze można odnaleźć wielość ujęć teoretycznych konceptualizacji i operacjonalizacji jakości demokracji, przy czym jakość demokracji badana jest zarówno w sposób ilościowy, jak i jakościowy.

Niewątpliwie koncepcja jakości demokracji wydaje się bardzo wyrazista i użyteczna w badaniach nad współczesnymi systemami demokratycznymi, szczególnie gdy będziemy postrzegać jakość demokracji jako swego rodzaju

---

¹ International Political Science Association (IPSA) jest największą i najstarszą organizacją zrzeszającą badaczy nauk politycznych z całego świata. Powstała w 1949 r. w Paryżu.

model idealny czy punkt odniesienia dla zawsze niedoskonałej rzeczywistości. Podążając tym tokiem rozumowania, można stworzyć parametry „idealności” i zaproponować rozwiązania dla ulepszenia istniejących reżimów politycznych. Pomimo to od ponad dekady koncepcja jakości demokracji jest obiektem żartanych dyskusji wśród badaczy na całym świecie i nadal nie została wypracowana jej powszechnie akceptowana operacjonalizacja, która mogłaby posłużyć politologom do porównywania stopnia jakości demokracji poszczególnych systemów politycznych.

W niniejszym artykule przeprowadzona zostanie szersza analiza genezy jakości demokracji, oraz jej ujęć i konceptualizacji. Pozwoli to udzielić odpowiedzi na wiele pytań rodzących się w toku badań nad jakością demokracji. Między innymi jaki jest stan badań na świecie w zakresie jakości demokracji? Co sprawia najwięcej trudności w operacjonalizacji jakości demokracji?

I w końcu, dlaczego nie udało się dotychczas wypracować na gruncie nauk politycznych jednej wspólnej koncepcji jakości demokracji²?

Geneza i konceptualizacja jakości demokracji

Koncepcja jakości demokracji wyodrębniła się z nurtu badań dotyczących transformacji systemowych i procesów konsolidacji demokracji. Przez całe lata dyskusje dotyczące problematyki młodych demokracji toczyły się wokół warunków, jakie muszą zostać spełnione, aby transformacje systemowe zakończyły się sukcesem. Następnie w prowadzonych analizach badacze koncentrowali się na zagadnieniach konsolidacji, badając warunki, jakie sprzyjają krzepnięciu systemów demokratycznych. Po wielu latach prowadzonych badań okazało się,

---

² Niniejszy artykuł w dużej części opiera się na wynikach badań opublikowanych w pracy A. Sroka, *Rozliczalność w badaniach jakości demokracji (na przykładzie Polski i Hiszpanii)*, Warszawa 2014.

iż mimo spełnienia warunków udanych transformacji i konsolidacji, funkcjonowanie nowopowstałych demokracji pozostawia bardzo wiele do życzenia. W tej ewolucji badań dotyczących młodych demokracji bez wątpienia niebagatelną rolę odegrały wyniki analiz dotyczących państw objętych trzecią falą demokratyzacji. Okazało się bowiem, że reżimy, które uległy w ramach trzeciej fali procesom demokratyzacji, utrzymywały stabilność demokratyczną. Zatem podstawowa zmienna zależna badana w ramach analiz porównawczych tj. stabilność reżimów politycznych, będąca dotychczas główną płaszczyzną konwencjonalnych badań, straciła swoją siłę wyjaśniającą. Okazało się bowiem, że systemy demokratyczne powstałe w wyniku transformacji systemowych, jakkolwiek są skonsolidowane, to nie funkcjonują tak dobrze jak państwa które mogą wykazać się dłuższymi tradycjami demokratycznymi. Powyższa sytuacja skłoniła badaczy do poszukiwania odpowiedzi na nowe i bardziej wysublimowane pytania o warunki konsolidacji demokratycznej. Poszukiwali oni w drodze analizy bardziej szczegółowych cech instytucjonalnych nowych demokracji. Stąd narodziło się zainteresowanie jakością doświadczeń demokratycznych.

Jakość demokracji może być i jest badana z różnych poziomów analitycznych. Istnieje bardzo dużo sposobów konceptualizacji jakości demokracji i, co jest z tym związane, jej mierzenia. Wielu badaczy na całym świecie, w ramach własnych jednostek badawczych czy na zlecenie różnych organizacji międzynarodowych lub pozarządowych, podjęło trud konceptualizacji i operacjonalizacji jakości demokracji. Należy jednak pamiętać, iż nauki polityczne nie były w stanie zaoferować jednej wspólnej definicji demokracji, która byłaby powszechnie akceptowana na płaszczyźnie empirycznej. Takiej, która byłaby wolna od wartościowania, a równocześnie na tyle szeroka, aby można było wychwycić wieloaspektowość współczesnych systemów demokratycznych.

W związku z tym, w zależności od przyjętej definicji demokracji, powstają różne konceptualizacje jakości demokracji. Definicja demokracji jest natomiast kluczowa dla zdefiniowania i zoperacjonalizowania jakości demokracji. Niejako stanowi punkt wyjścia, gdyż od niej zależy, jaki rodzaj wskaźników zostanie użyty.

Analizując konceptualizacje jakości demokracji, bez trudu zauważyć można, iż punktem wyjścia są najczęściej, szczególnie w przypadku barometrów jakości demokracji, tzw. definicje minimalne i proceduralne³. Wiąże się to z tym, że ten rodzaj definicji jest o wiele łatwiejszy do zoperacjonalizowania i wykorzystania w analizie empirycznej aniżeli aksjologiczne, teleologiczne, procesualne czy substancjalne. Częstym zabiegiem, w przypadku bardziej pogłębionych badań jakości demokracji, jest przyjęcie koncepcji dahlowskiej poliarchii jako ram ogólnych badania. Warto przypomnieć, iż poliarchia R. Dahla wyrasta z minimalistycznej koncepcji demokracji J. Schumpetera⁴. R. Dahl dodał do definicji minimalnej demokracji osiem warunków instytucjonalnych, które spełniać muszą poliarchie: 1) możliwość swobodnego zakładania organizacji, w tym partii politycznych oraz możliwość przystępowania do nich; 2) swoboda wyrażania poglądów i ocen politycznych; 3) powszechne prawo udziału w wyborach; 4) możliwość ubiegania się o urzędy publiczne przez obywateli; 5) rywalizacja pomiędzy liderami politycznymi o głosy wyborców i inne przejawy poparcia; 6) istnienie alternatywnych źródeł informacji; 7) możliwość odbywania się wyborów w warunkach wolności, równości i uczciwości; 8) za-

---

³ Porównanie niektórych z wyżej wymienionych barometrów można odnaleźć w pracach: G. Munck, J. Verkuilen, *Conceptualizing and Measuring Democracy: Evaluating Alternative Indices*, „Comparative Political Studies” 2002, nr 35 (1), s. 5–34; W. Szewczak, *Jak zmierzyć demokrację? Skale pomiaru demokracji politycznej stosowane w politologii porównawczej*, „Przegląd Politologiczny” 2011, nr 1, s. 121–137.

⁴ J. Schumpeter, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Warszawa 1995, s. 312.

pewnienie zgodności działań instytucji z oczekiwaniami wyborców wyrażonymi w akcie głosowania i w innych formach ekspresji⁵.

Wykorzystywana także bywa definicja L. Diamonda demokracji liberalnej, będąca poszerzeniem koncepcji poliarchii o kolejne trzy warunki. L. Diamond wyróżnia trzy dodatkowe warunki: 1) nie mogą istnieć tzw. obszary zarezerwowane, podlegające władzy wojskowej lub innym siłom politycznym bądź społecznym, które nie są bezpośrednio lub pośrednio odpowiedzialne przed elektoratem; 2) prócz kontroli o charakterze wertykalnym dokonywanej przez obywateli w wolnych, uczciwych wyborach, powinna istnieć także kontrola o charakterze horyzontalnym; 3) zapewniony powinien być szeroki zakres pluralizmu politycznego wraz z gwarancjami dla mniejszości kulturowych, religijnych, etnicznych i innych⁶. Mimo że najczęściej wykorzystywane definicje demokracji wyrastają z proceduralnego rozumienia demokracji, to i tak brak jest jednej wspólnej i powszechnie akceptowanej definicji demokracji w wymiarze empirycznym.

Analizując wybrane konceptualizacje jakości demokracji ujęte w zamieszczonej poniżej tabeli 1, bez trudu można zauważyć, iż przyjęte definicje demokracji wpisują się w kategorię definicji proceduralnych. Przy czym warto w tym miejscu dodać, iż kryterium doboru poniższych konceptualizacji była teoretyczna definicja jakości demokracji oraz co najmniej częściowe wyjaśnienie teoretycznych relacji między komponentami.

---

⁵ R. Dahl, *La Poliarquía. Participación y oposición*, Madryt 2009, s. 13-25.

⁶ L. Diamond, *Is the Third Wave Over?*, „Journal of Democracy” 1996, nr 7, s. 22.

Tab. 1. Wybrane przykłady konceptualizacji jakości demokracji.

Autor/rzy	L. Morlino (2004)	M. Bühlmann, W. Merkel, L. Müller, B. Wessels (2011)	A. Roberts (2009)	D. Levine, J. Molina (2011)
Wyściowa definicja demokracji	Demokracja minimalna	Ustabilizowana demokracja	Demokracja formalna (instytucjonalna)	Demokracja proceduralna (minimalna)
Definicja jakości demokracji	Demokracja o wysokiej jakości	Demokracja liberalna i uczestnicząca	Demokracja rozumiana jako powszechność zasad	Demokracja
Relacja między jakością demokracji a podstawową koncepcją demokracji	Jakość demokracji odnosi się do procedur, zawartości oraz rezultatów, przy czym badane przypadki muszą spełniać kryteria wyjściowe demokracji	Jakość demokracji rozumiana jest w kategoriach spełniania zasad demokratycznych; ma zastosowanie jedynie w przypadkach, które spełniają kryteria wyjściowe	Jakość demokracji dotyczy funkcjonowania demokracji (siła kontroli powszechnej), nieważny jest stopień demokratyczności, ma zastosowanie jedynie w przypadkach, które spełniają kryteria wyjściowe	Jakość demokracji odnosi się do warunków efektywnego funkcjonowania demokracji proceduralnej, nie jest ważny poziom demokratyczności, ma zastosowanie jedynie w przypadkach, które spełniają kryteria wyjściowe
Elementy koncepcji (komponenty)	1. Rozliczalność wyborcza 2. Rozliczalność horyzontalna 3. Rządy prawa 4. Reaktywność władzy 5. Wolność, równość	1. Wolność: prawa obywatelskie 2. Równość: prawa polityczne 3. Kontrola: system wyborczy; rozliczalność horyzontalna/ Możliwość efektywnego rządzenia	1. Rozliczalność wyborcza 2. Reaktywność polityk publicznych, reaktywność na wyborców	1. Decyzja wyborcza, partycypacja, rozliczalność (horyzontalna i wertykalna) 2. Rozliczalność horyzontalna, reaktywność, suwerenność 3. Rozliczalność horyzontalna 4. Nierówności ekonomiczne i społeczne, satysfakcja z demokracji
Relacje między elementami	Brak dogłębnego wyjaśnienia	Założenie różnych relacji na różnych poziomach konceptualnych	Niepogłębione	Niepogłębione

Zalety	Wyjaśnienie natury koncepcyjnej komponentów jakości demokracji	Zrozumiała teoretyczna definicja jakości demokracji Częściowe wyjaśnienie teoretycznych relacji między komponentami	Wyjaśnienie natury koncepcyjnej komponentów jakości demokracji oraz granic conceptualnych jakości demokracji	Wyjaśnienie conceptualnych granic jakości demokracji
Wady	Brak dokładnie sprecyzowanego wyjaśnienia koncepcji jakości demokracji Niejasne rozróżnienie między ideałami demokracji a conceptualnymi komponentami jakości demokracji Budzący zastrzeżenia empiryczny zakres jakości demokracji	Mało precyzyjna koncepcja ustabilizowanej demokracji Nieprecyzyjnie zdefiniowane znaczenie poszczególnych komponentów jakości demokracji Niejasny zakres empiryczny jakości demokracji	Brak teoretycznego wyjaśnienia relacji między komponentami jakości demokracji Budzący wątpliwości zakres empiryczny jakości demokracji.	Brak wyjaśnienia koncepcji jakości demokracji Budzące wątpliwości założenie o relacjach komponentów jakości demokracji Budzące wątpliwości ograniczenie zakresu empirycznego jakości demokracji

Źródło: opracowanie własne.

Dla L. Morlino punktem wyjścia jest demokracja minimalna, a demokracja o wysokiej jakości to taka, w której: *istnieje stabilny porządek instytucjonalny, co umożliwia urzeczywistnienie idei wolności i równości obywateli dzięki sprawnie działającym instytucjom i mechanizmom mającym legitymizację*⁷. Dla M. Bühlmanna, W. Merkela, L. Müller, B. Wesselsa punktem wyjścia jest ustabilizowana demokracja, choć jej nie definiują, a punktem docelowym

⁷ L. Morlino, 'Good' and 'Bad' Democracies: How to Conduct Research into the Quality of Democracy, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2004, vol. 20 nr 1, s. 5-27; L. Diamond, L. Morlino (red.), *Assessing the quality of democracy*, Baltimore 2005.

– demokracja uczestnicząca i liberalna⁸. A. Roberts definiuje demokrację w kategoriach demokracji formalnej (instytucjonalnej); autor opiera się na definicji demokracji S. Huntingtona. Punktem docelowym jest demokracja definiowana jako taka, w której mamy do czynienia z powszechnością praw⁹.

D. Levine i J. Molina wychodzą od definicji demokracji proceduralnej, a demokracja o wysokiej jakości to zdaniem autorów taka, w której dobrze poinformowani obywatele uczestniczą w procesie wolnych, niezależnych i regularnie odbywających się wyborów, wywierając wpływ na decyzje polityczne oraz rozliczając swoich rządzących¹⁰.

Sposoby pomiaru jakości demokracji

W badaniach nad jakością demokracji ze względu na obiekt badań można wyróżnić dwa nurty. W pierwszej grupie badacze koncentrują się na udzieleniu odpowiedzi na pytanie, które z analizowanych państw są bardziej demokratyczne. Badacze z drugiej grupy próbują odpowiedzieć na pytanie, które z analizowanych demokracji są lepszymi demokracjami. Powyższe pytania skutkują innymi rodzajami badań. W przypadku pierwszej z grup jakość demokracji jest rezultatem pewnego kontinuum, które rozciąga się od idealnych reżimów tota-

---

⁸ M. Bühlmann, W. Merkel, L. Müller, B. Wessels, *The Democracy Barometer: A New instrument to Measure the Quality of Democracy and its Potential for Comparative Research*, „European Political Science” 2011,

http://www.democracybarometer.org/Papers/eps201146_AOP.pdf, 15.08.2015;

M. Bühlmann, W. Merkel, L. Müller, B. Wessels, *The Quality of Democracy: Democracy Barometer for Established Democracies*, NCCR Democracy, 2008, http://www.hertie-school.org/fileadmin/images/Downloads/working_papers/22.pdf, 15.08.2015.

⁹ A. Roberts, *The quality of democracy in Eastern Europe: public preferences and policy reforms*, Nowy Jork 2009; D. Altman, A. Pérez-Liñan, *Assessing the quality of democracy: freedom, competitiveness and participation in eighteen Latin American countries*, „Democratization” 2000, vol. 9, nr 2, s. 85–100.

¹⁰ D. Levine, J. Molina, *Calidad de la democracia: Fortalezas y Debilidades en América Latina*, [w:] G. Munck, S. Mantilla (red.), *La calidad de la democracia: perspectivas desde América Latina*, Quito 2012, s. 115.

litarnych do perfekcyjnych demokracji. I tutaj wysiłki badaczy skoncentrowane są na mierzeniu w różny sposób i za sprawą różnych wskaźników poziomu demokracji, zazwyczaj na dużej liczbie państw. W tym ujęciu demokracja i jakość demokracji jest przedłużeniem tej samej koncepcji. Mamy zatem do czynienia z mierzeniem stopnia demokratyczności państw, a nie stanu ich demokracji. Ponadto większość wskaźników wpisujących się w ten nurt badań jest mało wrażliwa i nie odzwierciedla niewielkich różnic między poszczególnymi demokracjami w zakresie jakości demokracji. Zwykle są one zaprojektowane, aby mierzyć „drastyczne” zmiany reżimów, a nie delikatne różnice występujące między poszczególnymi demokracjami. Najczęściej badania w tym nurcie skoncentrowane są na determinantach instytucjonalnych demokracji. Przyjmowane w definicjach jakości demokracji kryteria odnoszą się do modeli normatywnych i opisowych, które bez problemu można porównać z ideą państwa prawa.

Drugi z nurtów oprócz determinantów instytucjonalnych obejmuje także determinanty społeczne i polityczne, które mogą wpływać na jakość demokracji. Zgodnie z tą perspektywą demokracja, która osiągnęła minimalny poziom proceduralny, może nie mieć cech charakterystycznych dla dobrej demokracji. Tym samym obiektem porównań mogą stać się jedynie demokracje skonsolidowane.

Wiele z popularnych barometrów jakości demokracji wpisuje się w pierwszy nurt badań. Najlepszym przykładem obrazującym to podejście w badaniach nad jakością demokracji jest najprawdopodobniej najczęściej przywoływany przez badaczy barometr *Freedom in the World*, utworzony przez organizację pozarządową Freedom House, ukazujący się od 1972 r. i obejmują-

cy obecnie 190 państw na świecie¹¹. Barometr *Freedom in the World* należy do grupy barometrów opartych na sondażach panelowych przeprowadzanych wśród ekspertów. W tej grupie znajdują się także barometry, które bazują nie tylko na odpowiedziach eksperckich, lecz także na sondażach przeprowadzanych w badanych społeczeństwach, takie jak np. *The Economist Intelligence Unit* (indeks EIU)¹², *Índice de Desarrollo Democrático*¹³ czy *Polity*¹⁴.

Bardzo często barometry jakości demokracji wpisujące się w drugi nurt badań opierają się na wskaźnikach niezwiązanych z percepcją ekspertów czy obywateli, lecz przede wszystkim na wskaźnikach numerycznych, takich jak np. efektywna liczba partii czy proporcjonalność systemów wyborczych. W ten rodzaj barometrów i prób konceptualizacji jakości demokracji wpisują się między innymi barometry W. Henisza *Hamulców i równowagi*¹⁵ czy M. Bühlmanna, W. Merkela, L. Müllera, B. Wesselsa, *Democracy Barometer for Established Democracies*¹⁶ oraz *State of Democracy* stworzony przez International Institute

---

¹¹ Freedom House, *Freedom in the World*: <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world#.UtzuqbTdhVc>, 15.08.2015.

¹² L. Kkic, *The Economist Intelligence Unit's index of democracy*, „The Economist” 2006, nr specjalny: *The World in 2007*, http://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf; *The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008*, „The Economist” 2008, nr specjalny: *The World in 2009*, <http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy%20Index%202008.pdf>; *The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008*, „The Economist” 2008, nr specjalny: *Democracy index 2010 Democracy in retreat*, <http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy%20Index%202008.pdf>, 15.08.2015.

¹³ *Índice de Desarrollo Democrático*, <http://www.idd-lat.org/2013/>, 15.08.2015.

¹⁴ *Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2012*, <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm>, 15.08.2015.

¹⁵ W. Henisz, *The Institutional Environment for Economic Growth*, „Economics and Politics” 2000, nr 12 (1), s. 1-31.

¹⁶ M. Bühlmann, W. Merkel, L. Müller, B. Wessels, *The Quality of Democracy: Democracy Barometer for Established Democracies*, NCCR Democracy, 2008, www.hertie-school.org/fileadmin/images/Downloads/working_papers/22.pdf, 15.08.2015.

for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA)¹⁷. Na tym tle bardzo ciekawym barometrem jest *State of Democracy* utworzony przez International IDEA, który różni się od wcześniej opisywanych barometrów. W tym przypadku na podstawie jednolitej metodologii tworzone są pogłębione i wszechstronne oceny poziomu demokracji w badanych krajach. Dlatego też badaniu zostało poddanych dotychczas jedynie 20 państw.

Do drugiego nurtu badań nad jakością demokracji należałoby zaliczyć także próby konceptualizacji i operacjonalizacji jakości demokracji adresowane do wąskiej grupy państw czy też podejmowane przy wykorzystaniu metod jakościowych lub mieszanych, między innymi wcześniej już opisywane próby konceptualizacji i operacjonalizacji D. Altmana i A. Péreza-Liñána, A. Robertsa czy też G. O'Donnella, O. Iazetta, J. Vargasa Cullella¹⁸, L. Morlino i L. Diamonda¹⁹. W tych przypadkach mamy do czynienia z większą precyzją w definiowaniu znaczenia poszczególnych komponentów jakości demokracji, aniżeli w barometrach w których badana jest bardzo duża liczba państw.

Analizując przedstawione w tabeli 1. komponenty omawianych konceptualizacji jakości demokracji, można zauważyć, że koncepcje L. Morlino oraz M. Bühlmanna, W. Merkela, L. Müllera i B. Wesselsa są najbardziej wielowymiarowe. Przy czym koncepcja L. Morlino jest bardzo trudna do przeniesienia na poziom empiryczny, być może dlatego nie została w pełni zoperacjonalizowana. Ponadto w większym stopniu dotyczy warunków, jakie powinny być spełnione, aby dana demokracja była dobrą demokracją, aniżeli sposobu mie-

¹⁷ International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), <http://www.idea.int/sod/>, 15.08.2015.

¹⁸ G.O'Donnell, O. Iazetta, J. Vargas-Cullell, *The quality of democracy: theory and applications*, Notre Dame 2004.

¹⁹ A. Roberts, *The quality of democracy in Eastern Europe: public preferences and policy reforms*, Nowy Jork 2009.

zenia jej jakości. Warto w tym miejscu nadmienić, że schemat analizy jakości demokracji składający się z ośmiu wymiarów został pierwotnie zaprezentowany wspólnie przez L. Diamonda i L. Morlino w książce *Assessing the Quality of Democracy*. Początkowo L. Diamond i L. Morlino wyróżnili pięć wymiarów proceduralnych: rządy prawa (ang. *rule of law*), uczestnictwo (ang. *participation*), reprezentacja (ang. *representation*), współzawodnictwo (ang. *competition*) oraz rozliczalność (ang. *accountability*) wertykalna i horyzontalna. Dwa wymiary rzeczowe – wolność (ang. *freedom*) i równość (ang. *equality*). Ostatni wymiar – zdolność do reakcji (ang. *responsiveness*) – jest niejako połączeniem wymiaru proceduralnego z rzeczowym, gdyż sprowadza się do zbadania, na ile działania rządzących są odpowiedzią na oczekiwania i preferencje obywateli włączonych w proces polityczny²⁰. L. Morlino rozwinął następnie tę koncepcję w kolejnych pracach²¹.

Koncepcja M. Bühlmanna, W. Merkela, L. Müller, B. Wesselsa jest dopracowana na poziomie operacjonalizacji, gdyż do każdego z komponentów jakości demokracji przyporządkowane zostały odpowiednie wskaźniki. Często jednak odnosi się wrażenie, iż niektóre ze wskaźników zostały wybrane nie tyle z uwagi na ich funkcję wyjaśniającą, ile na dostępność danych. Badanie przeprowadzone na podstawie zaproponowanej koncepcji jakości demokracji obejmuje wszystkie państwa OECD. Pozostałe dwie konceptualizacje zostały

---

²⁰ L. Diamond, L. Morlino, *Introduction*, [w:] L. Diamond, L. Morlino (red.), *Assessing the Quality of Democracy*, Baltimore 2005, s. 14-31.

²¹ Zob.: L. Morlino, *Calidad democrática entre líderes y partidos*, 2008, www.democraciaenamericalatina.org/articulos/seminarios/sem_partidos/morlino.pdf, 15.08.2015;

L. Morlino, *Qualities of democracy: how to analyze them*, 2009, <http://indicatorsinfo.pbworks.com/f/Morlino+Qualities+of+Democracy.pdf>; 15.08.2015.

L. Morlino, *Democracias y democratizaciones*, Madryt 2009; L. Morlino, *What is a 'Good' Democracy?*, „*Democratization*” 2004, vol. 11, nr 5, s. 10-32; L. Morlino, *'Good' and 'Bad' Democracies: How to Conduct Research into the Quality of Democracy*, „*Journal of Communist Studies and Transition Politics*” 2004, vol. 20, nr 1, s. 5-27.

zaprojektowane dla państw z dwóch konkretnych regionów. Propozycja A. Robertsa dotyczy krajów Europy Środkowo-Wschodniej, natomiast D. Levine i J. Molina – Ameryki Południowej. Propozycja A. Robertsa ogranicza się jedynie do wymiaru wyborczego oraz do zdolności rządzących do reagowania na potrzeby obywateli (*responsivness*). Natomiast konceptualizacja D. Levine i J. Molina zawiera także oprócz wymiaru wyborczego, wymiar instytucjonalny. Ponadto ze względu na specyfikę demokracji w Ameryce Południowej, włączony został komponent dotyczący nierówności społecznych i poziomu satysfakcji z demokracji.

Podsumowując, aczkolwiek wszystkie powyżej opisane propozycje konceptualizacji i operacjonalizacji należą do najbardziej udanych, to nie są wolne od wad. Braki w powyższych konceptualizacjach i operacjonalizacjach jakości demokracji dotyczą zarówno samych definicji demokracji, jak i definicji ich jakości. Podobnie jest w przypadku poszczególnych komponentów i ich wzajemnych powiązań.

Podsumowanie

Brak wspólnej i powszechnie akceptowanej jakości demokracji skutkuje tym, iż nie został wypracowany jeden wspólny katalog wymiarów czy elementów jakości demokracji, co do których zgodne byłoby środowisko badaczy zajmujących się tą tematyką. A wszakże na tej bazie budowane są barometry jakości demokracji, które są obecnie jednymi z najczęściej używanych parametrów do klasyfikacji systemów politycznych. Niemalże każdy badacz zajmujący się naukami politycznymi zetknął się z tego rodzaju rankingami. Bardzo często są one krytykowane. Właściwie żaden z rankingów nie jest doskonały. Pobieźna analiza legendy poszczególnych rankingów nawet niezbyt wprawnemu politologowi

pozwała wyłapać luki koncepcyjne i braki w uzasadnieniu doboru niektórych wskaźników. Często można odnieść wrażenie, że niektóre ze wskaźników dobrane zostały jedynie z uwagi na dostępność danych; taka sytuacja ma miejsce szczególnie w przypadku rankingów dotyczących dużej liczby państw.

To wiąże się z kolejnym problemem spotykanym przy analizie badań jakości demokracji, z tym, że większość z nich ma charakter ilościowy. Problemy, jakie napotykają badacze jakości demokracji w ujęciu ilościowym, wynikają przede wszystkim z unikatowości poszczególnych demokracji. System polityczny każdego państwa jest konstrukcją historyczną i społeczną. Forma, w jakiej się definiuje społeczeństwo, tak jak sama rola społeczeństwa obywatelskiego w funkcjonowaniu systemu politycznego, jest bardzo różnorodna. Dlatego też trudno nie zgodzić się z opinią P. Schmittera i T. Karla, którzy twierdzą, że forma demokracji zależy zarówno od społeczno-ekonomicznych warunków danego kraju, jak i od utrwalonych struktur państwowych oraz wzorców poczyną politycznych²². Jako przykład mogą posłużyć państwa Ameryki Południowej, w których społeczeństwom udało się skonsolidować w zakresie praw politycznych i społecznych. Jednak fakt, że muszą one stawić czoła wysokiemu poziomowi biedy i nierówności społecznej, jest decydujący w momencie podejmowania próby oceny tychże demokracji.

Pomimo karkołomności porównań jakości demokracji poszczególnych państw, współcześnie na opinię o systemie politycznym danego kraju wywiera przemożny wpływ właśnie miejsce w tego rodzaju rankingach. Oceny te nie tylko mają bezpośrednie przełożenie na pozycję danego kraju na arenie międzynarodowej, lecz także kształtują jego przyszłość. Jest tak chociażby dlatego, że decyzje o finansowaniu przez ponadnarodowe organizacje międzynarodowe

---

²² P. Schmitter, T. Karl, *Czym jest demokracja i czym nie jest*, [w:] J. Szczupaczyński (red.), *Władza i społeczeństwo: antologia tekstów z zakresu socjologii polityki*, Warszawa 1995, s. 28-29.

są zależne od miejsca w rankingu jakości demokracji, co jest szczególnie istotne w przypadku krajów rozwijających się. Dlatego też krytyka podważająca zasadność prowadzenia badań nad jakością demokracji, aczkolwiek uzasadniona, wydaje się mało przekonująca. Jako przykład takiej krytyki może posłużyć przywołanie wypowiedzi C. Cansino, który twierdzi, że operacjonalizując jakość demokracji i, co się z tym wiąże, nadając jej wartość heurystyczną, a tym samym dowodząc, że demokracja „X” jest lepszej jakości aniżeli demokracja „Z”, sprowadza się demokrację do kategorii towaru²³. Chociaż można dopatrzeć się pewnej trafności w powyższym argumentowaniu, to badania jakości demokracji są faktem i zapewne będą kontynuowane. Dlatego też jest niezmiernie ważne precyzyjne określenie, czym jest jakość demokracji, którą próbuje się zmierzyć za pomocą różnych propozycji teoretycznych, i jaki jest jej zasięg. Obecna debata, tocząca się na kanwie teorii polityki, dotyczy wyboru wskaźników czy też elementów, które powinny być brane pod uwagę przy mierzeniu jakości demokracji, aby dokonać pomiaru empirycznie ważnego i realnego.

Abstrakt

Artykuł dotyczy problematyki jakości demokracji, nowego obszaru w badaniach z zakresu nauk politycznych. Głównym celem badawczym niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytania: po pierwsze, jaki jest stan badań na świecie w zakresie jakości demokracji? Po drugie, co sprawia najwięcej trudności w operacjonalizacji jakości demokracji? I w końcu, po trzecie dlaczego nie udało się dotychczas wypracować na gruncie nauk politycznych jednej wspólnej koncepcji jakości demokracji. Aby zrealizować tak postawiony cel badawczy w pierwszej kolejności przedstawiona została krótka geneza powstania tego no-

²³ C. Cansino, *Entre la democracia real y democracia ideal. Consideraciones críticas*, „Metapolítica” 2005, Enero/ Febrero, s. 99-108.

wego obszaru badawczego. Następnie nakreślone zostały problemy związane z definiowaniem, konceptualizacją oraz operacjonalizacją jakości demokracji oraz ukazane zostały główne nurty, w ramach których badana jest jakość demokracji.

QUALITY OF DEMOCRACY – AS A NEW AREA OF RESEARCH IN POLITICAL SCIENCE

Abstract

The article discusses the issue of quality of democracy, a new area of research in the field of political science. The main research goal of this article is to answer the following questions: firstly, what is the state of research in the world in terms of quality of democracy? Secondly, what makes it most difficult to operationalize the quality of democracy? And finally, why so far one common concept of quality of democracy failed to be developed in the field of political science. To achieve that ambitious research objective, first a brief genesis of the creation of this new research area was conducted. Problems associated with definition, conceptualization and operationalization of quality of democracy were presented and the main current approaches in the research of quality of democracy were shown.

Bibliografia:

- D. Altman, A. Pérez-Liñan, *Assessing the quality of democracy: freedom, competitiveness and participation in eighteen Latin American countries*, „Democratization” 2000, vol. 9, nr 2.
- M. Bühlmann, W. Merkel, L. Müller, B. Wessels, *The Democracy Barometer: A New instrument to Measure the Quality of Democracy and its Potential for Comparative Research*, „European Political Science” 2011.
- M. Bühlmann, W. Merkel, L. Müller, B. Wessels, *The Quality of Democracy: Democracy Barometer for Established Democracies*, NCCR Democracy, 2008.

- C. Cansino, *Entre la democracia real y democracia ideal. Consideraciones críticas*, „Metapolítica” 2005, Enero/ Febrero.
- R. Dahl, *La Poliarquía. Participación y oposición*, Madryt 2009.
- L. Diamond, *Is the Third Wave Over?*, „Journal of Democracy” 1996, nr 7.
- L. Diamond, L. Morlino (red.), *Assessing the quality of democracy*, Baltimore 2005.
- W. Henisz, *The Institutional Environment for Economic Growth*, „Economics and Politics” 2000, nr 12 (1).
- D. Levine, J. Molina, *Calidad de la democracia: Fortalezas y Debilidades en América Latina*, [w:] G. Munck, S. Mantilla (red.), *La calidad de la democracia: perspectivas desde América Latina*, Quito 2012.
- L. Kckic, *The Economist Intelligence Unit's index of democracy*, „The Economist” 2006, nr specjalny: *The World in 2007*,
http://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf.
- The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008*, „The Economist” 2008, nr specjalny: *The World in 2009*,
<http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy%20Index%202008.pdf>; 15.08.2015.
- The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy 2008*, „The Economist” 2008, nr specjalny: *Democracy index 2010 Democracy in retreat*,
<http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy%20Index%202008.pdf>, 15.08.2015.
- L. Morlino, *Calidad democrática entre líderes y partidos*, 2008,
www.democraciaenamericalatina.org/articulos/seminarios/sem_partidos/morlino.pdf, 15.08.2015.
- L. Morlino, *Democracias y democratizaciones*, Madryt 2009; L. Morlino, *What is a 'Good' Democracy?*, „Democratization” 2004, vol. 11, nr 5.
- L. Morlino, *'Good' and 'Bad' Democracies: How to Conduct Research into the Quality of Democracy*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2004, vol. 20, nr 1.
- L. Morlino, *Qualities of democracy: how to analyze them*, 2009,
<http://indicatorsinfo.pbworks.com/f/Morlino+Qualities+of+Democracy.pdf>;
15.08.2015.
- G. Munck, J. Verkuilen, *Conceptualizing and Measuring Democracy: Evaluating Alternative Indices*, „Comparative Political Studies” 2002, nr 35 (1).
- G. O'Donnell, O. Iazzetta, J. Vargas-Cullell, *The quality of democracy: theory and applications*, Notre Dame 2004.
- A. Roberts, *The quality of democracy in Eastern Europe: public preferences and policy reforms*, Nowy Jork 2009.

A. Sroka, *Rozliczalność w badaniach jakości demokracji (na przykładzie Polski i Hiszpanii)*, Warszawa 2014.

W. Szewczak, *Jak zmierzyć demokrację? Skale pomiaru demokracji politycznej stosowane w politologii porównawczej*, „Przegląd Politologiczny” 2011, nr 1.

Małgorzata Kaczorowska

STAN BADAŃ NAD PARTIAMI POLITYCZNYMI I SYSTEMAMI PARTYJNYMI W EUROPIE I W POLSCE

Słowa kluczowe:

*partie polityczne, systemy partyjne, organizacja wewnętrzna, reprezentacja,
European Consortium of Political Research (ECPR), Polska, Europa*

Wprowadzenie

Tematyka partii politycznych i systemów partyjnych wciąż jest w centrum zainteresowań politologów zarówno w Polsce, jak i w Europie. Uwaga badaczy koncentruje się na rozwoju i ewolucji samych partii politycznych (ich struktury, organizacji, sposobu wyłaniania liderów ugrupowań, programów i ideologii) oraz systemów partyjnych (ich ewolucji szczególnie w krajach transformujących się; zasadniczych czynnikach wpływających na zmiany systemów partyjnych). Liczba badań, publikacji, projektów, konferencji, paneli poświęconych zarówno partiom, jak i systemom partyjnym zgłaszanych i prowadzonych na poziomie europejskim, np. w ramach Europejskiego Konsorcjum Badań Politycznych (European Consortium of Political Research, ECPR), czy światowym, jak np. w ramach Międzynarodowego Towarzystwa Nauk Politycznych (International Political Science Association, IPSA), wciąż świadczy o wielu obszarach pozostających do zbadania i analizy w ramach tej istotnej, dynamicznie rozwijającej się i wciąż podlegającej zmianom problematyce.

Wielu autorów bada zachodzące zmiany w partiach i systemach przy użyciu metod ilościowych lub jakościowych. Ale są i tacy, którzy łączą te dwa

podejścia. Wydaje się, że analiza oparta na takich fundamentach jest najbardziej właściwa. Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest przegląd i analiza kierunków współczesnych badań nad partiami politycznymi oraz systemami partyjnymi, jak również wskazanie dominujących tendencji i ścieżek rozwoju oraz problemów wyłaniających się w trakcie badań. W pracy tej zostanie dokonana analiza zarówno dokonań polskiej, jak i europejskiej politologii.

Badania nad partiami politycznymi i systemami partyjnymi stanowią jedną z tych ścieżek badawczych, których rozwój wciąż trwa i pozwala na odkrywanie nowych obszarów. W badaniach tych wskazywane są tendencje rozwoju partii i ewolucji systemów partyjnych. Badania na tym polu prowadzone są dziś w niemal każdym państwie i dotyczą wszystkich reżimów politycznych¹ na świecie. Przegląd publikacji pojawiających się na rynku dowodzi, iż tematyka partii politycznych, przemian w systemach partyjnych, ich ewolucji dokonuje się cały czas, a badania prowadzone w ramach tej problematyki nic nie tracą ze swej dynamiki.

Analiza partii politycznych jest jednym z najważniejszych pól badań porównawczych nauk politycznych i sięga swoją historią do badań podejmowanych na początku XX w. (Ostrogorski 1903, 1964; Michels 1911). Jedną z głównych przyczyn tego trwałego zainteresowania partiami politycznymi jest to, że zostały one powszechnie uznane za aktora odgrywającego główną rolę na poziomie teorii i praktyki współczesnych reżimów demokratycznych, a także nie-demokratycznych o różnych odcieniach. Stanowią one istotny związek między suwerennymi ludźmi a politykami rekrutującymi się z partii politycznych, którym reprezentowanie spraw państwa zostaje czasowo powierzane (w reżimach demokratycznych). Innymi słowy, partie polityczne mogą być traktowane wciąż

---

¹ Pod pojęciem „reżimu politycznego” rozumie się tu styl sprawowania władzy. Wyróżnić można trzy typy reżimów politycznych: demokratyczny, autorytarny i totalitarny.

jako być może najważniejsze struktury, za pomocą których możliwe jest zlikwidowanie wrodzonego napięcia w nowoczesnych demokracjach między *demos* z jednej strony a legitymizacją czy też autoryzacją przedstawicieli – polityków z drugiej (Müller, 2000). Jest to jeden z głównych powodów, dla którego niektórzy obserwatorzy życia politycznego (np. Schattschneider 1942) uważali partie polityczne za praktycznie niezbędny element nowoczesnego ładu demokratycznego. Ponadto trudno zaprzeczyć, że pełne uznanie funkcjonowania współczesnej demokracji liberalnej wymaga zrozumienia wyzwań politycznych, z którymi partie polityczne radzą sobie jak dotąd dość skutecznie, choć oczywiście nie idealnie. Wraz z rozwojem i zmieniającymi się społeczeństwami europejskimi zmianie ulegają również partie polityczne. Na tę zmianę wpływają czynniki cywilizacyjne, globalizacja, unowocześnienie i rozpowszechnianie najnowszych technologii, zmiany modeli komunikacji i in. Wszystko to odzwierciedla ewolucję partii politycznych.

Zmiany zachodzą w typach partii politycznych, sposobie ich relacji ze społeczeństwem i obecności w strukturach państwowych (M. Duverger², O. Kirchheimer³, L.D. Epstein⁴, G. Sartori⁵, A. Panebianco⁶, A. Siaroff⁷, R. Katz i P. Mair⁸, i in.). Zmiany zachodzą też w systemach partyjnych, wpływając na upadek starych, kształtowanie i ewolucję nowych. Zmiany dokonują się rów-

² M. Duverger, *Political Parties*, Londyn-New York 1965.

³ O. Kirchheimer, *The transformation of Western European Party Systems*, [w:] J. La Palombara, M. Weiner (red.), *Political parties and Political Development*, Princeton NJ 1966, s. 177-199.

⁴ L.D. Epstein, *Political Parties in Western Democracies*, Londyn 1967.

⁵ G. Sartori, *Parties and Party Systems*, Cambridge 1976.

⁶ A. Panebianco, *Political parties: Organisation and Power*, Cambridge 1988.

⁷ A. Siaroff, *Comparative European Party Systems. An Analysis of Parliamentary Elections since 1945*, Nowy Jork 2000.

⁸ R.S. Katz, P. Mair, *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*, „Party Politics”, 1995 Vol. 1, nr 1, s. 5-28;

<https://politicacomparata.files.wordpress.com/2011/03/katz-and-mair-1995-changing-models-of-party-organization.pdf>, 20.06.2015.

nież w dojrzałych systemach partyjnych. Nie jest oczywiście żadnym odkryciem twierdzenie, że partie polityczne znajdują się współcześnie w obliczu wyzwań zarówno w Polsce i Europie, jak i poza nimi. Zarówno Russell J. Dalton i Martin Wattenberg⁹, jak i Kaare Strøm i Lars Svåsand¹⁰ zidentyfikowali typowe zmiany na poziomie makro zachodzące w ramach systemów politycznych, które podważają tradycyjne zachowania partii politycznych.

Najważniejsze problemy w badaniach partii i systemów partyjnych w wybranych badaniach w Europie i w Polsce

Badania naukowe koncentrujące się wokół problematyki partii politycznych i systemów partyjnych prowadzone w ostatnich kilku latach w Europie można podzielić na dwie podstawowe grupy. Pierwszy zbiór stanowią prace, w których autorzy poruszają problematykę poszczególnych, konkretnych ugrupowań politycznych oraz relacji w ramach systemów politycznych w społeczeństwach. Drugą grupę stanowią badacze analizujący zmiany zachodzące w ramach systemów partyjnych, jak również ich kształtowanie się i ewolucję. Niektórzy z nich podejmują próby budowania przekrojowego ujęcia tej problematyki. Spośród tych podstawowych sfer związanych z partiami politycznymi trudno wskazać przewagę jednej nad drugą. Zupełnie inną grupę badań stanowią prace z zakresu analizy zmian dotyczących systemów partyjnych, zarówno w ujęciu jednostkowym, jak i porównawczym. Badania i publikacje poświęcone są oddzielnie albo systemom partyjnym w państwach Europy Zachodniej albo Europy Środkowej i Wschodniej. Niekiedy też badacze dokonują porównań i szukają podobieństw oraz różnic w rozwoju systemów partyjnych w obu

---

⁹ R.J. Dalton, M. Wattenberg, *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford 2000.

¹⁰ K. Strøm, L. Svåsand (red.), *Challenges to Political Parties: The Case of Norway*, Ann Arbor 1997.

wskazanych częściach Europy. Publikacje europejskie z tego zakresu pojawiają się w licznych europejskich periodykach naukowych, a wśród nich m.in.: w „European Political Science Review”, „European Political Science”, „European Journal of Political Research”, „Political Studies”, czy też o zasięgu światowym, np. w „International Political Science Review”.

Na tle Europy polskie badania partii i systemów partyjnych prezentują się również okazale. W Polsce badania nad partiami politycznymi koncentrują się przede wszystkim wokół kilku obszarów związanych z problematyką partii i systemów partyjnych. Poza wieloma pracami uznanych badaczy od lat zajmujących się badaniami partii politycznych i systemów partyjnych, tj.: A. Antoszewskim, R. Herbutem, M. Sobolewskim, W. Sokołem, K. Sobolewską-Myślik¹¹, K.A. Wojtaszczykiem, T. Godlewskim, R. Markowskim, J. Sielskim, K. Zubą, M. Żmigrodzkim, M. Gulczyńskim, A. Małkiewiczem, ukazuje się rosnąca liczba nowych publikacji autorstwa zarówno już uznanych, jak i nowych, młodych badaczy. Współczesne badania partii politycznych w Polsce i w Europie XXI wieku podlegającej ciągłym i dynamicznym zmianom można podzielić na kilka segmentów zidentyfikowanych poniżej, a mianowicie: (1) partie a społeczeństwo; (2) partie jako organizacje celowe; (3) partie w rządach, instytucje państwowe; (4) partie w państwie narodowym i poza nim.

---

¹¹ K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2010.

Partie polityczne w społeczeństwie

Pierwszy segment (1) zawiera analizę różnego typu powiązań partii politycznych ze społeczeństwem. Na badania z tego zakresu składają się co najmniej trzy podstawowe elementy. Pierwszy oparty jest na ideologicznych lub „przypadkowych” powiązaniach pomiędzy partiami i ich społeczeństwem. Kolejny dotyczy organizacyjnej specyfiki partyjnej. Trzeci poświęcony jest relacjom bezpośrednim partii ze społeczeństwem, swoistej „penetracji” społeczeństwa, czyli szczególnie tym wszystkim działaniom partii politycznych, które mają na celu zmobilizowanie poparcia ze strony obywateli, zwłaszcza w wyborach. Zmiany w społeczeństwach europejskich miały znaczący wpływ na wszystkie trzy wymiary.

Do tej grupy badań, bardzo ostatnio popularnej, zaliczyć można prace poświęcone nowym ugrupowaniom politycznym, pojawiającym się w systemach partyjnych szczególnie w tych państwach, w których dokonały się w nieodległej przeszłości przemiany ustrojowe, i wpływowi tych ugrupowań na stabilizację systemu partyjnego¹². Wiele publikacji w Europie dotyczy problemów reprezentacji partii politycznych i relacji z ich wyborcami, by wspomnieć pracę Roberta Rohrshneidera i Stephena Whitefielda (praca pt. *The Strain of Representation. How Parties Represent Diverse Voters in Western and Eastern Europe*). Nie można tu pominąć również licznych autorów zajmujących się powiązaniem partii ze społeczeństwem. Należą do nich m.in.: Karl Richard Luther, Ferdinand Mueller Rommel, Thomas Poguntke, Klaus Detterbeck, Russel J. Dalton, Ian McAllister, Martin Watenberg, David M. Farrell. Z kolei o partiach i ich wewnętrznej organizacji, o tym, czy ma ona znaczenie i jak się kształtuje

---

¹² F. Grotz, T. Weber, *New parties, information uncertainty, and government formation: evidence from Central and Eastern Europe*, „European Political Science Review”, April 2015, s. 1-24.

bądź ewoluuje pod wpływem zmian społeczno-politycznych, piszą m.in.: Richard S. Katz, Robert Harmel. Ideologią i przemianami zachodzącymi w tym zakresie w partiach politycznych na przestrzeni lat zajmują się Andrea Volkens, Hans-Dieter Klingemann.

Coraz też nowe sposoby komunikacji społecznej i aktywizacji procesu poznawczego zmieniały charakter, a także wpłynęły na zmianę treści sygnałów wysyłanych przez partie polityczne do swoich wyborców¹³. Problem ten dotyczy zarówno starych, jak i nowych ugrupowań politycznych, a dotyczy osłabienia swoistej więzi między tymi dwoma elementami polityki, swego rodzaju osłabienia „obligacji długoterminowych” zawartych pomiędzy partiami i ich wyborcami. Z badań wynika, iż największymi wyzwaniami dla współczesnych relacji partii politycznych z ich elektoratem jest autoidentyfikacja partii w obliczu spadku frekwencji wyborczej, jak również zwiększenie płynności wyborczej elektoratów. Jak twierdzą niektórzy badacze, w obliczu postępującego i znaczonego spadku zaangażowania społeczeństw w działalność partyjną, a co za tym idzie spadku członkostwa w partiach, można się spodziewać, iż zakorzenienie społeczne ugrupowań partyjnych w społeczeństwie może ulegać osłabieniu w następnych latach. Zmiany te powinny zatem zmobilizować obecne partie do pilnego przeglądu strategii mobilizacji wyborców, w celu zapewnienia sobie dalszej możliwości istnienia i rozwoju oraz powiększania swoich potencjałów. Aspekty te zostały poruszone w pracach Roberta Rohrschneidera, Stephena Whitefielda¹⁴, Russella J. Daltona, Iana McAllistera i Martina Wattenberga. Zbadali oni relacje między zmieniającymi się partiami a społeczeństwa-

---

¹³ P. Norris, R. Inglehart, *Cosmopolitan Communications: Cultural Diversity in a Globalized World*, Nowy Jork 2009.

¹⁴ R. Rohrschneider, S. Whitefield, *The Strain of representation. How Parties Represent Diverse Voters in Western and Eastern Europe*, Oxford 2012.

mi, w których ugrupowania te funkcjonują. Stwierdzili oni, że partie potrzebują wyborców, aby uzyskać władzę polityczną oraz by uzasadnić legitymizowanie swojego istnienia jako niezbędnych aktorów politycznych i elementów systemu politycznego jako całości. Z drugiej zaś, jak wynika z dużej liczby jednostkowych badań prowadzonych w państwach europejskich, stosunki pomiędzy partiami w Europie a ich wyborcami ulegają osłabieniu w ostatnich latach. Badacze starają się odpowiedzieć na pytanie, jak taka zmiana wpływa na zmiany w partiach politycznych, ich funkcjonowaniu i kontaktach ze społeczeństwami. Następnie testuje się zaawansowane hipotezy mające na celu wyjaśnienie przyczyn zachodzących tego typu zmian i wreszcie rozważa się konsekwencje spadku popularności partii politycznych w oczach wyborców. To z kolei porównuje się z wynikami wyborów, które pokazują rzeczywiste poparcie dla poszczególnych ugrupowań politycznych. Wśród badaczy europejskich m.in. Thomas Poguntke w swoich pracach poruszył problem zakotwiczenia partii politycznych w społeczeństwie. Zidentyfikował on dwa sposoby, których partie polityczne używają do budowania stabilnych powiązań organizacyjnych – bezpośredni, przez ich własną organizację członkowską, i pośredni, poprzez współpracę z organizacjami interesu lub różnego rodzaju organizacjami afiliowanymi, zapewniającymi im dodatkowe kanały komunikacji z wyborcami i będącymi niejako zapasowym zapleczem zaangażowania społecznego. T. Poguntke koncentruje się na empirycznych badaniach tendencji we wzajemnych powiązaniach organizacyjnych pomiędzy partiami politycznymi a innymi organizacjami społecznymi powiązanymi w jakiś sposób z partią. W pracach stara się ocenić i analizować na przykładzie partii w europejskich demokracjach liberalnych, czy stabilne osadzenie w społeczeństwie ugrupowań politycznych może ulegać zmianie, a jeśli tak, to jakie czynniki mają szczególne znaczenie w tym procesie.

Badacze analizują relacje partia – społeczeństwo poprzez zmieniające się wzory mobilizacji wyborców przyjmowanych przez partie polityczne w obliczu postępującego spadku ich zakorzenienia społecznego, erozji członkostwa partyjnego. David Farrell twierdzi, że partie w państwach Zachodniej Europy wykazują już wszystkie znane oznaki profesjonalizacji i modernizacji kampanii. Choć niektórzy badacze widzą w tych tendencjach symptomy procesu „amerykanizacji” praktyk wyborczych, inni twierdzą, że specyfika i swoiste kontrolowanie roli zachodnioeuropejskiego środowiska partii i kampanii wyborczych nakłada pewne ograniczenia w przenoszeniu wzorców amerykańskich na grunt europejski. Według D. Farrella pojawia się tutaj istotne napięcie dotyczące kampanii wyborczych, gdzie technologicznie napędzana presja na wszelkiego typu zmiany powinna dostosowywać się do zmiennych warunków środowiskowych i instytucjonalnych zachodzących równolegle w społeczeństwie. W badaniach pojawia się zatem próba wyjaśnienia, jak zmiany dokonywane w sposobie prowadzenia kampanii wyborczych wpływają na zmiany dokonujące się w różnych zachodnioeuropejskich systemach partyjnych i jakie konsekwencje wydarzenia te mają dla partii europejskich.

Na badania poświęcone polskiej scenie partyjnej i polskim partiom politycznym w tym zakresie składają się złożone i wielowątkowe analizy ewolucji sceny partyjnej w Polsce, relacji zachodzących między partiami politycznymi a polskim społeczeństwem W. Sokoła, K. Sobolewskiej-Myśliak, A. Hess, K. Kowalczyka¹⁵, publikacje K. Kowalczyka i Ł. Tomczaka oraz samego K. Kowalczyka¹⁶, publikacje M. Winclawskiej¹⁷ i A. Pacześniak¹⁸, prace M. Strzeleckiego,

¹⁵ K. Sobolewska-Myśliak, A. Hess, K. Kowalczyk (red.), *Polska scena polityczna. Środowiska – komunikacja polityczna – strategię*, Kraków 2010.

¹⁶ K. Kowalczyk (red.), *Partie i system partyjny III RP*, Toruń 2011.

¹⁷ M. Winclawska (red.), *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Toruń 2013.

Ł. Kubisza-Muły, J. Saneckiej-Tyczyńskiej, K. Tybuchowskiej-Hartlińskiej; analizy zmian zachowań wyborczych polskiego społeczeństwa i ewolucji aktywności elektoratów w kontekście zmian w systemie partyjnym m.in.: J. Flisa¹⁹, M. Cześnika²⁰, R. Markowskiego, W. Wojtasika, M. Migalskiego, A. Materskiej-Sosnowskiej, A. Turskiej-Kawy, a także analizy współczesnego kryzysu czy też krytyki partii politycznych w perspektywie globalnych przemian (M. Winclawska²¹).

Innym wątkiem w tym zakresie, wokół którego koncentrują się analizy politologów zajmujących się badaniami partii politycznych w powiązaniu ze społeczeństwem, jest problematyka reprezentacji różnego typu mniejszości (m.in. publikacje: R. Bloemraad i K. Schönwälder²²; K. Bird²³; K. Bird, T. Saalfeld, i A. M. Würsta²⁴; V. Strojaneveji, P. Emersona²⁵; E. R. Rashkovej, M. Spi-

---

¹⁸ M. Winclawska, A. Pacześniak, *Partie polityczne w Polsce i w Europie. Struktury, funkcje, strategie w zmieniającym się otoczeniu*, Toruń 2013.

¹⁹ J. Flis, *Złudzenia wyboru. Społeczne wyobrażenia i instytucjonalne ramy w wyborach do Sejmu i Senatu*, Kraków 2014.

²⁰ M. Cześnik, R. Markowski, *Party strategies and electoral competition in post-Communist countries: Evidence from Poland*, *Electoral Studies*, Vol. 29, 2 June 2010, s. 199 – 209; M. Cześnik (red.), *Niestabilność wyborcza w Polsce*, Warszawa 2010; Tenże, *Wstęp*, [w:] I. Słodkowska, M. Dołbakowska (red.), *Wybory 2007. Partie i ich programy*, Warszawa 2011; M. Cześnik, M. Żerkowska-Balas, *Głosowanie jako nawyk w nowych demokracjach – przykład Polski*, „Studia Socjologiczne” 201/2011, s. 109-122.

²¹ M. Winclawska, *Why do Political Parties Fail?*, „Athenaeum. Polish Political Science Studies”, 2013, Tom 40, s. 9-18.

²² R. Bloemraad, K. Schönwälder, *Immigrant and Ethnic Minority Representation in Europe: Conceptual Challenges and Theoretical Approaches*, „West European Politics” 22.04.2013, nr 3 (36), s. 564-579.

²³ K. Bird, *The Political Representation of Women and Ethnic Minorities in Established Democracies: A Framework for Comparative Research*, Working Paper przedstawiony dla the Academy of Migration Studies in Denmark (AMID), Aalborg University 11.11.2003, <http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Karen%20Bird%20amidpaper.pdf>, 25.06.2015.

²⁴ K. Bird, T. Saalfeld, A. M. Würst, *The Political Representation of Immigrants and Minorities: Voters, Parties and Parliaments in Liberal Democracies*, London 2009; K. Bird, T. Saalfeld, A.M. Würst, *Electoral participation and intergenerational transmission among Turkish migrants in Western Europe*, „Acta Politica”, 9.09.2014.

²⁵ V. Strojaneva, P. Emerson, *Party politics in the Western Balkans*, Routledge, Nowy Jork 2013.

rovej²⁶; M. Spirovej i B. Stefanovej²⁷; M. Spirovej i P. Kopecky'ego²⁸; F. Bieberta²⁹), jak również kobiet, ich udziału w polityce oraz ich relacji z partiami politycznymi. Każde kolejne wybory, bez względu na charakter i szczebel wybieranych władz, niosą ze sobą pytanie, jakie czynniki systemowe wpływają na pojawianie się w nich kobiet. Historycznie relacje władzy i proces wyborczy właściwie wszędzie zdominowane były przez mężczyzn (zjawisko to Joni Lovenduski nazwała „instytucjonalnym seksizmem”)³⁰. Od jakiegoś już czasu coraz więcej kobiet jest wybieranych na stanowiska głów państw, obejmuje miejsca w parlamentach czy zostaje szefami rządów, ministrami i przewodniczącymi ugrupowań politycznych. Wciąż jednak, jak dowodzą badania, kobiety są mniej aktywne politycznie niż mężczyźni (Ronald Inglehart, Pippa Norris³¹). Dlatego istnieje potrzeba rozważenia kategorii płci jako centralnego wymiaru niezbędnego do zrozumienia działania i wpływu na instytucje polityczne. Obejmuje to zarówno formalne, jak i nieformalne zasady doboru, procedury, normy, „rytuały” i praktyki, które uprzywilejowują pewne grupy wobec innych (M. Kenny; M.L. Krook, F. Mackay³²; S. Larserud, R. Taphorn³³; M. Fuszara³⁴; J. Flis³⁵;

²⁶ E.R. Rashkova, M. Spirova, *Ethnic parties regulation in Eastern Europe*, [w:] I. van Biezen, H. Ten Napel. (red.) *Regulating Political Parties: European Democracies in Comparative Perspective*, Leiden 2014, s. 225-252.

²⁷ M. Spirova, B. Stefanova, *The European Dimension of the Political representation of Minorities*, Artykuł przedstawiony na konferencji EUSA Conference, 24-26.04.2009, Los Angeles, CA r., <http://aei.pitt.edu/33140/1/stefanova.boyka.pdf>, 25.06.2015.

²⁸ <http://www.ecpr.eu/Events/PaperDetails.aspx?PaperID=16216&EventID=12>, 25.06.2015.

²⁹ F. Beiber, *Regulating minority parties in Central and South-Eastern Europe*, [w:] B. Reilly, P. Nordlund (red.), *Political Parties in Conflict-Prone Societies: Regulation, Engineering and Democratic Development*, Tokyo 2008.

³⁰ J. Lovenduski, *Feminizing Politics*, „Polity Press”, Cambridge 2005, s. 48-53; Tenże, *State Feminism and Political Representation*, Cambridge 2005.

³¹ R. Inglehart, P. Norris, *Wzbierająca fala. Równouprawnienie płci a zmiana kulturowa na świecie*, Warszawa 2009, s. 147.

³² M. Kenny, *Gender and Political Recruitment: Theorizing Institutional change*, Basingstoke 2013; M. L. Krook, F. Mackay, *Gender, Politics and Institutions. Towards a Feminist Institutionalism*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2010; F. Mackay, M. Kenny, L. Chappell, *New Institu-*

Ł. Wawrowski³⁶; M.L. Krook, P. Norris³⁷; A. Chibowska³⁸, A. Żukowski³⁹). Autorzy szukają odpowiedzi na następujące pytania badawcze: jaki jest poziom aktywności politycznej kobiet w polityce i partiach politycznych; czy można stwierdzić wzrost aktywności politycznej kobiet w polityce w ostatnich latach; jakie mechanizmy i działania systemowe przyjmowane (m.in. na poziomie państwa, na poziomie partii politycznych) przyczyniają się do aktywizacji politycznej kobiet oraz czy tego typu działania zwiększają rzeczywistą obecność kobiet w polityce. Kwestiom tym poświęcono nawet jeden z numerów „International Political Science Review” pod redakcją naukową Mony Leny Krook i Pära Zetterberga, pt. *Electoral Quotas and Political Representation: Comparative Perspectives*⁴⁰.

---

tionalism Through a Gender Lens: Towards a Feminist Institutionalism?, „International Political Science Review”, 2010, nr 31 (5), [s. 573–588], s. 574.

³³ S. Larserud, R. Taphorn, *Planowanie na rzecz równości. Najkorzystniejsze, średniokorzystne i najmniej korzystne połączenia systemów wyborczych i kwot dotyczących płci*, Warszawa 2013.

³⁴ M. Fuszara, *Udział kobiet w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] M. Fuszara (red.), *Kobiety, wybory, polityka*, Warszawa 2013, s. 87; M. Fuszara, *Kobiety – kandydatki u wybrane posłanki w świetle statystyk wyborczych*, [w:] M. Fuszara (red.), *Kobiety...*, s. 98-108.

³⁵ J. Flis, *Skuteczność parytetu* [w:] A. Turska-Kawa, W. Wojtasik (red.), *Wybory parlamentarne 2011*, Katowice 2012.

³⁶ Ł. Wawrowski, *Co da Polkom tzw. Ustawa parytetowa?*, Biuro Analiz Sejmowych, 2011, s. 141-164,

[http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0002976D16CCB566C1257A100047673A/\\$file/26_Wawrowski.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0002976D16CCB566C1257A100047673A/$file/26_Wawrowski.pdf), 28.06.2015; tenże, *Polityka równych szans. Instytucjonalne mechanizmy zwiększania partycypacji kobiet w strukturach politycznych na przykładzie państw Unii Europejskiej*, Toruń 2007.

³⁷ M.L. Krook, P. Norris, *Beyond Quotas: Strategies to Promote Gender Equality in Elected Office*, „Political Studies”, 2014, vol. 62, s. 2-20.

³⁸ A. Chibowska, *Uwarunkowania partycypacji politycznej kobiet w Polsce*, Warszawa 2012.

³⁹ A. Żukowski, *Partycypacja wyborcza kobiet – wyzwania i dylematy*, Toruń 2011.

⁴⁰ M.L. Krook, P. Zetterberg (red.), *Electoral Quotas and Political Representation: Comparative Perspectives*, „International Political Science Review”, Vol 35, nr 1, January 2014.

Partie polityczne jako organizacje celowe

Drugi segment badań (2) koncentruje się wokół partii identyfikowanych z konkretnym celem. Wieloaspektowy wpływ zmian omówionych wcześniej, a dokonujących się na linii partia – społeczeństwo ma wpływ również na badania w ramach segmentu charakteryzującego się analizami partii politycznych jako organizacji celowych. Badania te można podzielić na dwie grupy, z których pierwsza odnosi się do organizacji partyjnej. Wiele publikacji w Europie podejmuje problem charakterystyki i analizy zmian struktury wewnętrznej partii politycznych, m.in. np. praca Reuvena Y. Hazana i Gideona Rahata, *Democracy within Parties. Candidate Selection Methods and their Political Consequences*⁴¹. W Polsce do licznych badań poświęconych strukturze partii politycznych należą te prowadzone przez m.in.: K. Sobolewską-Myślik, B. Kosowską-Gąstoł⁴²; A. Nitszke⁴³, M. Chmaja, M. Waszaka, J. Zbieranka⁴⁴; J. Flisa⁴⁵, K. Kalinka czy T. Bichtę⁴⁶. Z kolei problematyką zmian charakteru przywództwa partyjnego w różnych jego aspektach i odsłonach zajmują się m.in.: K. Sobolewska-Myślik, K. Zuba, L. Rubisz, M. Hartliński⁴⁷, P. Żukiewicz, S. Bachrynowski, M. Hartliński, A. Durska, W. Konarski, J. Knopek, czy wcześniej B. Szklarski, A.K. Piasecki,

⁴¹ R.Y. Hazan, G. Rahat, *Democracy within Parties. Candidate Selection Methods and their Political Consequences*, Oxford 2010.

⁴² K. Sobolewska-Myślik, B. Kosowska-Gąstoł, P. Borowiec (red.), *Struktury organizacyjne polskich partii politycznych*, Kraków 2010.

⁴³ A. Nitszke, *Model organizacyjny partii politycznych w państwach federalnych. Analiza porównawcza na przykładzie państw niemieckojęzycznych (Niemcy, Szwajcaria, Austria)*, [w:] M. Winclawska (red.), *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Toruń 2013, s. 407-434.

⁴⁴ M. Chmaj, M. Waszak, J. Zbieranek (red.), *O demokracji w polskich partiach politycznych*, Warszawa 2011.

⁴⁵ J. Flis, *Instytucjonalny labirynt demokracji wewnętrznej*, [w:] M. Chmaj, M. Waszak, J. Zbieranek (red.), *O demokracji...*

⁴⁶ T. Bichta, *Struktura organizacyjna partii politycznych w Polsce po 1989 r.*, Lublin 2010.

⁴⁷ M. Hartliński, *Przywództwo polityczne. Wprowadzenie*, Olsztyn 2012.

J. Sielski, M. Czerwiński⁴⁸, M. Bankowicz, A. Żukowski, J.J. Wiatr. Finansowanie partii politycznych również w Polsce budzi w ostatnich latach duże zainteresowanie i wywołuje liczne dyskusje. Na ten temat powstaje coraz więcej analiz, prowadzone są badania. Wśród rodzimych badaczy zajmujących się problematyką finansowania ugrupowań politycznych i kampanii wyborczych wskazać można M. Bidzińskiego⁴⁹, M. Waleckiego, J. Zbieranka, J. Kucharczyka, A. Ławniczaka.

Innym z przykładów wyzwań organizacyjnych stojących współcześnie przed partiami politycznymi jest problem członkostwa w partiach, które spada, to zaś podważa legitymację istnienia partii politycznych, jak również wpływa na obniżanie (organizacyjnej) spójności. Według badaczy tego wątku rozbudowa sektora usług i zmniejszenie zatrudnienia w sektorze wtórnym spowodowało jednocześnie zmniejszenie liczby i podstawy mobilizacji politycznej grup utrzymujących się z pracy własnych rąk (pracowników fizycznych). Ponadto rozpowszechnienie wiedzy w społeczeństwach wpłynęło na zwiększenie oczekiwań członków partii wobec swojej organizacji oraz uświadomienie sobie jej ułomności. Doprowadziło to niektórych członków do rezygnacji z członkostwa w partii w ogóle. Zniechęcenie członków partii skutkowało rezygnacją ugrupowań politycznych z tradycyjnych sposobów angażowania swoich członków w mniej sformalizowane formy, sprzyjające raczej ich sympatykom. Zmienione zostały tradycyjne hierarchiczne relacje władzy wewnątrz formacji politycznych. W wielu ugrupowaniach ograniczona została autonomia kierownictw partyjnych, a zasadniczym zmianom uległ również model finansowania (np. partie zielonych). Osłabienie więzi partii politycznych z członkami oznaczało

---

⁴⁸ J. Sielski, M. Czerwiński, *Partie polityczne – przywództwo partyjne*, Toruń 2008; J. J. Wiatr, *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008.

⁴⁹ M. Bidziński, *Finansowanie partii politycznych w Polsce. Studium porównawcze*, Warszawa 2011.

znaczne obniżenie całkowitych dochodów partii, z uwagi przede wszystkim na spadek udziału składek członkowskich w budżetach ugrupowań politycznych.

Zmiany, które w ostatnich latach dokonały się w strukturze komunikacji, również miały istotne znaczenie dla partii. Po pierwsze, rozwój technologii, mediów elektronicznych i zwiększenie szybkości przepływu informacji spowodowały zmniejszenie znaczącej roli prasy partyjnej w mobilizowaniu i utrzymaniu poparcia politycznego. Po drugie, umiędzynarodowienie coraz bardziej wpływowych mediów elektronicznych zmniejszyło zdolność elit partyjnych (krajowych) do kontrolowania komunikacji politycznej. Po trzecie, partie doszły do wniosku, iż muszą odpowiedzieć na rozwój i rozpowszechnienie się nowych technologii komunikacyjnych poprzez włączenie ich do procesów komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej (Pippa Norris, Richard S. Katz, Jay G. Blumler, Dennis Kavanagh i in.). Badaniami w zakresie oddziaływania mediów oraz rozwijających się nowych narzędzi komunikacji, tj. Internetu oraz mediów społecznościowych, na funkcjonowanie współczesnych partii politycznych w Polsce i nie tylko zajmują się m.in.: T. Goban-Klas⁵⁰, B. Dobek-Ostrowska⁵¹, M. Mrozowski⁵², S. Trzeciak⁵³, M. Nowina-Konopka⁵⁴, R. Rastawski⁵⁵, W. Cwalina, A. Falkowski⁵⁶, D. Mider⁵⁷, A. Leszczuk-Fiedziukiewicz⁵⁸, E. Kancik⁵⁹ i in. Charakter

⁵⁰ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji Internetu*, Warszawa-Kraków 1999.

⁵¹ B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Warszawa 2007.

⁵² M. Mrozowski, *Media masowe. Władza, rozrywka i biznes*, Warszawa 2001.

⁵³ S. Trzeciak, *Kampania wyborcza, strategii sukcesu. Przewodnik dla kandydatów i sztabów wyborczych*, Poznań 2005.

⁵⁴ M. Nowina-Konopka, *Rola Internetu w rozwoju demokracji w Polsce*, Kraków-Nowy Sącz 2008.

⁵⁵ R. Rastawski, *Debaty telewizyjne w wyborach parlamentarnych 2007*, [w:] D. Waniek, *Wybory 2007 i media – krajobraz po >>IV RP<<*. Wybrane problemy, Warszawa 2009, s. 237-246.

⁵⁶ W. Cwalina, A. Falkowski, *Marketing polityczny. Perspektywa psychologiczna*, Gdańsk 2006.

⁵⁷ D. Mider, *Partycypacja polityczna w Internecie. Studium politologiczne*, Warszawa 2008.

⁵⁸ A. Leszczuk-Fiedziukiewicz, *Internet jako narzędzie kreowania wizerunku polityka*, „Nowe Media” 2011, nr 2, s. 31-54; tenże, *Kampania negatywna i kampania internetowa jako przy-*

tych stosunkowo nowych, niekiedy drogich technologii w powiązaniu z zaniem wewnątrznie generowanych środków finansowych partii stał się oczywiście dla nich obciążaniem, zmuszając je do poszukiwania i pozyskiwania dodatkowych środków, co z kolei często oznaczało większą zależność od finansowania z budżetu państwa. Wreszcie, pojawienie się nowych problemów politycznych doprowadziło w wielu krajach Europy Zachodniej i Środkowo-Wschodniej do powstania nowych partii lub wzrostu poparcia dla dotychczas istniejących, a mało popularnych, skrajnych czy ekstremistycznych ugrupowań. To z kolei wiązało się często z konfrontacją z nową już rzeczywistością polityczno-społeczną, zarówno "nowych", jak i "starych" partii politycznych, a co za tym idzie z koniecznością dostosowania ich wewnętrznej organizacji do zachodzących zmian w celu skuteczniejszego reagowania na nowe wyzwania.

Druga grupa badań prowadzonych w zakresie partii politycznych i ich postrzegania jako organizacji celowych dotyczy ich programu oraz, szerzej, ich ideologicznego wymiaru. Zmiany społeczno-strukturalne, kulturowe, w tym postępująca sekularyzacja, rozwój edukacji, a także większa mobilność społeczna i geograficzna doprowadziły do pogłębienia pojemności tradycyjnych platform ideologicznych ugrupowań politycznych, które często były określane przede wszystkim w kategoriach tradycyjnego wektora lewica-prawica. Z drugiej strony, nowe napięcia ideologiczne np.: związane z postmaterializmem, ekstremizmem prawicowym, populizmem i etnoregionalizmem stały się bardziej wyraziste i przyczyniły się do wzrostu popularności, a co za tym idzie, zna-

---

kłady promocji polityków w kampanii wyborczej do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku, [w:] E. Kuźlewska, A.R. Bartnicki (red.), *Zachód w globalnej polityce międzynarodowej*, Toruń 2009.

⁵⁹ E. Kancik, *Budowanie wizerunku – strony internetowe polskich partii politycznych*, [w:] M. Winclawska (red.), *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Toruń 2013, s. 407-434, s. 207-228.

czenia ugrupowań wykorzystujących je w swoich działaniach. W wyniku rozwoju nowych prądów i próby odszukania przez partie polityczne na nowo swojej tożsamości dokonały się zmiany w ramach poszczególnych nurtów ideologicznych. Wraz z rozwijającą się globalizacją oraz zacieśnianiem się integracji europejskiej można obserwować zmiany zachodzące w państwach narodowych. W ostatnich latach procesy integracyjne ewoluują, związki między państwami, w tym w ramach Unii Europejskiej, zacieśniały się. Może się jednak wydawać, że w Europie paralelnie do procesów integracyjnych wzmagają się procesy dezintegracyjne i dążenia separatystyczne. Nie dziwi zatem fakt wzrostu zainteresowania analizą zjawiska etnoregionalizmu, tożsamości narodowej, jak również działania oraz roli w polityce partii regionalnych. Badania na ten temat prowadzi liczne grono badaczy europejskich. Wśród nich należy wymienić m.in.: L. De Wintera, D. McCrone'a, D. Keatinga, J. Hearla, I. Budge'a, J. Curtice'a, D. Kavanagha, P. Lyncha, M. Strmiska, A. Melucci, M. Diani, C. Ysmal, H. Türsan, D.L. Horowitza, J.T. Ishiyama, M. Breuning, F. Letamenda, F. Müller-Rommel, D. Urwin i in.

W rozważaniach nad identyfikacją partii regionalnych między badaczami europejskimi istnieją pewne różnice. Według Dereka Urwina partie regionalne wyróżnia ich ograniczoność terytorialna⁶⁰. John T. Ishiyama i Marijke Breuning twierdzą, iż partie te, będące reprezentacją poszczególnych społeczności różniących się między sobą pod względem etnicznym, dążą do władzy politycznej, aby wzmocnić swój polityczny potencjał i pozycję reprezentowanych przez siebie w państwie⁶¹. Zdaniem Huri'ego Türsana partie regionalne

---

⁶⁰ D.W. Urwin, *Harbinger, Fossil or Flexible? Regionalism and the West European Party Mosaic*, [w:] H. Daalder, P. Mair, (red.), *Western European Party Systems. Continuity and Change*, Sage, Beverly Hills 1985, s. 221-256.

⁶¹ J.T. Ishiyama, M. Breuning, *Ethnopolitics in the new Europe*, Boulder 1998, s. 34.

(inaczej też etnoregionalistyczne) wyróżnia przede wszystkim etniczność, w oparciu o którą kierują do władz państwowych roszczenia uzyskania autonomii w konkretnych sprawach dla „swojego” terytorium (H. Türsan określa je też mianem „przedsiębiorców etnicznych”)⁶². Ferdinand Müller-Rommel postrzega partie regionalne jako partie mniejszości geograficznie skoncentrowanego, peryferyjnego terytorium, dążące do zmian w ramach państwa narodowego przede wszystkim poprzez żądania uznania ich odrębnej tożsamości kulturowej⁶³. Podobnie Lieven de Winter za podstawowy wyróżnik partii regionalnych uważa ich roszczenia dotyczące politycznej reorganizacji istniejącego państwa narodowego oraz ustanowienia odrębnej władzy politycznej dla wybranych grup etnicznych, choćby w ograniczonym zakresie⁶⁴. Wśród polskich badaczy europejskimi regionalizmami i partiami regionalnymi zajmują się J. Iwanek, K. Sobolewska-Myślik, W. Konarski, M. Myśliwiec, A. Sroka, M. Mizerska-Wrotkowska, W. Dobrzycki, W. Stankiewicz, K. Krysienieł, J. Orzechowska-Wacławska, M. Kaczorowska⁶⁵ i in.

Ciekawą grupę analiz dotyczących partii politycznych stanowią badania nad wybranymi rodzinami ideologicznymi partii politycznych. Ostatnio nakładem ECPR ukazała się publikacja poświęcona partiom populistycznym pod redakcją dwóch badaczy Hanspetera Kriesi’ego i Taksisa S. Pappasa pt. *European*

---

⁶² H. Türsan, *Introduction. Ethnoregionalist parties as ethnic entrepreneurs*, [w:] L. de Winter, H. Türsan, (red.), *Regionalist Parties in Western Europe*, Londyn 1998, s. 1-6; 56.

⁶³ F. Müller-Rommel, *Ethnoregionalist Parties in Western Europe. Theoretical considerations and framework of analysis*, [w:] L. de Winter, H. Türsan, (red.), *Regionalist Parties in Western Europe*, Londyn 1998, s. 19.

⁶⁴ L. de Winter, *Ethnoregionalist Parties and European Integration at the 1999 European Elections*, [w:] P. Perrineau, G. Grunberg, C. Ysmal (red.), *Europe at the Polls: The European Elections of 1999*, Palgrave, New York, Basingstoke 2002, s. 131.

⁶⁵ M. Kaczorowska, *Partie Polityczne i zachowania wyborcze w postdemokratycznym Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii*, [w:] A. Materska-Sosnowska, K. Urbaniak (red.), *Konstytucja, wybory, partie*, Warszawa 2013, s. 277-321.

M. Kaczorowska, *Szkocka Partia Narodowa – stadium partii regionalnej*, „Studia Politologiczne”, vol. 14, 2009, s. 202-247.

Populism in the Shadow of the Great Recession. Należy podkreślić, iż populizmowi, politycznemu ekstremizmowi oraz partiom radykalnym poświęcono aż 12 paneli na Konferencji Ogólnej ECPR zorganizowanej w Montrealu 2015 r. w dniach 26-29 sierpnia. Badania z tego zakresu na szeroką skalę prowadzone są również od wielu lat w Polsce. Wśród badaczy zajmujących się tą tematyką znajdują się m.in.: M. Marczevska-Rytko⁶⁶, R. Markowski, E. Olszewski, K. Zuba, A. Moroska-Bonkiewicz⁶⁷, K. Karolczak, K. Wojtas, A. Hołub⁶⁸, T. Bojarowicz⁶⁹, K. Kowalczyk, Ł. Tomczyk i in.

Partie polityczne w rządach i w instytucjach państwowych

Trzeci segment (3) stanowią prace analizujące i oceniające działanie i obecność partii politycznych w rządach oraz innych instytucjach politycznych. Z badań wynika, że istnieją dwa główne wymiary obrazujące jak wskazane wcześniej

⁶⁶ M. Marczevska-Rytko, *Problem of Populism in >>Rzeczpospolita<<*, [w:] T. Pavličková, I. Reifová (red.), *Media, Power and Empowerment. Central and Eastern Communication and Media*, Cambridge 2014, s. 330-337; M. Marczevska-Rytko, *Teoretyczne aspekty współczesnego populizmu*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2011, nr 4; M. Marczevska-Rytko, *Wymiar populistyczny funkcjonowania partii politycznych w Polsce*, [w:] K. Kowalczyk (red.), *Partie i systemy partyjne III RP*, Toruń 2011, s. 268-288. I wcześniejsze, jak: M. Marczevska-Rytko, *Populizm. Teoria i praktyka polityczna*, Lublin 1995; M. Marczevska-Rytko, *Populizm. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej w Ameryce Łacińskiej*, Lublin 1992.

⁶⁷ A. Moroska, *Prawicowy populizm a Eurosceptycyzm, (na przykładzie Listy Pima Fortuyna w Holandii i Ligi Polskich Rodzin w Polsce)*, Wrocław 2010; A. Moroska, K. Zuba, *The Two Faces of Polish Populism. The Causes of the Success and Fall of Self Defence and the League of Polish Families*, „Totalitarismus und Demokratie/Totalitarianism and Democracy”, 2010, nr 7, nr 1, s. 123-147; A. Moroska, A. Sroka, *Extremismus in Polen* [w:] E. Jesse, T. Thierne (red.), *Extremismus in Vereinten Europa*, Wiesbaden 2011; A. Moroska, *Prawicowy ekstremizm w Republice Federalnej Niemiec – zagrożenie dla demokracji?*, „Przegląd Zachodni”, 2011/nr 4.

⁶⁸ A. Hołub, *Koncepcja >>czterech filarów<< – niemieckie partie radykalne w działaniu. Zarys problemu*, [w:] M. Winławska (red.), *Partie polityczne w początkach XXI wieku....*, s. 435-448; tenże, *Radykalne partie i ugrupowania polityczne w cyberprzestrzeni – Internet jako płaszczyzna politycznej aktywności skrajnej prawicy i lewicy w RFN*, „Społeczeństwo i Polityka”, 2011, nr 3, s. 33-53; tenże, *Zagraniczne ugrupowania ekstremistyczne w RFN*, „Forum Politologiczne” 2007, nr 5, s. 253-265; tenże, *Charakter programowy niemieckich partii ekstremistycznej lewicy*, „Przegląd Politologiczny”, 2006, 107-115.

⁶⁹ T. Bojarowicz, *Partie i ugrupowania prawicowe w Polsce po 1989 roku*, Toruń 2013.

zmiany wpłynęły na zmianę roli partii politycznych w rządach państwowych. Wymiar pierwszy oznacza to, że partie polityczne zmieniły swoją pierwotną funkcję, ewoluując z pozycji narzędzia wpływu obywateli na państwo do przedmiotu będącego narzędziem w ręku aparatu władzy. Upływ czasu doprowadził partie do częstego ich uczestnictwa w rządach, co z kolei doprowadziło do instrumentalnego wykorzystywania funkcji rządzenia przez ugrupowania polityczne. Rzeczywiście, prawie wszystkie znaczące współczesne partie w państwach Europy Zachodniej choć raz sprawowały w swej historii władzę. Innymi słowy, główne ugrupowania partyjne albo rządzą, albo postrzegają siebie jako czasowo wyłączone z funkcji rządzenia. Niewątpliwie przewagą tych „starych” i doświadczonych ugrupowań jest swoista „wiedza instytucjonalna”, czyli praktyczna znajomość mechanizmów polityki i władzy. W takim układzie zaciera się bardzo istotna, tradycyjna rola partii opozycyjnych polegająca, jak określił to Giovanni Sartori, na tzw. „potencjale rządowym” i zaczyna ograniczać się ona jedynie do małych grup, takich jak prawicowi populiści, partie ekologiczne (w większości) czy też partie etnoregionalne. Jednakże obecność wielu partii o dużej zdolności koalicyjnej wcale nie musi ułatwiać pozostawania w rządzie „starych” graczy partyjnych. Drugi wymiar zmian to coraz mniejsza możliwość realizowania priorytetów makroekonomicznych przez poszczególne państwa, wynikająca z coraz większej globalizacji gospodarki. W związku z tym zauważalne stają się narastające problemy rządzących partii politycznych związane z kontrolą gospodarki i zarządzaniem nią, co negatywnie wpływa na zdolność tworzenia polityki w zakresie ekonomii nawet przez partie od dawna obecne w systemie. Aby utrzymać rządy partie polityczne stają przed niełatwym dla siebie wyzwaniem sprawnego, logicznego wykazania zgodności między ich ideologicznymi założeniami a polityką realizowaną w trakcie rządzenia. Co wię-

cej, pojawiło się wyzwanie polegające na tym, aby we „wrogim” otoczeniu konkurencyjnych partii politycznych utrzymać wiarygodność wobec wyborców i pogodzić z tym sprawne rządzenie przy zmieniających się warunkach społecznych i ekonomicznych. W Polsce badania z zakresu relacji partii politycznych z rządem i parlamentem oraz udziału ugrupowań politycznych w rządzeniu prowadzą m.in. A. Antoszewski, W. Sokół, M. Żmigrodzki⁷⁰, M. Winławska⁷¹.

Oba wskazane wymiary zmian w relacji partia – rząd są przedmiotem badań politologów w Europie. Powiązania i zachowania ugrupowań politycznych na poziomie rządowym są w centrum zainteresowania wielu badaczy, a wśród nich m.in.: Livena De Wintera, Hansa Kemana, Richarda Katza. Pierwszy temat ten podjął m.in. Lieven De Winter, według którego partie polityczne wciąż są istotnym ogniwem w podejmowaniu decyzji, kto weźmie udział w rządzeniu krajem. Co więcej, podczas tworzenia rządu, co już jest samo w sobie wystarczająco trudne, gdy liczba partii jest większa od jedności, a następnie funkcjonowania gabinetu, kiedy polityczne preferencje partii-aktorów są stałe, rządzenie polegające na pogodzeniu różnic jest wystarczająco skomplikowane. Sytuacja staje się jeszcze trudniejsza, gdy taka stabilność zaczyna się kruszyć i dochodzi do istotnych różnic zdań między partnerami koalicyjnymi. De Winter docenia i ocenia znaczenie teorii oraz procesu tworzenia się koalicji, w którym powinno się obowiązkowo uwzględniać kluczowy zestaw decyzji dotyczących granic alokacji założeń programowych partnerów koalicji oraz określenia zasadniczych intencji polityki powstającego rządu.

---

⁷⁰ W. Sokół, M. Żmigrodzki, *Dysfunkcjonalność partii politycznych w sferze prezentowania interesów społecznych*, [w:] K. Pałeczki (red.), *Elity polityczne w Polsce*, Toruń 1992, s. 160-170.

⁷¹ M. Winławska, *Relacje na szczeblu centralnym między krajowymi organami partii a jej reprezentacją parlamentarną*, [w:] *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Toruń 2013, s. 311-331.

Hans Keman oferuje natomiast szczegółową ocenę zdolności decyzyjnych i efektów działań politycznych partii uczestniczących w rządach (tzw. wyjść). Uważa, że owe „wyjścia” w zasadniczym stopniu implikują zakres odpowiedzialności partii, co jednocześnie, zwłaszcza w przypadku rządów koalicyjnych, może nieść ze sobą problem rozliczenia poszczególnych partii za ich działania u władzy przez wyborców przy okazji kolejnych wyborów. W bardzo ciekawy sposób Keman analizuje w swoich badaniach empirycznych, z uwzględnieniem polityki ekonomicznej i społecznej, na ile i w jakim stopniu partie polityczne mogą i uczestniczą w kształtowaniu polityk publicznych w swoich krajach.

Partie polityczne w państwie narodowym i poza nim

Pozostaje jeszcze czwarty segment badań (4), czyli analizy poświęcone partiom politycznym w państwie narodowym i poza nim. Do tego nurtu należy zaliczyć badania nad ugrupowaniami politycznymi obecnymi na różnych „arenach” rywalizacji politycznej – lokalnej, regionalnej, państwowej i ponadpaństwowej. Do tej grupy należą wciąż liczne analizy frakcji w Parlamencie Europejskim oraz partii i ugrupowań politycznych na poziomie europejskim. Europartie, frakcje europejskie, analiza systemu partyjnego na poziomie Unii Europejskiej to domena badań takich współczesnych autorów, jak m.in.: Robert Ladrech, Liciano Bardi, Simon Hix, Juergen Mittag, Janosch Steuwer⁷² i wielu innych. Należy zaznaczyć, że jest to ścieżka badawcza bardzo dynamicznie rozwijająca się w ostatnich latach, a o jej istocie stanowi analiza *multi-level governance*. W Polsce również liczna grupa badaczy zajmuje się europejskim wymiarem partii politycznych w różnych jego aspektach. Badania w zakresie europeizacji

---

⁷² J. Mittag, J. Steuwer, *Politische Parteien in der EU*, Stuttgart, 2010.

narodowych partii politycznych prowadzi m.in. A. Paczeński⁷³. Europejską sceną partyjną czy też europejskimi strukturami partyjnymi zajmują się m.in. M. Witkowska, A. Paczeński i R. Wiszniowski, a także B. Kosowska-Gąstoł⁷⁴. Jednym z wiodących i prężnie rozwijających się ośrodków prowadzących badania nad europejskimi partiami politycznymi, jest Obserwatorium Partii Politycznych i Reprezentacji (Observatory on Political Parties and Representation), założone przez profesora Petera Maira oraz Luciano Bardiego. Realizuje ono szereg innowacyjnych projektów badawczych na temat europejskich partii politycznych, w których znajdują się odwołania zarówno do perspektywy narodowej, jak międzynarodowej.

Z uwagi na zauważalny już od kilku lat wzrost poparcia dla ugrupowań eurosceptycznych w całej Europie prowadzone są coraz liczniejsze badania w tym zakresie (m.in.: P. Kopecky, C. Mudde⁷⁵; A. Szczerbiak, P. Taggart⁷⁶ i in.). Ponieważ w wielu państwach europejskich w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 r. ugrupowania eurosceptyczne odnotowały niespotykany dotąd sukces wyborczy, tematyce tych ugrupowań poświęcono w 2015 r. cały numer 3 (Vol. 36) „International Political Science Review”⁷⁷. Teksty autorstwa Nathalie Brack, Nicholasa Starina, Cecile Leconte, Roberta Grimma, Susannah

⁷³ A. Paczeński, *Europeizacja polskich partii politycznych*, Warszawa 2014.

⁷⁴ A. Paczeński, R. Wiszniowski (red.), *Europejska scena partyjna i jej aktorzy*, Toruń 2014; B. Kosowska-Gąstoł, *Europejskie partie polityczne jako organizacje wielopoziomowe. Rozwój, struktury, funkcje*, Kraków 2014.

⁷⁵ P. Kopecky, C. Mudde, *The Two Sides of Euroscepticism Party Positions on European Integration in East Central Europe*, „European Union Politics”, 2002, Vol. 3 (3), s. 297-326.

⁷⁶ A. Szczerbiak, P. Taggart (red.), *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Oxford 2008; A. Szczerbiak, P. Taggart, *Theorising Party-based Euroscepticism: Problems of definition, measurement and causality*, „SEI Working Paper” nr 69, „European Parties Elections and Referendums Network Working Paper” nr 12, <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-69.pdf&site=266>, 29.06.2015.

⁷⁷ „International Political Science Review”, 2015, Vol. 36, June nr 3, s. 239-350.

Verney, Emmanuelle Reungoat, Asiminy Michailidou świadczą o skomplikowaniu i wielowątkowości eurosceptycyzmu we współczesnej Europie. Wskazani autorzy podejmują wyzwanie, jakim jest analiza fenomenu eurosceptycyzmu i próba teoretycznego ujęcia tegoż poprzez odwołanie się do specyfiki poszczególnych krajów. Temu zagadnieniu w czasie Konferencji Ogólnej ECPR w Montrealu w sierpniu 2015 r. ma zostać poświęcony jeden panel (P 327: „The Eurosceptic Turn and its Impact on European Democracy and Governance”) i wiele wystąpień w innych panelach powiązanych pośrednio ze wspomnianą problematyką. Z kolei w Polsce badania w zakresie eurosceptycyzmu prowadzą m.in.: M. Cześnik, R. Markowski⁷⁸, A. Moroska-Bonkiewicz, P. Biskup.

O znaczeniu wszystkich segmentów dotyczących problematyki partii politycznych i systemów partyjnych w badaniach na rynku europejskim i światowym świadczy również fakt, iż w 2014 roku poświęcono partiom politycznym cały numer „International Political Science Review”, przygotowany pod redakcją naukową Ingrid van Biezen i Ekateriny R. Rashkovej. W tym wydaniu znalazły się artykuły poświęcone m.in. prawnym regulacjom partii politycznych, ich wewnętrznej organizacji, budowaniu legitymizacji partyjnej w Europie Zachodniej i Europie Środkowo-Wschodniej, formowaniu się systemów partyjnych w różnych krajach, ewolucji partii politycznych przy zastosowaniu analizy wielopoziomowej i in⁷⁹.

Odrębną grupę publikacji poświęconych partiom politycznym, ale z uwagi na znaczenie dla badań ważną i godną podkreślenia, stanowią wznowienia fundamentalnych prac z tego zakresu publikowane przez wydawnictwo ECPR Esseys Press. Wśród nich znalazły się między innymi takie prace, jak *Citi-*

---

⁷⁸ M. Cześnik, R. Markowski, *Euroscepticism and the emergence of political parties in Poland*, „Party Politics”, Vol. 16, nr. 4.07.2010, s. 523-548.

⁷⁹ I. van Biezen, E.R. Rashkova (red.), *A contested legitimacy: The paradoxes of legal regulation of political parties*, „International Political Science Review”, Vol. 35, No 3, June 2014.

zens, elections, parties. Approaches to the comparative study of the processes of development Steina Rokkana⁸⁰; pisma wybrane Petera Maira⁸¹ czy też publikacje autorstwa Iana Budge'a, Ivora Crowe'a oraz Dennisa J. Farlie pt. *Party Identification and Beyond. Representations of voting and party competition*⁸².

Na fakt, iż problematyka partii politycznych ma istotne znaczenie dla nauk politycznych, wskazują również liczne konferencje naukowe poświęcone tym kwestiom, jak również liczba paneli w czasie kongresów i sympozjów politologicznych. Na uwagę zasługuje fakt, że w czasie ostatnich Wspólnych Sesji Warsztatów Europejskiego Konsorcjum Badań Politycznych (Joint Sessions of Workshops ECPR Warsaw 2015), które w dniach 29 marca – 2 kwietnia, 2015 r. odbywały się po raz pierwszy w Europie Środkowo-Wschodniej, w Polsce, na Uniwersytecie Warszawskim, w czasie licznych warsztatów bezpośrednio i pośrednio podejmowano problematykę partii politycznych. W czasie analiz i dyskusji zajmowano się wszystkimi aspektami z zakresu badań nad partiami i systemami partyjnymi.

O istotności badań nad partiami politycznymi i systemami partyjnymi świadczy fakt, iż IV Zjazd Katedr i Zakładów Systemów Politycznych, który miał miejsce w Wiśle w dniach 12-14 maja 2015 r., poświęcono właśnie problematyce badań nad partiami politycznymi. Uczestnicy konferencji, a wśród nich profesorowie prelegenci – Katarzyna Sobolewska-Myślik (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), Andrzej Antoszewski (Uniwersytet Wrocławski) oraz Jan Iwanek (Uniwersytet Śląski) – przedstawili

⁸⁰ S. Rokkan, *Citizens, elections, parties. Approaches to the comparative study of the processes of development*, ECPR Press, University of Essex, Colchester 2013.

⁸¹ I. van Biezen (red.), *Selected writings of P. Mair on parties, party systems and democracy*, Colchester 2014.

⁸² I. Budge, I. Crowe, D.J. Farlie, *Party Identification and Beyond. Representations of voting and party competition*, Colchester 2013.

i analizowali nowe tendencje w zakresie badań nad partiami politycznymi, systemem partyjnym oraz prognozowali dalszy rozwój tej gałęzi nauk o polityce, jak również wymieniali swoje doświadczenia naukowe oraz dzielili się wynikami swoich badań⁸³. Partiom politycznym będzie również poświęcona liczna grupa paneli oraz referatów w czasie zaplanowanego w dniach 22-24 września 2015 r. w Krakowie III Ogólnopolskiego Kongresu Politologii.

Ciekawe badania z zakresu partii politycznych w Polsce poza ośrodkami akademickimi prowadzą również rodzime think tanki, jak np.: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja im. Stefana Batorego, Ośrodek Analiz Politologicznych, Instytut Kościuszki, Ośrodek dialogu i analiz THINKTANK, Centrum im. Adama Smitha, Ośrodek Myśli Politycznej i in. W badaniach tych ośrodków analizuje się na bieżąco m.in.: charakter systemu partyjnego, udział różnych grup społecznych w systemie partyjnym, udział kobiet w partiach politycznych i w wyborach na wszystkich szczeblach, wewnętrzne uwarunkowania działania partii, charakter i sposoby finansowania partii politycznych oraz wiele innych problemów.

Zakończenie

Reasumując, należy stwierdzić, iż współcześni badacze w swoich badaniach i analizach partii politycznych oraz systemów partyjnych wykorzystują szeroki wachlarz podejść teoretycznych, metodologicznych i empirycznych. Ich zainteresowania nie koncentrują się wokół jednego wybranego aspektu, ale dotyczą całości lub wybranych problemów istoty, działań, organizacji, funkcjonowania współczesnych partii politycznych i zmieniających się systemów partyjnych. W wielu przypadkach badania mają charakter porównawczy. Wydaje się, że

---

⁸³ Relacja z IV Zjazdu na stronie: <http://www.inpidz.us.edu.pl/node/3532>, 30.06.2015.

podział współczesnych badań nad partiami i systemami partyjnymi ma cztery segmenty: (1) partie a społeczeństwo; (2) partie jako organizacje celowe; (3) partie w rządach i instytucjach państwowych; (4) partie w państwie narodowym i poza nim. Jest on uzasadniony i odpowiada różnorodnym ścieżkom zainteresowań badaczy w Europie i Polsce. W wyniku dokonanego skrótowego jedynie przeglądu prac badaczy głównie europejskich i polskich można potwierdzić wstępne założenie autorki, iż badania polskich politologów w analizowanym zakresie pokrywają się z badaniami europejskimi⁸⁴. Pewną różnicą są proporcje w rozłożeniu akcentów na teoretyczną i empiryczną stronę badań. Wydaje się, że w polskich badaniach w ostatnich latach zaczyna rozwijać się i wzmacniać swoje znaczenie empiryczne podejście. Sprzyja temu internacjonalizacja badań, jak również zwiększenie dostępności do źródeł, materiałów i wyników prac zarówno badaczy europejskich, jak i światowych. Duże zainteresowanie, nie bez przyczyny, w badaniach polskich i europejskich wzbudza problematyka europeizacji partii narodowych oraz kształtowania się systemu partyjnego na poziomie Unii Europejskiej. Wraz ze wzrostem krytyki procesu integracji europejskiej jej kierunków zaczęło narastać zjawisko eurosceptycyzmu. Zainteresowanie tym zjawiskiem znalazło również odzwierciedlenie w badaniach politologów z Polski i Europy. Podobne, żywe zainteresowanie wywołuje problematyka rozwoju różnego rodzaju ekstremizmów w Europie, podsycana współcześnie lawinowo przez wzrastającą liczbą imigrantów do Europy szczególnie z krajów arabskich i Bliskiego Wschodu, które objęte są konfliktami zbrojnymi. Wciąż jednak aktualne pozostaje pytanie o rozwój partii politycznej jako takiej oraz o to, jak zmienia się jej wewnętrzna organizacja w

---

⁸⁴ Autorka ma świadomość skrótowego charakteru niniejszej pracy, co w obliczu bezustannie rozwijających się badania i powstających publikacji naukowych zawsze jest skazane na ograniczenia.

coraz bardziej zmieniającym się świecie technologii, komunikacji, zwyczajów ludzkich. Badacze wciąż szukają odpowiedzi na pytanie, czy to już koniec partii politycznych. A jeśli jeszcze nie, to w jaki sposób partie polityczne będą w stanie przetrwać mimo narastającej wobec nich krytyki społeczeństw. Wydaje się, że pewne w tej sferze pozostaje jedno, iż wraz z rozwojem społeczeństw i państw zmieniać się będą również ugrupowania polityczne. W istotę partii wpisana jest polityka, dążenie do władzy, a ono istnieć będzie, jak się wydaje, jeszcze dość długo, prawdopodobnie tak długo również będą rozwijać się i same partie polityczne.

Abstrakt

Tematyka partii politycznych i systemów partyjnych wciąż jest w centrum zainteresowania politologów zarówno w Polsce, jak i w Europie. Zasadniczym celem niniejszego artykułu jest przegląd i analiza kierunków współczesnych badań nad partiami politycznymi oraz systemami partyjnymi, a także wskazanie dominujących trendów i ścieżek rozwoju oraz problemów obecnych w badaniach. W artykule tym autorka podjęła się udzielenia odpowiedzi na trzy pytania badawcze. Po pierwsze, jakie są główne kierunki badań partii politycznych i systemów partyjnych w Europie (szczególnie w ramach ECPR) i w ramach IPSA. Po drugie, jak na tle Europy (czy też szerzej, badaczy w ramach np. IPSA) wygląda stan badań nad partiami i systemami partyjnymi w Polsce. I wreszcie po trzecie, gdzie można upatrywać nowych tendencji rozwoju analizowanej problematyki.

W pracy tej zostanie podjęta próba przeglądu i analizy dokonań zarówno polskiej, jak i europejskiej politologii w zakresie partii politycznych w ostatnich latach oraz wskazania głównych nurtów badań. Jak się okazuje, badania te

postępują w podobnych kierunkach. Ze względu na ramy artykułu analiza i przegląd mają charakter skrótowy i raczej dokumentacyjny.

ASSESSMENT OF THE CONTEMPORARY POLISH AND EUROPEAN POLITICAL SCIENCE RESEARCH ON POLITICAL PARTIES AND PARTY SYSTEMS

Abstract

The subject of political parties and party systems remains at the centre of the research studies of the political scientists in Poland and Europe. The main aim of this article is to review and analyze the directions of contemporary research on political parties and party systems, an indication of the dominant tendencies and pathways, as well as identification of the issues arising from these studies. The author aims at answering three research questions. Firstly, what are the main tendencies in the research concerning the political parties and party systems in Europe? Secondly, the author critically reviews the European (ECPR) dimension (and more broadly the approach applied by the researchers within e.g. IPSA) to look at the condition of the research of the party and party systems in Poland. Finally, the article identifies the new development tendencies of this area of research.

This article not only reviews and analyzes the achievements of both Polish and European political science in the field of political parties of the last five years - it also identifies the main currents developed by these schools. These findings tend to support the author's claim that the research conducted at both Polish and European levels are bringing similar findings.

Bibliografia:

- „European Journal of Political Research” (EJPR).
- „European Political Science” (EPS).
- „European Political Science Review”, (EPSR) 2012-2015.

- „International Political Science Review”, (IPSR), 2012 Vol. 33: January No 1, March No 2, June No 3, September No. 4, November No 5, 2013 Vol. 34, 2014 Vol. 35, 2015 [2015, Vol. 36: Number January No 1, March No 2, June No 3].
- T. Bichta, *Struktura organizacyjna partii politycznych w Polsce po 1989 r.*, Lublin 2010.
- M. Bidziński, *Finansowanie partii politycznych w Polsce. Studium porównawcze*, Warszawa 2011.
- F. Beiber, *Regulating minority parties in Central and South-Eastern Europe*, [w:] B. Reilly, P. Nordlund (red.), *Political Parties in Conflict-Prone Societies: Regulation, Engineering and Democratic Development*, Tokyo 2008.
- K. Bieniek, *System partyjny Turcji w latach 1950-2011*, Warszawa 2013.
- K. Bird, *The Political Representation of Women and Ethnic Minorities in Established Democracies: A Framework for Comparative Research*, 2003, Working Paper presented for the Academy of Migration Studies in Denmark (AMID), Aalborg University 11.11, November, 2003, <http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Karen%20Bird%20amidpaper.pdf>, 25.06.2015.
- K. Bird, T. Saalfeld, A.M. Würst, *The Political Representation of Immigrants and Minorities: Voters, Parties and Parliaments in Liberal Democracies*, Londyn 2009.
- K. Bird, T. Saalfeld, A.M. Würst, *Electoral participation and intergenerational transmission among Turkish migrants in Western Europe*, „Acta Politica”, 9.09.2014.
- R. Bloemraad, K. Schönwälder, *Immigrant and Ethnic Minority Representation in Europe: Conceptual Challenges and Theoretical Approaches*, „West European Politics”, 22.04.2013, nr 3 (36).
- T. Bojarowicz, *Partie i ugrupowania prawicowe w Polsce po 1989 roku*, Toruń 2013.
- I. Budge, I. Crowe, D.J. Farlie, *Party Identification and Beyond. Representations of voting and party competition*, Colchester 2013.
- A. Chibowska, *Uwarunkowania partycypacji politycznej kobiet w Polsce*, Warszawa 2012.
- M. Chmaj, M. Waszak, J. Zbieranek (red.), *O demokracji w polskich partiach politycznych*, Warszawa 2011.
- W. Cwalina, A. Falkowski, *Marketing polityczny. Perspektywa psychologiczna*, Gdańsk 2006.
- M. Cześnik, R. Markowski, *Euroscepticism and the emergence of political parties in Poland*, „Party Politics”, Vol. 16, nr. 4.04.2010.
- M. Cześnik, R. Markowski, *Party strategies and electoral competition in post-Communist countries: Evidence from Poland*, „Electoral Studies”, Vol. 29, 2.06.2010.
- M. Cześnik (red.), *Niestabilność wyborcza w Polsce*, Warszawa 2010.
- M. Cześnik, M. Żerkowska-Balas, *Głosowanie jako nawyk w nowych demokracjach – przykład Polski*, „Studia Socjologiczne” 2011/201.
- R.J. Dalton, M. Wattenberg, *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford 2000.

- L. de Winter, *Ethnoregionalist Parties and European Integration at the 1999 European Elections*, [w:] P. Perrineau, G. Grunberg, C. Ysmal (red.), *Europe at the Polls: The European Elections of 1999*, Palgrave, New York, Basingstoke 2002.
- B. Dobek-Ostrowska, *Komunikowanie polityczne i publiczne*, Warszawa 2007.
- M. Duverger, *Political Parties*, Londyn-Newy Jork, 1965.
- L.D. Epstein, *Political Parties in Western Democracies*, Londyn 1967.
- J. Flis, *Instytucjonalny labirynt demokracji wewnętrznej*, [w:] M. Chmaj, M. Waszak, J. Zbieranek (red.), *O demokracji w polskich partiach politycznych*, Warszawa 2011.
- J. Flis, *Skuteczność parytetu* [w:] A. Turska-Kawa, W. Wojtasik (red.), *Wybory parlamentarne 2011*, Katowice 2012.
- J. Flis, *Złudzenia wyboru. Społeczne wyobrażenia i instytucjonalne ramy w wyborach do Sejmu i Senatu*, Kraków 2014.
- M. Fuszara, *Udział kobiet w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] M. Fuszara (red.), *Kobiety, wybory, polityka*, Warszawa 2013.
- M. Fuszara, *Kobiety – kandydatki u wybrane posłanki w świetle statystyk wyborczych*, [w:] M. Fuszara (red.), *Kobiety...*, s. 98-108.
- T.Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji Internetu*, Warszawa-Kraków 1999.
- F. Grotz, T. Weber, *New parties, information uncertainty, and government formation: evidence from Central and Eastern Europe*, „European Political Science Review”, April 2015, Vol. 8, Issue 2.
- M. Hartliński, *Przywództwo polityczne. Wprowadzenie*, Olsztyn 2012.
- R.Y. Hazan, G. Rahat, *Democracy within Parties. Candidate Selection Methods and their Political Consequences*, Oxford 2010.
- A. Hołub, *Koncepcja >>czterech filarów<< – niemieckie partie radykalne w działaniu. Zarys problemu*, [w:] M. Winclawska (red.), *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji funkcjonowania*, Toruń 2013.
- A. Hołub, *Radykalne partie i ugrupowania polityczne w cyberprzestrzeni – Internet jako płaszczyzna politycznej aktywności skrajnej prawicy i lewicy w RFN*, „Społeczeństwo i Polityka”, 2011, nr 3.
- A. Hołub, *Zagraniczne ugrupowania ekstremistyczne w RFN*, „Forum Politologiczne” 2007, nr 5.
- A. Hołub, *Charakter programowy niemieckich partii ekstremistycznej lewicy*, „Przegląd Politologiczny”, 2006.
- R. Inglehart, P. Norris, *Wzbierająca fala. Równouprawnienie płci a zmiana kulturowa na świecie*, Warszawa 2009.
- J.T. Ishiyama, M. Breuning, *Ethnopolitics in the new Europe*, Boulder 1998.
- M. Kaczorowska, *Partie Polityczne i zachowania wyborcze w postdemokratycznym Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii*, [w:] A. Materska-Sosnowska, K. Urbaniak (red.), *Konstytucja, wybory, partie*, Warszawa 2013.
- M. Kaczorowska, *Szkocka Partia Narodowa – stadium partii regionalnej*, „Studia Politologiczne”, vol. 14, 2009.

- E. Kancik, *Budowanie wizerunku – strony internetowe polskich partii politycznych*, [w:] M. Winławska (red.), *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Toruń 2013.
- R.S. Katz, P. Miar, *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*, „Party Politics”, 1995 Vol. 1, nr 1, <https://politicacomparata.files.wordpress.com/2011/03/katz-and-mair-1995-changing-models-of-party-organization.pdf>, 20.06.2015.
- M. Kenny, *Gender and Political Recruitment: Theorizing Institutional change*, Basingstoke 2013.
- O. Kirchheimer, *The transformation of Western European Party Systems*, [w:] J. La Palombara, M. Weiner (red.), *Political parties and Political Development*, Princeton NJ, 1966.
- P. Kopecky, C. Mudde, *The Two Sides of Euroscepticism Party Positions on European Integration in East Central Europe*, „European union Politics”, 2002, Vol. 3 (3).
- B. Kosowska-Gąstoł, *Europejskie partie polityczne jako organizacje wielopoziomowe. Rozwój, struktury, funkcje*, Kraków 2014.
- K. Kowalczyk (red.), *Partie i system partyjny III RP*, Toruń 2011.
- M.L. Krook, F. Mackay, *Gender, Politics and Institutions. Towards a Feminist Institutionalism*, Basingstoke 2010.
- M.L. Krook, P. Norris, *Beyond Quotas: Strategies to Promote Gender Equality in Elected Office*, „Political Studies”, 2014, vol. 62.
- M.L. Krook, P. Zetterberg (red.), *Electoral Quotas and Political Representation: Comparative Perspectives*, „International Political Science Review”, January 2014, Vol 35, nr 1.
- K. Krysieniel, J. Wojnicki, *Partie i systemy partyjne państw byłej Jugosławii*, Warszawa 2009.
- K. Krzywicka, *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku. Studia i szkice*, Lublin 2009.
- A. Kubka, *Partie polityczne i systemy partyjne Szwecji, Norwegii i Danii na przełomie XX i XXI wieku*, Gdańsk 2009.
- S. Larserud, R. Taphorn, *Planowanie na rzecz równości. Najkorzystniejsze, średniokorzystne i najmniej korzystne połączenia systemów wyborczych i kwot dotyczących płci*, Warszawa 2013.
- A. Leszczuk-Fledziukiewicz, *Internet jako narzędzie kreowania wizerunku polityka*, „Nowe Media” 2011, nr 2.
- A. Leszczuk-Fledziukiewicz, *Kampania negatywna i kampania internetowa jako przykłady promocji polityków w kampanii wyborczej do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku*, [w:] E. Kuźelewska, A.R. Bartnicki (red.), *Zachód w globalnej polityce międzynarodowej*, Toruń 2009.
- J. Lovenduski, *Feminizing Politics*, Cambridge 2005.
- J. Lovenduski, *State Feminism and Political Representation*, Cambridge 2005.
- F. Mackay, M. Kenny, L. Chappell, *New Institutionalism Through a Gender Lens: Towards a Feminist Institutionalism?*, „International Political Science Review”, 2010, nr 31 (5).

- M. Marczevska-Rytko, *Populizm. Teoria i praktyka polityczna*, Lublin 1995.
- M. Marczevska-Rytko, *Populizm. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej w Ameryce Łacińskiej*, Lublin 1992.
- M. Marczevska-Rytko, *Problem of Populism in >>Rzeczpospolita<<*, [w:] T. Pavličková, I. Reifová (red.), *Media, Power and Empowerment. Central and Eastern Communication and Media*, Cambridge 2014.
- M. Marczevska-Rytko, *Teoretyczne aspekty współczesnego populizmu*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2011, nr 4.
- M. Marczevska-Rytko, *Wymiar populistyczny funkcjonowania partii politycznych w Polsce*, [w:] K. Kowalczyk (red.), *Partie i systemy partyjne III RP*, Toruń 2011.
- B. Michalak, *Metodologiczne aspekty zmiany systemu partyjnego*, „Przegląd Politologiczny” („Political Science Review”), 2004 nr 3 rok IX.
- B. Michalak, *Partie polityczne i systemy partyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2010.
- D. Mider, *Partycypacja polityczna w Internecie. Studium politologiczne*, Warszawa 2008.
- J. Mittag, J. Steuwer, *Politische Parteien in der EU*, Stuttgart, 2010.
- A. Moroska, *Prawicowy ekstremizm w Republice Federalnej Niemiec – zagrożenie dla demokracji?*, „Przegląd Zachodni”, 2011/nr 4.
- A. Moroska, *Prawicowy populizm a Eurosceptycyzm*, (na przykładzie Listy PimaFortuyna w Holandii i Ligi Polskich Rodzin w Polsce), Wrocław 2010.
- A. Moroska, A. Sroka, *Extremismus in Polen* [w:] E. Jesse, T. Thierne (Hrsg.), *Extremismus in Vereinten Europa*, Wiesbaden 2011.
- A. Moroska, K. Zuba, *The Two Faces of Polish Populism. The Causes of the Success and Fall of Self Defence and the League of Polish Families*, „Totalitarismus und Demokratie/ Totalitarianism and Democracy”, 2010, Vol. 7, nr 1.
- M. Mrozowski, *Media masowe. Władza, rozrywka i biznes*, Warszawa 2001.
- F. Müller-Rommel, *Ethnoregionalist Parties in Western Europe. Theoretical considerations and framework of analysis*, [w:] L. de Winter, H. Türsan, (red.), *Regionalist Parties in Western Europe*, Londyn 1998.
- P. Norris, *Making Democratic Governance Work: The Impact of Regimes on Prosperity, Welfare and Peace*, Nowy Jork 2012.
- P. Norris, *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*, Nowy Jork 2011.
- P. Norris, R. Inglehart, *Cosmopolitan Communications: Cultural Diversity in a Globalized World*, New York 2009.
- M. Nowina Konopka, *Rola Internetu w rozwoju demokracji w Polsce*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków-Nowy Sącz 2008.
- A. Paczeński, *Europeizacja polskich partii politycznych*, Warszawa 2014.
- A. Paczeński, R. Wiszniowski (red.), *Europejska scena partyjna i jej aktorzy*, Toruń 2014.
- A. Panebianco, *Political parties: Organisation and Power*, Cambridge 1988.
- R. Rastawski, *Debaty telewizyjne w wyborach parlamentarnych 2007*, [w:] D. Waniek, *Wybory 2007 i media – krajobraz po „IV RP. Wybrane problemy*, Warszawa 2009.

- E. R. Rashkova, M. Spirova, *Ethnic parties regulation in Eastern Europe*, [w:] I. van Biezen, H. Ten Napel, (red.) *Regulating Political Parties: European Democracies in Comparative Perspective*, Leiden 2014.
- R. Rohrschneider, S. Whitefield, *The Strain of representation. How Parties Represent Diverse Voters in Western and Eastern Europe*, Oxford 2012.
- S. Rokkan, *Citizens, elections, parties. Approaches to the comparative study of the processes of development*, Colchester 2013.
- G. Sartori, *Parties and Party Systems*, „Cambridge University Press”, Cambridge 1976.
- A. Siaroff, *Comparative European Party Systems. An Analysis of Parliamentary Elections since 1945*, New York 2000.
- J. Sielski, M. Czerwiński, *Partie polityczne – przywództwo partyjne*, Toruń 2008.
- I. Słodkowska, M. Dołbakowska, *Wybory 2007. Partie i ich programy*, Warszawa 2011.
- K. Sobolewska-Myślik, A. Hess, K. Kowalczyk (red.), *Polska scena polityczna. Środowiska – komunikacja polityczna – strategie*, Kraków 2010.
- K. Sobolewska-Myślik, B. Kosowska-Gąstoł, P. Borowiec (red.), *Struktury organizacyjne polskich partii politycznych*, Kraków 2010.
- K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2010.
- W. Sokół, M. Żmigrodzki, *Dysfunkcjonalność partii politycznych w sferze prezentowania interesów społecznych*, [w:] K. Pałeczki (red.), *Elity polityczne w Polsce*, Toruń 1992.
- M. Spirova, B. Stefanova, *The European Dimension of the Political Representation of Minorities*, Artykuł przedstawiony na konferencji EUSA Conference, 24-26.04.2009, Los Angeles, CA r.
<http://aei.pitt.edu/33140/1/stefanova.boyka.pdf>, 25.06.2015.
- M. Spirova, *Political Representation of Ethnic Minorities: Electoral Institutions and Ethnic Parties in Eastern Europe*, Paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago, Illinois, 15.04.2004.
- M. Spirova, B. Stefanova, *The European Dimension of the Political Representation of Minorities*, Artykuł przedstawiony na konferencji EUSA Conference, 24-26.04.2009, Los Angeles, CA r.,
<http://aei.pitt.edu/33140/1/stefanova.boyka.pdf>, 25.06.2015.
- M. Spirova, P. Kopecky, *Patrons or champions? The organizational strategies of ethnic parties*, Paper presented at the 2014 ECPR Workshop on Clientelism and Public Policy, Salamanca, April 2014. Salamanca:
<http://www.ecpr.eu/Events/PaperDetails.aspx?PaperID=16216&EventID=12>, 25.06.2015.
- V. Stojanova, P. Emerson, *Party politics in the Western Balkans*, Routledge, New York 2013.
- K. Strøm, L. Svåsand (red.), *Challenges to Political Parties: The Case of Norway*, Ann Arbor 1997.
- A. Szczerbiak, P. Taggart (red.), *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Oxford 2008.

- A. Szczerbiak, P. Taggart, *Theorising Party-based Euroscepticism: Problems of definition, measurement and Causality*, „SEI Working Paper” nr 69, „European Parties Elections and Referendums Network Working Paper” nr 12, <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-69.pdf&site=266>, 29.06.2015.
- S. Trzeciak, *Kampania wyborcza, strategia sukcesu. Przewodnik dla kandydatów i sztabów wyborczych*, Poznań 2005.
- H. Türsan, *Introduction. Ethnoregionalist parties as ethnic entrepreneurs*, [w:] L. de Winter, H. Türsan, (red.), *Regionalist Parties in Western Europe*, Londyn 1998.
- D.W. Urwin, *Harbinger, Fossil or Flexible? Regionalism and the West European Party Mosaic*, [w:] H. Daalder, P. Mair, (red.), *Western European Party Systems. Continuity and Change*, Sage, Beverly Hills 1985.
- I. van Biezen (red.), *Selected writings of P. Mair on parties, party systems and democracy*, Colchester 2014.
- I. van Biezen, E.R. Rashkova (red.), *A contested legitimacy: The paradoxes of legal regulation of political parties*, „International Political Science Review”, Vol. 35, nr 3, June 2014.
- Ł. Wawrowski, *Co da Polkom tzw. Ustawa parytetowa?*, Biuro Analiz Sejmowych, 2011, nr 2 (26).
- Ł. Wawrowski, *Polityka równych szans. Instytucjonalne mechanizmy zwiększania partycypacji kobiet w strukturach politycznych na przykładzie państw Unii Europejskiej*, Toruń 2007.
- J. J. Wiatr, *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008.
- M. Winławska (red.), *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Toruń 2013.
- M. Winławska, A. Pacześniak, *Partie polityczne w Polsce i w Europie. Struktury, funkcje, strategie w zmieniającym się otoczeniu*, Toruń 2013.
- M. Winławska, *Relacje na szczeblu centralnym między krajowymi organami partii a jej reprezentacją parlamentarną*, [w:] M. Winławska (red.), *Partie polityczne w początkach XXI wieku. Problemy rozwoju, organizacji i funkcjonowania*, Toruń 2013.
- M. Winławska, *Why do Political Parties Fail?*, „Athenaeum. Polish Political Science Studies”, 2013, Tom 40.
- A. Żukowski, *Partycypacja wyborcza kobiet – wyzwania i dylematy*, Centrum Studiów Wyborczych, Toruń 2011.
- [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0002976D16CCB566C1257A100047673A/\\$file/26_Wawrowski.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/0002976D16CCB566C1257A100047673A/$file/26_Wawrowski.pdf), 28.06.2015.

Autorzy

Małgorzata Kaczorowska – adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych (w Zakładzie Systemów Politycznych) Uniwersytetu Warszawskiego, doktor nauk politycznych, absolwentka Instytutu Nauk Politycznych UW, stypendystka programu Herbert Quant Stiftung na Uniwersytecie w Konstancji (Niemcy), gdzie w 2012 r. odbyła Gastdozentur; członek założyciel i sekretarz naukowy Grupy Badawczej Brytyjskich Studiów Społeczno-Politycznych BRITANNIA, ekspert Ośrodka Analiz Politologicznych UW.

Renata Mieñkowska-Norkiene – doktor, politolog oraz socjolog, absolwentka Instytutu Nauk Politycznych oraz Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych w ramach Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych Uniwersytetu Warszawskiego; pracownik naukowy Zakładu Instytucji Europejskich Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Agnieszka Rothert – politolog, profesor nauk politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Zakładu Instytucji Europejskich w Instytucie Nauk Politycznych UW, kierownik Laboratorium Nowoczesnych Metod Prognoz i Symulacji Polityczno-Społeczno-Gospodarczych Ośrodka Analiz Politologicznych UW. Stażystka TRAINING PROGRAM SIMS Wsparcie zarządzania infrastrukturą badawczą NCBR (Polska), Technische Universität Dresden, Fraunhofer MOEZ & IZI, (Niemcy), IBM (USA). Współzałożycielka Swobodnej Przestrzeni Innowacji w strefie DELab UW.

Anna Sroka – doktor habilitowany, adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego (Zakład Instytucji Europejskich), stypendystka Wolnego Uniwersytetu w Berlinie i Uniwersytetu Autónoma w Madrycie.

Wykładowca na Uniwersytecie Antonio de Nebrija w Madrycie. Od 2015 roku członek zarządu Europejskiego Konsorcjum Badań Politycznych.

Adam Szymański – doktor habilitowany, adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego; w latach 2004–2011 analityk w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych (PISM); w latach 2012–2013 stypendysta w ramach programu badawczego TÜBİTAK na Uniwersytecie Koç w Stambule.

Informacja na temat Wspólnych Sesji ECPR 2015

Na spotkaniach podczas Wspólnych Sesji w Warszawie reprezentowane były 32 instytucje badawcze z całego świata a obrady trwały 5 dni (w tym 4 dni dyskusji warsztatowych) – w dniach 29 marca-2 kwietnia 2015 r.

Współorganizatorami po stronie polskiej byli Instytut Nauk Politycznych oraz Ośrodek Analiz Politologicznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Tematy dyskusji zostały precyzyjnie określone, a do udziału w nich zaproszeni zostali tylko uznani uczeni, którzy obecnie zajmują się daną problematyką badawczą. W trakcie 25 warsztatów, składających się na Wspólne Sesje ECPR 2015, zaprezentowano około 550 referatów.

Do instytucji, które wsparły Wspólne Sesje ECPR 2015 w Warszawie należą:

- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej (patronat honorowy)
- Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego (patronat honorowy oraz wsparcie finansowe)
- Narodowy Bank Polski (wsparcie finansowe)
- Dariusz Michalczewski i Fundacja Darka Michalczewskiego (wsparcie finansowe)
- Stowarzyszenie Międzynarodowych Inicjatyw Kulturalnych (wsparcie finansowe)
- Urząd Miasta Stołecznego Warszawy (wsparcie finansowe)
- Stowarzyszenie im. Ludwiga van Beethovena (organizacja części kulturalnej Wspólnych Sesji)
- Instytut im. Fryderyka Chopina (organizacja części kulturalnej Wspólnych Sesji)

- Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych (współpraca organizacyjna)
- Polskie Radio (wyłączny patronat medialny)

Na Wspólnych Sesjach ECPR, z racji ich znaczenia i rangi, pojawiło się wielu dziennikarzy z Polski i z zagranicy (m. in. z Polskiego Radia, które było patronem medialnym wydarzenia oraz z Radia Kampus i z telewizji Polsat), przedstawicieli świata nauki i przedstawicieli szeregu organizacji społecznych (m. in. z Międzynarodowego Instytutu Społeczeństwa Obywatelskiego, z Fundacji Dariusza Michalczewskiego, ze Stowarzyszenia Międzynarodowych Inicjatyw Kulturalnych).

Wspólne Sesje ECPR okazały się doskonałą okazją na promocję polskiej nauki oraz doświadczeń polskiej transformacji na świecie (komentarze dotyczące pozytywnych rezultatów Wspólnych Sesji ECPR w Warszawie pojawiały się w wystąpieniach uczestników Wspólnych Sesji na późniejszych konferencjach).

Europejskie Konsorcjum Badań Politycznych (ECPR) jest niezależnym stowarzyszeniem naukowym, powstałym w 1970 roku. Należy do niego 300 członków instytucjonalnych z około 50 krajów (głównie wiodące uczelnie), a także studenci i naukowcy zaangażowani w badania i nauczanie w obszarze nauk politycznych na całym świecie.

ECPR wspiera badania i współpracę politologów z całego świata na wiele sposobów, m. in. poprzez: organizację uznanych już za prestiżowe w skali światowej wydarzeń (konferencji, sympozjów, warsztatów), finansowanie inicjatyw badawczych członków, wsparcie publikacyjne, docenianie osiągnięć w ramach dyscypliny poprzez nagrody Jean Blondela oraz nagrodę za całokształt osiągnięć naukowych (Lifetime Achievement Award).

Kwartalnik Naukowy OAP UW „e-Politikon” – Instrukcje dla Autorów

Serdecznie zapraszamy do zgłaszania propozycji artykułów obejmujących swoją tematyką sześć obszarów badawczych, na których koncentruje się Ośrodek Analiz Politologicznych: Jakość rządzenia, Społeczeństwo obywatelskie, Integracja europejska, Współczesne wyzwania i zagrożenia, Stosunki Międzynarodowe oraz Komunikacja polityczna.

Uprzejmie informujemy, iż nadesłane teksty muszą mieć charakter politologiczny. Pragniemy zainteresować Państwa także numerami tematycznymi kwartalnika – informacje o kolejnych wydaniach dedykowanych wybranemu tematowi znajdują się każdorazowo na stronie internetowej Ośrodka oraz w wysyłanym newsletterze OAP UW.

Zgłoszone prace zostaną poddane selekcji redakcyjnej i analizie merytorycznej redaktorów tematycznych. Po wstępnym zatwierdzeniu zgłoszonych artykułów przez Redaktora Naczelnego czasopisma zostaną one przekazane do zewnętrznej recenzji, prowadzonej w formule *double-blinded*.

Więcej informacji na temat procedury redakcyjnej oraz recenzji znajduje się na stronie www.epolitikon.pl.

Artykuły należy przysyłać **w formacie .doc lub .docx** na adres:

epolitikon@oapuw.pl

Układ tekstu:

1. Imię i nazwisko Autora

2. Język publikacji: polski lub angielski

3. Tytuł: w językach polskim i angielskim, wyśrodkowany, pogrubiony

4. Abstrakt artykułu: w językach polskim i angielskim (oba do 600 znaków)

5. Słowa kluczowe: 5

6. Tekst podstawowy: czcionka Calibri „12”, wyjustowany

7. Ustawienia strony: standardowe

8. Akapit: pierwszy wiersz – wcięcie 1,25 cm, 1,5 odstępu między wierszami

9. Przypisy: na dole strony, wyjustowane, numeracja ciągła, czcionka „10”, według wzoru:

¹ J. Baszkiewicz, *Powszechna historia ustrojów państwowych*, Warszawa 2002, s. 67.

Tamże, s. 73.

¹ M. Cichosz, *Transformacja demokratyczna – przyczyny, przebieg i efekty procesu*, [w:] A. Antoszewski (red.), *Systemy polityczne Europy Środkowo-Wschodniej*, Wrocław 2006, s. 52.

¹ J. Baszkiewicz, *Powszechna historia...*, s. 155.

¹ T. Kowalski, *Formy i przesłanki obecności kapitału zagranicznego w mediach drukowanych*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1998, Nr 1-2, s. 37.

¹ M. Górak, *Cyfrowa prasa: chwilowa moda czy przyszłość*,
<http://internetstandard.pl/artykuly/45301.html>, 6.12.2004.

10. Bibliografia: wg wzoru:

P. Bourdieu, *O telewizji. Panowanie dziennikarstwa*, Warszawa 2011.

11. Nota o Autorze: nazwa instytucji, w której jest zatrudniony, tytuł naukowy, stopień naukowy (na końcu artykułu)

12. Objętość: od 0,6 do 1 arkusza

13. Wymagania zapory *ghostwriting*¹ i *guest authorship*²

Pragniemy podkreślić, że ***ghostwriting*** i ***guest authorship*** są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie ich wykryte przypadki będą demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające Autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.).

Po uzyskaniu obu pozytywnych recenzji do proponowanego artykułu należy dołączyć na prośbę Redakcji:

- a. oświadczenie o wkładzie poszczególnych Autorów w pracę
- b. oświadczenie o źródłach finansowania publikacji

Wzory oświadczeń są dostępne do pobrania na witrynie internetowej OAP UW ([Instrukcja dla Autorów](#))

Po otrzymaniu informacji o pozytywnej ocenie artykułu przez dwóch Recenzentów oba dokumenty należy przesać pocztą bądź złożyć w Redakcji Kwartalnika Naukowego „e-Politikon”:

ul. Nowy Świat 67 pok. 3, 00-927 Warszawa

tel. +48 604 737 015.

---

¹ Z ***ghostwriting*** mamy do czynienia wówczas, gdy ktoś wniósł istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów lub bez wskazania jego roli w podziękowaniach zamieszczonych w publikacji.

² Z ***guest authorship (honorary authorship)*** mamy do czynienia wówczas, gdy udział autora jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca, a pomimo tego jest on autorem/współautorem publikacji.